AZ Országos Rabbiképző Intézet Midreshet Yerushalayim tanárképző főiskolai szaka (PEDAGÓGIUM)

Felvételt hirdet az 1995–96. tanévre.
A képzés időtartama: 8 félév
A felvételi vizsga tárgyai:
– felvételi beszélgetés,
– pszichológiai alkalmassági teszt megírása.

A jelentkezés és a felvétel feltételei:

– középiskolai érettségi bizonyítvány,
– a középiskolában szerzett eredményeket igazoló hivatalos dokumentum (a korábban érettségizetteknél),
– valamelyik zsidó szervezet ajánlása,
– a felsőoktatási intézményekbe jelentkezéshez rendszeresített, valamint a nálunk beszerezhető kérdőívek kitöltése.

Előnyben részesülnek azok a jelentkezők, akik magas hozott (középiskolában szerzett) pontszámmal rendelkeznek, van héber vagy angol nyelvvizsgájuk, illetve elkezdték a héber nyelv tanulását.

Valamennyi dokumentumot, továbbá a vizsgadíjat (1000,– Ft) *1995. március 31-ig* kell eljuttatni postán, vagy személyesen az alábbi címre:

ORI Vallástanárképző Főiskolai Szak
1085 Budapest, József krt. 27.
Tel.: 113-9617, 114-0073

37 éves osztrák üzletember – házasságkötés céljából – mélyérzésű, németül vagy angolul beszélő, jó zsidó

Györgyi asszony
házasság és társközvetítő szolgálata
Telefon: 115-4241
munkanapokon 8–10
óráig és 19–21 óráig

Javne hírek

Akarja-e segíteni a Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskolát?

(Néhány sor a szakképzési hozzájárulásról)

Minden, a vállalkozási adótörvény hatálya alá tartozó cég köteles az éves mérleg szerinti bruttó bértömeg 1,5%-át a következő év március 31-ig befizet-ni egy központi szakképzési alapba.

Ehelyett választhatja azt a lehetőséget is, hogy közvetlenül (pénz vagy eszköz átadásával) támogat egy szakképzést folytató iskolát.

A jelen tanévtől a Neumann János Számítástechnikai Szakközépiskolával együttműködve az MKM által engedélyezett program alapján bevezettük iskolánkban a számítógépkezelői szakképesítést nyújtó szakmai képzést, így jogosultak vagyunk a fenti hozzájárulásra.

Kérjük, aki tud olyan céget, amely szakképzési hozzájárulásával támogatná a Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskolát, keresse meg Lippner György igazgatót (111-6459, 131-6160). Minél nagyobb a cég, annál jobb persze, de néhány tízezer forintnak is örülünk.

Minden segítséget köszönünk.

Istentisztelet a Lauder Javne iskolában

Kedves Barátunk!

Tavaly december 2-a óta a Lauder Javne iskola könyvtárában (Bp,. VI., Lendvay u. 17/19.) a diákokkal, szülőkkel és barátainkkal közösen péntek esti istentiszteleteket szervezünk este 6 órai kezdettel. A rövid imádkozást kiddus követi, ahol jó hangulatban, barhesz és bor mellett beszélgetünk.

Kérünk, ha van időd, részvételeddel tisztelj meg bennünket és támogasd kezdeményezésünket! Elsősorban azokra számítunk, akik nem templomjárók még.

Feldmájer Sándor
Székely Gábor

Pályázat

alapítványi iskola igazgatói állásának határozott időre történő betöltésére

Az igazgató feladata a 12 évfolyamos iskola és óvoda (4 óvodai csoport, 24 osztály, összesen 650 diákkal) vezetése.

Több éves pedagógusi és vezetői tapasztalattal rendelkező, egyetemi végzettségű pályázó jelentkezését várjuk, aki vállalja:
– az iskola zsidó szellemiségét;
– alternatív pedagógiai céljait.

További feltételek:
– vezetői és szervezői képesség;
– kreativitás, kezdeményezőkészség;
– kiváló szóbeli és írásbeli kommunikációs adottságok;
– tárgyalóképes angol nyelvtudás.

Az állás 1995. augusztus 1-jével tölthető be.

Jelentkezés levélben (szakmai önéletrajzot és a képesítést igazoló diploma másolatát mellékelve) március 16-ig. A borítékra kérjük ráírni: „Igazgatói pályázat."

Cím: Világi Zsidó Iskola Alapítvány Kuratóriuma
1062 Budapest, Lendvay u. 17–19.

Szombat
1995. március

•

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

•

Szerkesztőbizottság:
KARDOS G. GYÖRGY
KÁDÁR IVÁN
ITAMÁR JÁOZ-KESZT
KOMORÓCZY GÉZA
SCHWEITZER JÓZSEF
SZABOLCSI MIKLÓS
TURÁN TAMÁS

Főszerkesztő:
SZÁNTÓ T. GÁBOR

•

A megjelenést támogatják:
SOROS ALAPÍTVÁNY,
AMERICAN JOINT
DISTRIBUTION COMMITTEE,
„A MAGYARORSZÁGI NEMZETI
ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEKÉRT"
ALAPÍTVÁNY

•

Címlapfotó: Bacskai Sándor. A Szombat e havi számát Kallus László karikatúrái illusztrálják.

•

A héber szavak átírása a szerzők felfogását tükrözi.

•

Terjeszti a HÍRKER Rt., NH Rt., az Extrahír és a Sziget Rehabilitációs Kisszövetkezet.

•

A kéziratok szerkesztése lezárult:
1994. január 11-én. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház
234-es és 235-ös szoba.
1365 Budapest, Pf. 66.
Telefon: 111-9214/136, 137
Telefon/Fax: (36-1) 111-6665
Szerkesztőségi órák és hirdetésfelvétel: csütörtökönként 16 és 17 óra között.
Előfizethető a kiadóhivatalban, illetve postautalványon
az OTP 218-98093/521-006670-7
„Szombat" számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989. HU ISSN 0865-3844

Készült a La Chance nyomdaüzemében.
Felelős vezető: Hajas Attila

Tartalom

Hazai dolgaink

2 Olvasóink írják
3 Konrád György: Tartós várakozók
10 „Ahol nincs pragmatica, ott hiába minden sanctio" – Kertész Péterrel, a MAZSIHISZ szóvivőjével beszélget Szántó T. Gábor
13 Zsidózás nem tűrhető el (-ó)
14 Pidjon hoben – harminc év után először (Bacskai Sándor)
15 Napló – V. Bálint Éva: Alapfokon
16 Márciusi és áprilisi eleji programok

Világ

17 A kihívás már nem az antiszemitizmus, hanem az asszimiláció – viták az amerikai zsidó szervezetekben
19 Hírvilág

Izrael

20 „Minden izraeli diplomatának feladata, hogy kapcsolatot tartson szolgálati helye zsidóságával – Joel Alon izraeli nagykövettel beszélget Gadó János és Várai Emil

Hagyomány

23 Sorsba-rejtező (Schmelowszky Ágoston)
24 Profanizáció (Kállai R. Gábor)
25 Zsidó hangposta

Történelem

26 Zeke Gyula: A magyar zsidóság a politikában (1895–1919) II. rész
34 Nézz vissza haraggal?

Kultúra

35 Bárdos Pál: Leszámolás (regényrészletek)
36 Bárány Péter versei
38 Stuart Schoffman: Kétértelmű örömök – avagy mi az a zsidó irodalom?
38 Jubál utódai – zsidó zenei kutatócsoport alakult
41 Kallus aranya Purimban (Békés Attila)
42 Könyvespolc

Summary

The cover of the March issue of *Szombat* is illustrated with a photograph taken by Sándor Bacskai commemorating, for the first time in 30 years, a *Pidyon Habben* ceremony.

In his essay, 'Incessant awaital', *György Konrád*, surveys the present situation, and possible future, of Eastern European Jewry. In an interview given to *Gábor T. Szántó*, the spokesman of the Jewish Community, Péter Kertész speaks of the crying need for the intellectual capacity of Jewish intellectuals in the institutional life of religious Jewry. There is a lack a creativity and there is hardly any chance that the current leadership, with its antiquated mentality, will be replaced, or at least invigorated, in the course of the forthcoming community elections. The 'Home Affairs' section also includes *Éva V. Bálint's* diary and a detailed programme of the upcoming Day of Jewish Culture.

Our 'International Events' section reviews the ongoing debate in the World Jewish Congress concerning a possible shift in the organization's orientation. We have also included a report on a video-archive based on interviews with survivors of the Holocaust created by *Steven Spielberg*. Also included is a selection of vintage Yiddish jokes on the occasion of Purim.

In an interview with *Joel Alon*, the Israeli ambassador to Budapest, our colleagues, *János Gadó* and *Emil Várai*, inquired about the peace negotiations in Norway and about the World Jewish Restitution Organization.

We also publish the second part of *Gyula Zeke's* sudy on the political activity of Hungarian Jewry between 1895 and 1919, in which special emphasis is laid on the Zionist movement and political anti-Semitism in Hungary during that period.

We publish excerpts from *Pál Bárdos* new novel, and *Stuart Schoffman's* review on a collection of essays, 'What is Jewish Literature?', published by the Jewish Publication Society. In a brief article the Hungarian Jewish Musicological Research Group outlines its research objectives and strategies.

The March issue of Szombat is illustrated by László Kallus' cartoons, who has recently received an award from President *Árpád Göncz* for his life's oeuvre.

Olvasóink írják

Pető Iván levele

Tisztelt Szerkesztőség!

A lap ez évi januári számában *Szekeres-est a MAZSIKÉ-ben* címmel (Vá-) számol be az MSZP parlamenti frakcióvezetőjének Garay utcai szerepléséről. A tudósítás egy a személyemet is érintő, de azon túlmutató eleméről szólnék néhány szót.

Azt olvasom, hogy valaki megkérdezte az esten: *„Az SZDSZ listavezetője, vagyis miniszterelnök-jelöltje azért nem Pető lett, mert zsidó?"* Mire Szekeres – a beszámoló szerint – azt válaszolta: *„Az újságokból tudom, hogy ez volt az oka!"* stb., de ezzel nem ért egyet, mert: *„ez nem személyi probléma!"*

Nem tudom, hogy Szekerest pontosan idézik-e, például azért nem, mert újságokban, legalábbis hitelesnek látszó beszámolókban az említett állítás nem jelent meg. Ennél fontosabb, hogy a Szekeres szájába adott szöveg azért sem hiteles, mert az SZDSZ, vagy jómagam ilyen típusú ügyekben még soha nem hoztunk olyan döntést, ahol zsidó – nem zsidó szempontokat vettünk volna figyelembe, s ezt az MSZP frakcióvezetőjének tudnia kell.

A fentiek egy meglehetősen ismert, de ritkán néven nevezett társadalmi jelenségre hívják fel a figyelmet, amit *zsidó paranoiának* lehet nevezni. Lényege az a feltevés, távképzet, hogy minden mögött a zsidók vagy a zsidókérdés állnak. Az emberiség két jelentős csoportja szenved ebben a betegségben, az antiszemiták és a zsidók egy része. Nos, nem mintha reménykednék abban, hogy ráolvasással ez a betegség gyógyítható, elmondom a konkrét ügyben a valóságot.

Ha egy zsidó (értsd esetemben származását vállaló, de nem vallásos) ember politikus, esetleg vezető szerepet is vállal, az nem azt jelenti, hogy feltétlen alkalmas vagy ilyennek látja magát minden poszt betöltésére. És ebben nincs semmi zsidó specialitás! Bizony, keresztény, buddhista stb. politikusoknál és általában valamiben teljesítményt felmutató vagy éppen fel sem mutató embereknél is meglehetősen szokványos ez a jelenség, mint ahogy az is, hogy saját képességüket, hajlamaikat rosszul mérik fel. Én a magam számára igyekszem pontosan kijelölni, hogy mit szeretnék csinálni, és mit nem. Vezető politikusi szerepet vállalok, de kormányzati pozíciót nem. Úgy ítélem meg, hogy nehezen tudnám, tudtam volna elhitetni a választókkal, hogy kormányfői ambícióim vannak, már csak azért is, mert nincsenek. Ezért kézenfekvő volt a választásokra készülődve, hogy felvessem: legyen olyan ember az SZDSZ listavezetője, aki alkalmasabb erre a szerepre nálam. Ezzel a döntésben illetékesek egyetértettek, és volt alkalmas személy. Talán még annyit: ha az SZDSZ-t befolyásolná, hogy ki zsidó, ki nem, nem engedte volna, engedné meg magának, hogy én legyek az elnöke, hisz bár miniszterelnök-jelölt nem voltam, el nem tüntettek, a listavezető mellett én kaptam a legtöbb nyilvános szerepet, senki nem vonhatja kétségbe, hogy az SZDSZ-t részben velem azonosították, azonosítják. Mellesleg még plakáton (Fodor–Kuncze–Pető) sem átallottak, átallottuk szerepeltetni képemet – mintegy cáfolatául az *SZDSZ eldugja a zsidóit,* más durvább megfogalmazásban *zsidait* feltételezésnek.

A lapot persze érdeklődve olvasom továbbra is!

Üdvözlettel:
Pető Iván

Gonosz rágalom!

Fölháborodottan olvastam a *Szombat* 1995/1. számában *Fodor Kálmán* olvasói levelét, amely alávaló és gonosz módon rágalmazza Izrael államát, azon belül a Szochnutot, azt állítván, hogy a Szochnut kisinyovi képviselője programot kívánna szervezni a moldáviai zsidóság ellen.* Fodor e rendkívül súlyos állításai légből kapottak, tehát mocskos rágalom. Ezek a mocskos sorok az „Ávrahám Bogatir hét napja" szellemiségét tükrözik. Nyomatékosan felszólítom Önöket, ilyen és ehhez hasonló írások többet ne jelenjenek meg!

Sokkal több cikket kellene átvenni izraeli héber nyelvű újságokból. Indítsanak héber nyelvtanfolyamot, s az anyag leközlése előtt küldjék meg nekem, hogy az esetleges nyelvi, módszertani hibákat kijavíthassam! Minden számban legyen egy izraeli dal, melyet szíveskedjenek kottával, héberül és magyar szószedettel közölni. Egyelőre ennyit akartam közölni!

Szirmai Iván
1045 Budapest, Istvántelki út 58.

* Fodor Kálmán olvasónk a *Szombat* novemberi számában megjelent „Jiddis tévéműsor és héber iskola Moldáviában" című cikkünkre reagált, amelyben a Szochnut ottani képviselőjét idéztük (az amerikai *Forward* című lap alapján): „Jó lenne, ha pogromot tudnék gerjeszteni, akkor biztos elmennének" (ti. a zsidók Izraelbe). *(A szerk.)*

Hibaigazítás

Februári számunk 14. oldalán *Főhajtás a főhajtóknak* címből a nyomda hibájából lemaradt a cím második fele. Elnézést kérünk!

Még most sem késő!

FIZESSEN ELŐ A SZOMBATRA!

Konrád György

Tartós várakozók *

KÖZÉP- és KELET-Európában megnehezíti a zsidók helyzetét, hogy nagy arányban vettek részt az illegitim kommunista hatalommegragadásban, hogy sok zsidó működött közre a pártdiktatúra kiépítésében. Aktív és kombattáns szerepet játszottak ebben. Azt mond-ták, azért teszik ezt, mert ez a párt állt diametrálisan szemben a nácizmussal. 1945-ben sokan úgy látták, hogy a németeket a szovjet népek győzték le a szocialista világeszme, a proletárinternacionalizmus nevében. Hogy a zsidóknak ne legyen több bajuk a nemzeti hovatartozásukkal, ám jöjjön az internacionalizmus, ám legyünk proletárok, gondolták többen.

Ez a retorika kedvezett a szegény zsidóknak, a kis zsidóknak, a kereskedők és iparosok segédeinek: most egyszeriben a párt révén magasan fölé emelkedhettek főnökeiknek, minisztériumi osztályvezetőkké, nagyvállalati igazgatókká léptek elő, és az autójukból kiintegethettek az államosított főnöknek, aki most kereskedősegédként próbált megélni. Volt azonban *egy nagyobb rész, amely ezt az utat nem járhatta,* vagy csak egyszerűen nem járta, mert nem volt kedve hozzá. Volt a nagyobb rész, amely ebben a rendszerben kisemberré vált vagy az maradt, volt, aki börtönben, volt, aki kitelepítve várta a jobb időket.

És voltak sokan, akik kivándoroltak Magyarországról, a legtömegesebben az ötvenhatos hullámban, de előtte is, utána is folyamatosan, ha nem is egyenletesen. Bulgáriából szinte mind elmentek, Romániában voltak a háború után négyszázezren, most vannak húszezren. Jugoszláviából is elmentek sokan most, Lengyelországból a maradék kevés zsidó nagy többsége kényszerítő nyomásra kivándorolt 1969–70-ben.

A zsidók könnyen minősültek polgárnak, kispolgárnak. Volt ke-let-európai kommunista ország, ahol már nőtt az antiszemitizmus, és beszüremkedett a hivatalos politikába. *Előretört a káderek népi antiszemitizmusa,* ahogy a diktatúra nemzeti retorikája erősödött. A kommunizmus utolsó évtizedeiben a nemzetállami bürokrácia fokozatosan átállt az osztályharc frazeológiájáról a nemzeti egység frazeológiájára. Megjelent az anticionizmusként fellépő hivatalos antiszemitizmus. A zsidók felismerték, hogy a brezsnyevi kommunizmus nem az ő ügyük, s hogy tévedés volt ennyit költeniük a kommunizmusra. A kis zsidók, akik felemelkedtek vagy azoknak a gyerekei már egyértelműen nyugatra néztek, és *szüleik marxista kliséit folklorisztikus érdeklődéssel figyelték.*

Itt állunk egy bizonyos kereszteződési ponton. Az iszlám már jön fel a Balkánon és Közép-Ázsiában. A másik távlat a nagy orosz szláv térség Szibériába belehatolva. Indokolt, hogy érzékeljük Ázsia és Európa összetartozását. *Régiónkban most különféle álmok dúlnak.* Ilyen álom az etnicitás és az állami fennhatóság egybevágósága is. Nem lenne méltányos azt mondani, hogy nem értjük az ilyen álmokat, hiszen a nyugat-európai nemzetek is voltaképpen így lettek azzá, amik most, erre irányuló politikájuk eredményeképpen lettek etnikailag nagyjából homogének. A nemzetté alakulás az elmúlt két évszázadban megszakítatlan folyamat, és semmi okunk föltételezni, hogy már végetért. Az új nemzetek beszédében felhangzik a nemzeti egység követelménye egy vezér és csapata körül, s aki ebben nincs benne, az minden bizonnyal ellene van, tehát ellenség. Ennek a folyamatnak a konvulziói általában kedvezőtlenek a kisebbségeknek, s így feltehetően a zsidóknak is.

*

A zsidók – tarkák. Sokféle zsidó magatartás van, mind elkülönítik, igazolják, magyarázzák az életstratégiájukat. A zsidó magatartások olyan változatosak, hogy róluk minden általános megállapítás vagy semmitmondó, vagy ideológia, amely lehet barátságos vagy barátságtalan. Találunk példát mindenre és mindennek az ellenkezőjére.

Senkit sem ismerek, aki úgy vezette volna az életét, mint én. És minden zsidó barátom páratlanságát részletezni tudnám, csakúgy mind a keresztényekét. Dehát nem is az a kérdés, hogy milyen a kisebbség, erről semmi érvényeset nem lehet mondani, ahogy a többségről sem lehet. Az a kérdés, *hogyan viselkedik a kisebbséggel szemben a többség.* Hogyan reagál erre a szervülő, beilleszkedő, de mégis feloldhatatlan részre a többség? Az a kérdés, hogy a többségnek mennyire problematikus a zsidóknak az a különössége, hogy nem olyan könnyű hová tenni őket.

Sokféle zsidó magatartás van, mind elkülönítik, igazolják, magyarázzák életstratégiájukat

Mikor a harag felparázslik, akkor a zsidók minden teljesítménye csak olaj a tűzre. Tételezzük fel, hogy zsidók éppen abban válnak kiválóakká, amit a többségi nép a leginkább

* Egy holland liberális zsidó folyóirat kérdésére írott válasz, amelynek egy részét a szerző Amszterdamban felolvasta. Az esszé első része a Kritika 1994. 8. számában jelent meg.

becsül: zsidógyűlölő nézőpontból annál ellenszenvesebbek. Itt is vannak, ott is vannak, kiszorítva is előrelépnek, és ha innen kinyomják őket megjelennek amott. A zsidó átlép egyik nyelvből a másikba, társul más népekkel, de nem tűnik el nyomtalanul bennük. Bármilyen asszimilációs kaméleonkodást előbb-utóbb valamilyen erő vissza fog utasítani.

A zsidók: folyamatos kérdőjel, mert ők voltak azok, akik nem akartak, nem kívántak és nem is tudtak teljességgel asszimilálódni, mert valami különös megmaradt bennük. A szlávok és germánok asszimilációja valamivel könnyebben megy. Az szokott fenntartás nélkül hasonulni, akinek a beolvadás a környezetbe – emelkedés. Aki viszont a saját hátterét nem érzi kevésbé értékesnek, mint a környezetét, az beilleszkedik ugyan, de csupán részlegesen olvad be. Van-e a zsidókban valamilyen mag, amely nem oldható? Csupán az önmegkülönböztetés? És vajon ez a kiválasztottságtudat nem olyan kihívás-e, amely szakadatlanul büntetéssel jár?

Az antiszemitizmus sok mindenre szolgál. Lehet a zsidóságot emlegetni az életkudarc magyarázataként

Nem ingerlő-e, hogy van mögöttük egy szellemi hagyomány, egy világra kiterjedő érzelmi közösség? A nemzetek mind szívesen ábrándoznának valami nemzeti vallásról, amelyet az irodalmuk és a bölcseleti eszméik körül keresnek. Igényelik egzisztenciájuk eszenciális megduplázását. A modern korban már nem szokott sikerülni ez az összekapcsolás, a nemzeti és a vallási művi egyesítése, avagy a vallási feloldása a nemzetiben, nincsen mögötte hagyomány, kilátszik belőle a szándék, és mert divatszerű, ezért nem is tartós. Ezzel szemben a több ezer éves, sokféleképpen értelmezhető hagyomány ambivalenciája, test és szellem elválhatatlansága a judaizmusban természeti adottságként is felfogható, amelynek megvan a jutalma és a büntetése is.

*

A többiek számára eleve feszélyező kérdés, hogy a zsidók miért nem keresztények. Ha a kereszténység az uralkodó eszme, akkor nyilván ez a legjobb. De akkor miért ragaszkodik valami sötét titokhoz ez a másik kisebbség? Valóban, miért nem keresztények, miért zsidók a zsidók? Mert volt ugyan kiházasodás és szexuális keveredés, de a vegyes származásúakban is visszatér a zsidó öntudat. A zsidó rész a nem zsidóban erjeszt, az öntudat aktív része. Mihez ragaszkodik a zsidó? Miért nem olvad be egészen?

Akinek a szemében rendellenes jelenség, hogy a zsidók „túlreprezentáltan" szerepelnek ilyen vagy olyan körben, anomália, amelyet el kell hárítani, akinek a zsidók aránya itt vagy ott nem kognitív, hanem politikai kérdés, az antiszemita. Aki kvótát szorgalmaz, az numerus clausust akar.

Az antiszemitizmus sok mindenre szolgál. Lehet a zsidóságot emlegetni az életkudarc magyarázataként. Megvan a lemaradási félelem, hogy eddig a marxizmus, most meg a tőke nevében fog a zsidóknak ismét följebb állani. Egy olyan ősi érzés, mint az antiszemitizmus nem fog elmúlni.

Az antiszemiták azt mondják a zsidóknak: asszimilálódjanak vagy tekintsék magukat nemzeti kisebbségnek, amelynek hazája Izrael, ahová végül is hazamehetnek. Innen nézve racionális az antiszemita névtelenlevél-sorozat: go home to Izrael. Normális sovinizmus. Érthetővé tenni a zsidót, lehessen besorolni. A magyaroknak is mondják Szlovákiában, kevesen és csak a bolondabb szlovákok, hogy menj a Duna túloldalára és ugyanezt megkaphatja egy erdélyi vagy vajdasági magyar is. Itt is, ott is olyanoknak mondják azt, hogy menjen el, akinek az elődei már századok óta ott élnek. Gyakori, hogy aki asszimilációra buzdít vagy aki leleplezi a hamis asszimilánst, az maga is ilyen problémákkal küszködik.

*

Vajon a végére értünk-e az optimista univerzalizmusnak, amely a különbségek feloldását, az áthidalást, a társulást, az integrációt, az asszociációt, a globalizációt tűzi napirendre? Végez-e a közösségi bezárkózás új romantikája azzal a hangulattal, amely kedvez a szellemi találkozásoknak az egyes vallások és nációk között, találkozásoknak valamely meghatározatlan X-ben, amely felé jelentős lépés volt a zsidók egy istene?

Eredetileg ugyan valóban csak egy nép istene, de nem maradt meg annak, és a modern zsidók műveik által éppen ennek az önmagukat is meghaladó univerzalista gondolkodásmódnak lettek a hordozói. Kitüntetett szerepet vállaltak a világ kommunikációs összekapcsolásában, a hírközlésben, a kereskedelemben, az intellektuális dialógusban, a Föld és a rajta élők világgá változtatásában.

*

Közép-Európa is befogadó látomás, ha egyáltalán van ilyen. Abban minden kisebbség eggyel több kincs, és otthon van a vend, az örmény és a zsidó, egyszóval minden ember, csak mert van, függetlenül attól, hogy mit írnak az anyakönyvi kivonatába, függetlenül attól, hogy mibe születik önhibáján, érdemén kívül bele.

Ha el is múlik a Közép-Európa retorika habja, akkor is itt maradnak a tényleges kapcsolatok, a népi piacok, az értelmiségi közlekedés, amelynek nincsen szüksége ideológiára, itt maradnak a gyűjtők, akik csöndesen ide-oda jönnek és ezzel-azzal beszélnek. Ez az az munka, amely a látens kulturális konfederációt megcsinálja, és amelynek bármiféle más politikai megszilárdulása már csak derivátum lesz.

*

Sok metafora van a többségről és kisebbségről. Gazdanép, mondják a jobboldaliak, mert a gazda ellentettje a cseléd vagy a szolga. Vendéglátó, befogadó nép, mondják a középen állók. Valóban a nemesi és nemzeti liberalizmus emancipálta

a zsidóságot, és a múlt század második felében valami illendőség diktálta, hogy a politikacsinálás maradjon a történelmi osztály előjoga.

Ez jól is ment addig, amíg ez a történelmi osztály két ízben is be nem vezette az országot a világháborúba. Az elsőben a zsidó magyar katonák éppen annyi vitézségi érmet szedtek össze, mint a keresztény magyar katonák, és ugyanúgy feláldozták fiatal életüket a nagy európai butaság oltárán, amelynek nem csekély részét építette embercsontból hazánk, a császári és a királyi monarchia. A második világháborúban pedig a zsidók családostul kaptak a hazájuktól – saját államuktól, amelyhez lojálisak voltak – egy halálos ítéletet, amely alól a munkaszolgálatos fiatal férfiak egy részének volt némi esélyük kicsúszni, gyermekeiknek, idős szüleiknek azonban már nem.

Zsidók akkor törtek politikai hatalomra forradalmi úton, amikor a történelmi-tradicionális elit két ízben is katasztrófába vitte az országot, másodízben pedig halálra adta a hazai zsidóságot

Megemlítendő, hogy zsidók akkor törtek politikai hatalomra forradalmi úton, amikor a történelmi-tradicionális elit két ízben is katasztrófába vitte az országot, másodízben pedig halálra adta a hazai zsidóságot. Nem megdöbbentő, hogy ambiciózus zsidó fiatalemberek radikális retorikával akkor tudnak látszólagos vagy valóságos tömegmozgalmak élén kormányhatalomra emelkedni, amikor a hagyományos elit csődöt mond.

Akinek kiirtották a családját, gondolhatja, hogy nincsen biztonságban, ha nincsen hatalma. Államvédelmi tisztté lett volt munkaszolgálatosok elvadultak és patologikusan viselkedtek. De arról nem tudok, hogy módszeresen gyereket, öreget irtottak volna. És az áldozatok száma sem összehasonlítható. Ami pedig azokat a kelet-európai kommunista rendszereket illeti, amelyeknek személyzetében alig volt zsidó, azokban az erőszak mérve nem volt alacsonyabb.

Mindazonáltal nagy hiba volt zsidó fiatalemberek részéről mind az 1919-es, mind pedig az 1945 utáni bolsevik típusú politikai kaland. Ezek morálisan súlyosan kifogásolható, irracionális döntések voltak. A két háború után a fiatal radikális zsidók, mint politikusok kezdők voltak, jobb lett volna, ha nem kísérleteznek olyasmivel, amihez nem értenek. Hiba volt magukra venni a nemzet kormányzásának, milliók élete alakításának a felelősségét.

*

Ha marad nagyjából az, ami most van, sőt még egy kicsit jobb is lesz, egyszóval, ha van tökéletlen és akadozó, de mégis kiszámítható demokratikus jogállam, akkor a zsidók számára több alternatíva nyílik.

Ha van liberális demokrácia, akkor vannak zsidó szervezetek, és vannak zsidók, akiknek nincsen dolga a zsidó szervezetekkel. Aki akarja csinálja, aki nem akarja, ne csinálja. Nem fennmaradási kérdés odatartozni vagy nem odatartozni valamilyen szervezethez.

A zsidók energiája ott nyilvánuljon meg, ahol a csere és a szakmai közvélemény jelöli ki az ember pozícióját, de ne a hatalmat magát célozzák meg, mert hatalmi szereplésük kellemetlen emlékeket kelt. Magyarország például rossz tapasztalatokat szerzett mind a két alkalommal, amikor zsidók voltak a felső vezetők.

Indokolt, hogy a zsidók ne tóduljanak be a politikai osztályba, és hogy a teljesítményük legyen minél inkább személyes. A zsidók gyakoroljanak némi rezervált önkorlátozást, ami olyan emberhez illik, aki tudomásul veszi, hogy az emberek többsége őt mint kisebbségit szemléli.

*

Világos, hogy a zsidók érdekeltek a liberális demokráciában, az alkotmányos jogállamban, ahol ők más polgárokkal egyenrangú jogalanyok, és ellenérdekeltek minden antidemokratikus nacionalizmusban. Ahol a többség ingerülten korlátoz bármilyen kisebbségeket, ott a zsidóknak rossz. A zsidók jogai az olyan országokban állnak jól, ahol az embereket nem lehet csak úgy politikai megfontolásból megölni, hivatalosan kirabolni, és hatóságilag kivonni a forgalomból.

A zsidók érdekeltek a demokráciában minden szinten: helyi és nemzeti, transznacionális és transzkontinentális szinten, az egész földkerekségen, mindenütt, ahol megfordulnak, és nemcsak a politikai, hanem legalább annyira a személyközi viszonylatokban. A modern korban a tíz parancsolatot követő élet leginkább a liberális demokráciában lehetséges. Ha egy zsidó a demokrácia gyengítésén fáradozik, akkor a józan ítélőképességéhez kétség fér.

*

A zsidók, mint nemzeti vagy etnikai kisebbség érdemlegesen nem szerveződtek, a pozitív diszkriminációról, amelyre más nemzeti kisebbségek igényt tartanak, lemondanak, kollektív jogokért nem lépnek fel, mivelhogy sokféle irányba tartva, közös nevezőként nem marad más igényük, mint a demokratikus szabadságjogok követelménye.

Magyarországon például vannak zsidó egyletek, iskolák, folyóiratok, könyvkiadók, tehát a kirakatokban zsidó tárgyú olvasmányok, a zsidó ünnepek jelentőségét magyarázó előadások a televízióban. A judaizmus, mint vallás, vagy mint bevett történelmi egyház bizonyos jogszerű megbecsülésben részesül. A zsidók jelentős része nem vallásos, ugyancsak jelentős része a maga módján az, és csak szerényebb hányada jár el a zsinagógába, még kevesebben követik az életmódra vonatkozó vallási előírásokat.

Az üzleti érdeklődésűeknek a kibontakozó kapitalizmus kockázatos, de tág teret nyitott, korábbi politikai funkcionáriusokból sikeres üzletemberek lettek, de a volt funkcionári-

usok többsége nyugdíjas. A liberális pártok és a szocialista párt politikusai és szakértői között vannak zsidók is, de a konzervatív pártban és környékén is akadnak zsidók, sőt a szélsőjobboldali, antiszemita lapok munkatársai között is akadnak öngyűlölő fél- vagy háromnegyed-zsidók.

Mostanában, hogy a gyerekek oly természetesen járnak hittanórára, a felekezeten kívüli, univerzalista, vallástalan zsidók növekvő hányada visszatalál a maga judaizmusához. De miért őrizzenek meg egy genealógiailag számon tartott és leszármazásához kötött, zárt közösségként fenntartott vallást? A zsidó értelmiség egy része bekapcsolódott az univerzális beszédbe, abba a beszédbe, amely a tudást transznacionális szintre emeli, amelynek a határok csupán szemléleti tárgyai, de nem meghatározói. De vajon ez nem okoz-e valóságfölötti lebegést a hollét bizonytalanságával?

Ki-ki megtalálja a személyes módját és mértékét annak, hogyan tartja meg a vallási rítusokat. A zsidók nem akarnak politikai blokkot alkotni, szerteszavaznak és pluralisták a különböző szervezetekben. Tudni kénytelenek, hogy ők teste-sítik meg a zsidót a környezetük számára, amely az ő viselkedésüket látva fog pozitív vagy negatív impressziókkal gondolkodni a zsidókról.

*

Milyen magatartást kövessen a budapesti, a prágai, a varsói, a bukaresti, a belgrádi, a zágrábi, a szófiai, a szarajevói zsidó? Tegyen meg mindent hazája és környezete békéjéért. Segítsen megvalósulni értelmes kompromisszumokat, ne harcoljon, a forrongó indulatoknak ne akarjon formát, jelszót adni, ne álljon a politikai avantgárdba. Ha forró is a feje, nevelje magát hűvösebb, tartózkodóbb magaviseletre. Inkább a megértést és a feltárást válassza, mint az állásfoglalást és a döntést, inkább a hegedűt, mint a jogart, inkább a csendes tartóst, mint a harsány egynapost.

*

A közép-európai zsidók többsége nem igényli a nemzeti kisebbségi státust, mert nincsen szükségük rá. Nem kívánják magukat elkülöníteni, szegregálni, gettósítani. Nem kérnek autonómiát – túl a mindenkinek járó polgári egyesülési szabadságokon, illetőleg túl az egyházaknak kijáró jogokon. A demokratikus jogok követelményén túlmenően a zsidóság nem fogható fel politikai érdekközösségként. Normális, hogy vannak konzervatív, liberális és szocialista zsidók. Vannak szélsőségesek is, kevesen. A zsidók lehetnek és legyenek sokfélék. Ha egyszer az országban az alapvető szabadságjogok biztosítva vannak, akkor ki-ki menjen a maga személyes útján.

A zsidók már csak azért sem kérnek nyelvi-kulturális autonómiát, mert polgárosulva elvesztették a hébert, a jiddist, a ladinot, majd a németek csúnya viselkedése miatt elvesztették az irodalmi németet is, mint közös nyelvet, és kulturálisan messzemenően azonosultak azzal a nemzettel, amelynek területén, amelynek államában élnek. A magyar zsidók magyarul, a románok románul, a lengyelek lengyelül, a csehek csehül beszélnek álmukban is. Föl sem vetődött, hogy kulturálisan elkülönüljenek. A legfontosabb szinten – a nyelvi-kulturális szinten – az asszimiláció a század végére megtörtént. Nehéz volna a nemzeti nyelveken belül a zsidók beszédéről, irodalmáról valami stilárisan pregnáns megkülönböztető jegyet állítani. A zsidók talán csak az antiszemitizmus elutasításában egységesek. De talán még ebben sem, mert vannak antiszemita félzsidók, háromnegyed zsidók, akik úgy próbálják kipurgálni magukból a zsidó részt, hogy a többi zsidót gyűlölik és hogy azok ellen uszítanak. Egyszóval a zsidók messzire mentek az individualizációban.

Századok óta jogokkal felruházott vendégek ott, ahol vannak, mert inkább vendégnek tudják magukat, semhogy a teljes asszimilációt választanák

Mi a közös mégis a zsidókban? *Az, ha zsidónak nyilvánítják magukat.* Meg talán a kihívás, amely mindnek föl van adva. Nem múlik el hét, hogy egy újsághír vagy egy utcai felirat ne emlékeztetné őket erre. Olvasnak egy rövid hírt valami sírkövek lerombolásáról és bemocskolásáról, és ez nem akar kimenni a fejükből a többi apró hír nyomában. Ha az ember tudja, hogy mi történt, akkor a Soá seb rajta, amely nem tud egészen behegedni.

*

Századok óta jogokkal felruházott vendégek ott, ahol vannak, mert inkább vendégnek tudják magukat, semhogy a teljes asszimilációt választanák. A sikertelen hasonulási minták nem megismételhetők, sem a keresztény-nemzeti, sem a szocialista asszimiláció nem bizonyult követhető stratégiának. Attól az adománytól vagy tehertől, hogy zsidónak születtek, nem tudnak megszabadulni.

Úgy élnek, mint a környezetük, de érdekli őket a tény, hogy zsidók. Egyik este úgy rémlik, hogy békés otthonra lelnek ott, ahol vannak, másnap este elfogja őket a kétely, harmadik este azt gondolják, hogy ez már évezredek óta így van, és valószínű, hogy még jó darabig így is lesz.

Mindenesetre sokféleképpen fogják értésükre adni, hogy különböznek, hogy mások. A legtöbb zsidó teljesítmény egy paradox identitás horzsolódásából merít többletenergiát. Hajlamos a ráközelítő nagyítás és az elsuhanó kicsinyítés váltogatására.

Kereshet áthidaló megoldást Európa eszméjében, de ugyan miért különítené el magát az európai zsidó Amerikától vagy a Közel-Kelettől? Lehet bezárkózni Izraelbe, dehát a zsidóság többsége Izraelen kívül él.

Sem az asszimiláció, sem a disszimiláció nem lenne pontos szó arra, ami a zsidóság köreiben zajlik. A gondolkodóbbak mind a két (vagy több) hovatartozásukat komolyan

veszik, és nem akarják egyik identitásukat sem letagadni a másik kedvéért. Azoknak a zsidóknak a többsége, akiket én ismerek, úgy véli, hogy zsidó az, aki annak tudja és mondja magát. Nem zsidók ritkán állítják magukat zsidónak.

Aki a náci törvények szerint zsidónak minősül, az nem tud megfeledkezni arról, hogy az. Az agyába bele van égetve, hogy az, bárhol a világon, bármilyen öltözékben, bármilyen szokásokkal, még akkor is, ha a világ rejtélyét nem toldja meg isten hipotézisével, és ha tudomásul veszi a többiekkel való együttlétének határait.

*

Zsinagógában állok, és az imakönyvet lapozgatom az engesztelés napjának előestéjén. Ezt a sok hízelgést és hódolást az Úrnak unom. Az alázat nézőszöge az Urat lobbanékony, zsarnok családfőnek ábrázolja. A Gondviselés akár áld, akár sújt, apai. A zsidók nem akarták az apa mellé odatenni az egyetlen fiút, mert ők mind fiúk voltak, akikből a dolgok rendje szerint apa lesz.

Nincs szentírás, amely az íróasztalomtól távoltartana. Másnap, szombat délelőtt nem megyek se tanácsülésre, se zsinagógába. Amit éppen csinálok, az a vallásgyakorlatom. Mondták már gyerekkoromban, hogy hitehagyott vagyok, pedig világ életemben imádkoztam. Lehetne azt is mondani, istenhívő, de vallástalan zsidó.

Nem kívánom eldönteni azt a kérdést, hogy zsidó magyar vagyok-e, avagy magyar zsidó. Nézhetem magam így is, úgy is és így se, úgy se. Mikor az ember az asztalához ül, az uniformis, a jelmez, az identitás és a meghatározás, ha lehet maradjon az előszobában, a ruhafogason.

*

A zsidók bármely nyelven beszéljenek is, kevés szóval ráismernek egymásra, érzelmesebb, cinkosabb és haragvóbb lesz a viszonyuk egymás iránt. Másokkal találkoznak, érintkeznek, de egészen el nem keverednek. Nem térítenek és többségükben meg sem térnek. Azzal tisztelik istent, hogy megmaradnak zsidónak. Szinte az egész földön vannak zsidók, egy nép sincs, amely így szétszóródott, így irtatott és mégis így megmaradt volna, ez a különösségük. Történeti tény a fennmaradás hosszú ideje és az üldöztetés folyamatossága, tehát *az üldöztetést áthidaló fennmaradás* folyamatossága. Történeti tény a zsidóság világnépként való megjelenése a szimbólumok szférájában. Ez az egyetlen világnép, és ebből fakad a rendeltetése is. *Világnép nemzetállamokban – ez a zsidó paradoxon.* Ezáltal lettek a környezet számára kérdéssé.

*

Isten megteremtette Bábellel a tarkaságot, hogy ne legyen könnyű megérteni egymást, és hogy munkálkodni kelljen a különös megértéséért. A különös nélkül a közös semmitmondó.

A zsidó egyike a legöregebb népeknek, amelynek folytonosan ki kell találnia önmagát. A magát papi szerepre kiválasztó nép a különállást megőrizve tanúskodott az egyetlen isten és az egyetlen emberiség eszméje mellett. A papi népnek az a dolga, hogy szellemi kapcsolatokat teremtsen a világ minden népével, és hogy párbeszédbe hozza egymással a vallásokat és a világnézeteket. Isteni instrukció összehozni a világot, szót érteni egymással, a békét szolgálni a népek között, és ébren tartani a felebarátok között a tiszteletet.

A szétszóratottságot több ezer éves tapasztalat alapján lehet normális állapotnak tekinteni

A zsidók a kereszténység által átadták a maguk történetének egy fontos szakaszát az emberiség jelentős részének, odaadták a maguk korai történetét egymilliárd embernek. Hogy szerteszét élnek a világon, ezt tekinthetik csapásnak is, de isteni iránymutatásnak is. Egyistenhitükből következik, hogy a világ egy és hogy az emberek képesek megérteni egymást. Bárhollétüket kötelességteljesítésnek is tekinthetik.

A szétszóratottságot több ezer éves tapasztalat alapján lehet normális állapotnak tekinteni, ebben kell megvédeniük önmagukat. A nemzeti kultúrákba integrálódott zsidók megtanulták a nemzeti kultúrák sokféle intimitását. A zsidók egyszerre tartják magukat világnépnek és igazodnak ahhoz a nemzethez, amelynek a közegében élnek.

Egyfelől az egyetemesség, másfelől a furcsa nép, amelynek van egy vallása. Sok történelmi nép van, amelyik szeretné, ha lenne egy külön vallása. Föltételezve, hogy jó, ha van neki ilyen. Sok zsidó viszont nincs meggyőződve róla, hogy ez jó neki. Valami kevésbé feltűnő szereppel is beérné. Mivoltát, ha akarja is, nem tudja eltitkolni, a nem elvállalás útjai leszerepeltek.

A zsidók kiszolgáltatottsága és tehetetlensége a második világháborúban arra tanít, hogy a zsidóknak erőre kell szert tenniük, és erőt kell mutatniuk. Ez nem csupán a nemzetté összeálló izraeli zsidókra vonatkozik, hanem a diaszpóra-zsidókra is. Elkötelezett hívei kell, hogy legyenek az alapvető emberi jogoknak bárhol a földön, mert ez az ő fennmaradásuk záloga. Ennyiben szolidárisak minden néppel, minden kisebbséggel, amely nem erőszakos eszközökkel fellép a saját alapvető emberi jogaiért.

A huszadik század a zsidók növekvő hatósugarú szétszóródásának a kora, de a zsidók a megsemmisítő táborokban is, áldozatként is rendkívüli szerephez jutottak. Auschwitz után mindegy, hogy mit mondanak a zsidók a maguk zsidóságáról, muszáj nekik gondolkozniuk róla, sem ők, sem a leszármazottaik nem bírják elfelejteni.

*

A zsidóknak ebben a feloldhatatlan kettősségben adatik meg élniük a globális és a nemzeti önfelfogás között, ez az osztályrészük, ez a tépődés és ambivalencia, egyfelől az egyetemes kihívás, másfelől a kisebbségi magány.

A zsidó szakadatlan transzcendál az adotton, isten kell neki, az átfogóbb keret, az elemző távolság. Az örökkévaló optikájából akar ránézni földi viszonylatainkra. A szellemi,

a képen túl van, az egyetlenegy istent képben ábrázolni tilos, a biblia nyelve azonban csupa kép.

A héber szavaknak az írásmód miatt több értelmezése lehetséges. Ez serkenti a vitát és azt sugallja, hogy a dolgok többféleképpen szemlélhetők, következésképpen az igazságnak nincsen intézményesen felhatalmazott letéteményese. Amit az Úr az egyes zsidó számára sorsaként rendel, azt az ember vele szembeni kihívásként fogja fel és értelmezni kénytelen váltakozó lelkiállapotai szerint.

A transzcendencia iránya pedig korántsem az odatúl, a másvilág, nem a földöntúli, hanem az élő testekben folytatódó sokasodás, a család. Ezért áll az értékrangsor élén a gyerek, a szülő a gyerekét önmaga fölé emeli, névtelen utódok által túléli a mai nap megpróbáltatásait, a személyes halált. A tízparancsolatot fenntartja, megszegi, helyreállítja, nem bír nem ránézni a frigytáblára.

*

A zsidó vallásban kitüntetett szerephez jutnak a próféták és a bölcsek, akik nincsenek nagyon sokan, de vannak néhányan, egynél mindenesetre többen, következésképpen választani lehet a bölcsességük között, ahogy a klasszikusok között is választunk korunk és kedvünk szerint.

Ézsajás, Jeremiás, Jézus avatott interpretátorai az isteni szándéknak. Mindannak, amit körülöttük a többi ember istenről, a törvényről, erényről és bűnről mond, fölébe tudnak emelkedni a prófétai zsenialitás biztonságával. A kimagasló író (a próféták mind azok) vallási rangot kap. Az autonóm értelmező szerepe megszentelődik, és ezáltal a zsidó vallás nagy fokú individualizációnak ad teret: a gondolkodásban rendkívüli befolyása van a mestereknek.

A világi zsidók alkotásai részei lettek a zsidó kultúrának, amelynek a vallásos judaizmus csak egy szegmense. A lelki valóságban a vallási és a világi meditáció között éles határvonalnak nincsen helye. Az irodalom természeténél fogva ignorálja ezt a határt. Teret kap a gyarló tanító, aki a kegyelem fényében éleslátásával kiválik a környezetéből és megsejti az Úr szándékát. A prófétának mondott írók is azon mesterkedtek, miképpen lehetne a földgolyót az ember országává tenni. Jogos nézőpont a vallási irodalmat az irodalmi hagyományba beilleszteni, és azt is kijelenteni, hogy a zsidók által létrehozott könyvek Spinozától Kafkáig és azon túl: részei a zsidó hagyománynak, a judaizmusnak.

Világi zsidóknak nem okoz nehézséget a történeti Jézust a zsidó próféták sorában elhelyezni, és így beilleszteni az ő etikai újításait a folyamatos hagyományba. Benne van az időben. Ahogy a Tórával és a Talmuddal számukra nem szakad meg a zsidó irodalom. Az elmúlt más félezer évben is voltak zsidó szerzők, akiknek néhány oldalát oda lehet tenni a Biblia mellé, ha nincs is túl sok ilyen.

Számítani kell az emberben lévő isteni anarchizmusra, isteni, mondom, mert isten kacag a konstrukcióinkon. Számítani kell a hittagadásra, prófétizmusra, lázadóangyalkodásra, hogy azt merészeljük mondani: ez itt a 0 pont, ahol állunk. A tudás zérópontján, végességünk és gyarlóságunk által metafizikailag odahelyezve, eszünkbe sem jut tanítani vagy hirdetni. A vallás nem reklámügy, akit nagyon érdekel, az tanulmányozhatja. Betérni zsidónak végső soron nem lehetetlen, de nem is könnyű, a vér szerinti származás akadályát meg lehet haladni a tanulás által.

A keresztények Jézus által kapták meg a zsidó hagyományt. Jézus hozza magával a zsidóságot az egész keresztény világba. Ez pedig a maga képére formálta az egész zsidó-keresztény mitológiát. Egy templomfreskón láthatók a próféták, az apostolok és a szentek. Keresztények és zsidók, ha akarják sem tudják elválasztani egymástól a legfontosabb képeiket és igéiket.

Én még a zsidósággal vagy magyarsággal nem találkoztam, csak ilyen-olyan emberekkel

*

Én még a zsidósággal vagy a magyarsággal nem találkoztam, csak ilyen-olyan emberekkel. Ha megölik őket, akkor egyformák. Amúgy, ha élhetnek, különbözőek. Marhavagonban, barakkban is kezdenek egyformára változni. Civilben, előtte és utána különböznek. A szemléleti redukció a közös lényegre feltételezi az *Endlösung* masinériáját.

Még egyszer mondanám, a zsidókérdés a keresztény vagy a muzulmán társadalom kérdése. Mennyire tűrik el önmagukat? Ha elviselik önmaguk sokféleségét, akkor elviselik a zsidókat is. Ha önmagukat el akarják nyomni, akkor a zsidók ellen is dühöngenek. A jelek szerint a közép-európai társadalmak nem akarják a második évezred fordulója előtt önmagukat elnyomni, tehát összeférnek a zsidókkal is.

Indokolt, hogy a zsidó fenntartson egy emlékvilágot, hogy ápolója legyen a hagyománynak, hogy a halottak emlékét ébren tartsa. Magyarországon van egy életképes zsidó közösség, amelynek iskolái vannak, amelyekben a gyerekek minden nyomaték nélkül tudnak zsidók lenni, számukra már a chanukai gyertyagyújtás természetes.

*

A jellegzetes különbségeket a társadalom vagyonának, többletének tartom. Etnikai kisebbségek és többségek együttélése mindig szimbiotikus. A modernizáció nézőpontjából a helyi társadalmakra a zsidó jelenlét termékenyítően hatott. Ugyanaz az energia dolgozott bennük is, mint a környező népekben: ki a saját feudalizmusukból, a belülről is áthatolhatatlanná tett gettóból! Ki a szegregációból, a zártságból, amelybe külső rendelkezések és belső definíciók lakatolnak be! A zsidó felvilágosodást egy kitörő érzelem hajtotta: most már lehessen érintkezni a földkerekségen mindenkivel, lehessünk valóban szomszédok a szomszéddal!

A zsidó modernizáció, polgárosodás, világiasodás párhuzamosan haladt a keresztényekével. Kettőzött erőt adott neki, hogy a zsidónak ki kellett jönnie mind a keresztény, mind a zsidó falak mögül. Ortodox nézőpontból vagy a környezet barátságtalan tekintetével nézve – ez igen gyors asszimiláció volt. A keresztény lengyel–cseh–magyar polgárosodás is igen gyors asszimiláció volt: külhoni minták, technikák,

tudások, divatok átvétele. A polgár bekapcsolódik a nagyvilágba és onnan veszi a javait, ahonnan tudja. Keresztény és zsidó polgárok együtt csinálták meg a közép-európai polgári életformát, megtalálva a helyileg erősen színezett nemzetközi mintát.

*

Ha a környezet nem nézi jó szemmel a zsidókat, akkor ezek közül a gyávábbak igyekeznek eltűnni észrevétlen a tömegben. Meg aztán jön az európai jó ízlés, ne keress feltűnést, ne fitogtasd a zsidóságodat, viseld diszkréten, mint egy klubtagságot. A hangoztatás kedvrontó. Az ember, aki mestersége címerét hirdeti, elveszi a kedvünket az általa hirdetett mesterségtől.

Ugyanez áll a vallásokra. A hittérítés nem választható el a reklámtól. A zsidók értenek a reklámhoz, de nem hittérítők. Minden vallás tökéletes a maga belső konstrukciója szerint. Nem lehet szétbontani és összekeverni őket. A polgár kialakítja a maga viszonyát velük, ha választhat, ha nem muszáj neki nagy erkölcsi és szomszédsági nyomás alatt így vagy amúgy választani.

Az európai polgárosodáshoz hozzátartozott az egyén emancipációja a vallási közösségtől, az egyháztól. Akár hierarchikus, akár közösségi a vallási szervezet, a feudális korszak embere körül igen szoros. Jól körülkötözi az embert és félelmekkel terheli a többiekkel való érintkezést.

A posztmodern nézőpont partikularizmusa kedvez az ortodoxiák reneszánszának és egyesíti a néprajzi relativizmust a divattal. Mindenesetre aki az orthodoxiát választja, az egy viseletet választ. Azzal a szabadságával a nyugati polgárnak, hogy egyáltalán választhat. Amihez létre kellett hozni a polgári demokráciát a hozzátartozó vallásszabadsággal. Ezzel el kellett utasítani a rendi szerveződést, a katonai vagy a papi uralmat, illetve az ortodox közösség zártságát.

*

Ha Izrael stabilizálódik, és a Közel-Keleten integráló tényezővé válik az arab világgal szövődő békeprocesszus által, ez Izraelnek mindinkább közel-keleti involválódását eredményezi. De az is lehetséges, hogy éppen ez a sáv a terjeszkedésben Közép- és Kelet-Európa felé orientálódik. Az Izraelben élő magyar zsidók visszajárnak Magyarországra és a magyar keresztények is mind szokásosabban mennek Izraelbe. Már nem egy fantommal állnak szemben, hanem emberekkel, akik ugyancsak szeretik és féltik a maguk hazáját. Magyarországnak Izraellel gyarapodó kapcsolatai vannak, feltételezem, hogy ezek előtt bővülő tér nyílik, már csak azáltal is, hogy Izraelben van számos magyar, Magyarországon van számos zsidó. Van esély rá, hogy a két nemzet együttműködése új értelmezési keretet ad a főként budapesti magyar zsidóságnak, amelynek viselkedése és sorsa már csak azért is paradigmatikus, mert ma ez a legnagyobb zsidó közösség Közép-Európában.

Józan előrejelzés az izraeli–magyar kapcsolatok fejlődése, mindenféle csere, a kétirányú turizmus, magyarországi temetőlátogatással, éttermi örömökkel és a magyarul tudó izraeliek színházmámorával. Normális, hogy a nagyobbrészt kelet-európai eredetű izraeliek érdeklődési körükbe vonják az ő eredethelyüket.

Keresztény magyaroknak a Biblia országába menni, és ha éppen gyümölcskertész az ember, megnézni hogy dolgoznak az izraeli gyümölcs-kertészek, egyre természetesebb. Lehetetlen, hogy a Biblia földje meg ne rendítse a fogékonyabbakat. Aha, ilyen országot csináltak ezek a zsidók! Ahhoz képest, hogy honnan kezdték: több, mint fi-gyelemre méltó. De ami ennél lényegesebb: emberileg érthető. Vagyis a zsidók emberileg érthetők. És az antiszemita mitológiák ebben a köznapi érintkezésben már csak úgy látszanak valami érdemlegeset mondani a zsidókról, mint a Drakula-filmek Erdélyről.

Ha az ország szabad lesz, akkor a zsidókkal a többiek gond nélkül együtt élnek

Ha az ország szabad lesz, akkor a zsidókkal a többiek gond nélkül együttélnek. Feltételezem, hogy a mérvadó középosztály inkább egy jogi-kulturális, nem pedig egy vallási-faji nemzetfogalommal fog élni és szívesebben tartja az itt élő zsidókat a magyar nemzet nyereségének, mint betegségének. Nem lesz értelmes érv az ellen, hogy a magyar anyanyelvű, magyar állampolgár zsidókat a közfelfogás automatikusan a magyar nemzet részének tekintse. A közvélemény nem fog csodálkozni azon, hogy a judaizmus ugyanúgy transznacionális, mint valahány világvallás, mint a keresztény nagy- és kisegyházak is. Az is megszokható, hogy a zsidóság a történelmi diaszpóra népe, amiben a magyar sorsnak is előképe valamelyest, hiszen a magyar diaszpóra is aránylag szerteágazó a földkerekségen.

A templomot fenntartják, és van rá igény, hogy istentisztelet után a zsinagóga legyen önképzőkör. Ha a zsidók ittmaradnak Közép- és Kelet-Európában, akkor nem bújhatnak odúba, akkor nem a rejtőzés a megfelelő magatartás. A zsidóknak mint személyeknek és mint közösségnek ebben az újratisztázott és -fogalmazott önfelfogásban, egy új őszinteség alapján kell magukra találniok.

A zsidónak az a kötelessége, hogy maga szabjon magának kötelességet, amely ne legyen ellentétben a tízparancsolattal. Akként vállalja el a megítéltetést, ami. Az ember vállalja el az olyan-amilyenségét és az épp így létét. Az Úr azt mondja, hogy vagyok, aki vagyok. Ezt kövesse minden zsidó, aki az Urat majmolja.

Eljött a zsidók és a keresztények között a vallási dialógus ideje. Mert amúgy már réges-régen dialógusban vannak, de ezt a vallási szférát ritkán érintették, talán mert nem is érdeklődtek a legutóbbi időkig olyan élénken iránta. Hogy a magunkénak tekinthessük őket, mind a judaizmust, mind a kereszténységet még be nem fejezettként, velünk alakulóként kell elgondolnunk. Egyiket sem azonosítjuk egészen a papi beszéddel. Mindenki, aki zsidónak, illetőleg kereszténynek mondja magát, jogosult e két szó újrafogalmazására. A szabad polgár az ő vallásáról istennek tartozik elszámolással. El kell menni vendégségbe egymás templomába, házába. Szabad gyarlónak lenni. A gyermeki kíváncsiságot csak a mester nem szégyelli.

„Ahol nincs pragmatica, ott hiába minden sanctio"

Kertész Péterrel, a MAZSIHISZ szóvivőjével beszélget Szántó T. Gábor

A Magyar Hírlap főmunkatársa az elmúlt év elején szerződött a hitközséggel, hogy szóvivőként segíti a szervezet működését. Megbízatása első esztendejének tapasztalatairól kérdeztük.

– Hogyan lettél a hitközség szóvivője?

– Már korábban is ajánlkoztam, még Landeszman-időkben, de Zoltai akkoriban főállásban akarta elláttatni ezt a hivatalt. Később ez úgy módosult, hogy az újságírói munkám mellett vihetem a szót. Vélhetően az állami mecenatúrával működtetett, úgymond konzervatív sajtó, valamint a különböző, náci beütésű szerveződések szélsőséges, a zsidó közösséget riogató megnyilvánulásai hatására, amelyekre szándékunk szerint konszenzuson alapuló, gyors válaszokat kellett az elektronikus és az írott sajtóban megjelentetni.

A korábbi gyakorlat az volt, hogy mindenki nyilatkozott nyakra-főre, s a nyilatkozatok olykor nem kis mértékben ellentmondtak egymásnak. Arról nem beszélve, hogy a *Hitközség ügyesbajos dolgairól valaki belülről rendszeresen tájékoztatta az antiszemitizmusban élen járó, időközben kimúlt Pesti Hírlapot.* Lényeg az, hogy miután előbb a BZSH, majd a MAZSIHISZ elnöksége meghallgatott – ellenjelölt nem lévén –, mindenki mellettem voksolt. Engem az motivált, hogy közreműködjek a „hivatalos zsidóság" imázsának a javításában. Hogy ne csak sündisznóállásból védekezzünk, hanem adjunk hírt olyan, látszólag hétköznapi eseményekről, amelyek valóban tiszteletet érdemelnek. Másrészt – s ezt mindkét grémium látszólag tetszéssel fogadta – proponáltam a zsidó szervezetek és a hitközség közötti párbeszédet, *kiterjesztve az organizációkon kívüli zsidó körökre, amelyek szürkeállománya már szinte pótolhatatlanul hiányzik a létező közösségeinkből.* Vagyis, ha úgy tetszik, személyében egy hamisítatlan *ámhórec* – jóllehet anno a Tarbutba, majd a zsidó gimnáziumba jártam –, vagy kedvelt szóhasználattal élve, egy liberális kávéházi értelmiségi jutott némi lehetőséghez, s léphet be a bennfenntességet megjelenítő arcképes igazolvánnyal a Síp u. 12. hál'istennek jól őrzött kapuján.

– Tudsz példát mondani az ellentmondó információkra, amelyek netán rossz fényt vetettek a hitközségre?

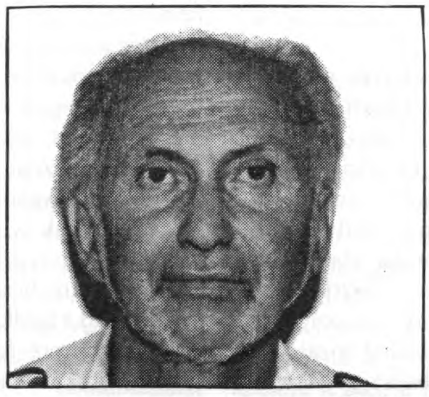

– Ezt újságolvasó emberként számtalanszor tapasztaltam. Lényeg az, hogy beiktatásommal kimondatott, hogy kizárólag egyeztetett állásfoglalások kerülhetnek a közreműködésemmel nyilvánosságra. Ad abszurdum nekem kellett volna előzetesen elolvasnom *Feldmájer Péternek* a legutóbbi Zsidó Világkongresszuson elmondott beszédét is, amelyet a mai napig nem láttam. A tevékenységem többnyire arra korlátozódott, hogy a nagy zsidózásokra – mint például a hungarista mozgalom feltámasztásakor vagy amikor *Sugár András* a hebroni vérengzést Auschwitzhoz hasonlította a Panorámában – azonnal reflektáltam, s azt eljuttattuk az MTI-n keresztül a médiához. De ez csak az egyik, mondhatni a legszerényebb pontja volt az ajánlkozásomnak. Emellett szerveztem néhány sikeres sajtótájékoztatót. Azonban hiába állapodtunk meg például a Zsidó Kórház új, 80 ágyas, korszerű részlegének az avatása előtt, hogy a meghívott újságírókat az ügyvezető igazgató és a kórház igazgatója tájékoztatja, a jelzett időpontban *nyolcan ültek a pulpituson. Ez a fajta szereplési vágy elképesztő mértéket ölt vezetőink körében.*

– Milyen tapasztalatokat szereztél a hitközségi vezetők mentalitásáról, politikai nézeteiről, felkészültségéről és rátermettségéről? Milyen a hitközség szellemi állapota, önképe, mit tartanak saját működésük felől az intézmény urai?

– Nem vagyok illetékes ennek megítélésére, miután eddig mindössze néhány elöljárósági ülésen és két közgyűlésen voltam jelen. Egy valamit azonban kifejezetten jónak tartok. Nevezetesen azt, hogy politikai ügyekben, a választások előtt és alatt a hitközség nem nyilvánított véleményt, eltérően más egyházaktól, ami mindenképpen dicséretes. S csak amikor *Lezsák Sándor* sokadszor azt nyilatkozta, hogy tapasztalata szerint a történelmi egyházak a leszerepelt koalíció pártjait támogatják, szólaltam meg a rádióban, mondván: a hivatkozott ezerkétszáz lelkész, illetve plébános között egyetlen zsidó egyházi személyiség nem volt. Ugyanakkor kifejeztem abbéli reményemet, hogy Lezsák úr a zsidóságot ez úton is a történelmi egyházak között tartja számon.

Ami az intézmény szellemi kondícióját illeti, ezzel kapcsolatban azt gondolom, hogy mindenképpen hasznára lenne, ha tehetséges, kreatív, diplomás, nem egyoldalúan elkötelezett fiatalemberekkel találkozhatnánk az ódon épületben. Egy ilyen változás a legkisebb mértékben sem devalválná a tisztes korú továbbszolgálók érdemeit. Jelenleg azonban és *már jó ideje egy olyanfajta belterjesség uralkodik, ami megkérdőjelezheti azt, hogy a hitközség méltóképpen tudja-e képviselni a zsidóságot.* Azokkal értek egyet, akik szerint a zsidóság kizárólag vallásfelekezeti alapon definiálható ebben az országban. Következésképp a mindenkori kormánnyal és az államigazgatási intézményekkel az ezt megjelenítő hitközség jogosult a kapcsolattartásra.

– Jelenleg van olyan állapotban a hitközség, hogy vállalhatja ennek a felelősségét?

Dr. Schweitzer József főrabbi

– Ez fölöttébb sarkított kérdés. Mert az állapottól függetlenül a hitközség vezetői részt vesznek a zsidó közösséget érintő valamennyi kormányzati és miniszteriális tárgyaláson. Hogy milyen felelősséggel teljesítik küldetésüket, azt meg nem mondom. Idézem inkább *Richtmann Mózest,* a rabbiképző egykori, közönséges halandó számára veszedelmesen okos és szarkasztikus professzorát, akitől míg élt, a péntek esti vacsora utáni vesézéseken, a szeminárium menzáján gimnazistaként számtalanszor hallottam, hogy *„ahol nincs pragmatica, ott hiába minden sanctio"*. Hogy ez mennyire így van ma is, arra csak egyetlen példa. Felelősségre vonta-e *Kardos Péter* főrabbit bárki is az 1946-os kunmadarasi pogrom áldozatai tiszteletére az elmúlt év őszén állított emlékmű avatásán, a zsidóság nevében elmondott bicskanyitogató, már szinte uszító hangú beszédéért, amelyet a nyomaték kedvéért, másodközlésként az általa hitbizományként főszerkesztett *Új Élet*-ben is megjelentetett? Két veretes megállapítását átírta. *„Előletek* menekült" – mondta az egyik áldozatról „innen menekült" – írta utóbb a lapban. Káin, a gyilkos bélyegéről így beszélt: „Ez a bélyeg odakerül minden gyilkos homlokára – eltávolíthatatlanul, letörölhetetlenül. Ezt öröklik *mindazon utódok* is, akik nem öltek, csak *néztek...*" majd így „finomította" írásában: „Ezt öröklik *mindazok* is..." Így csak akik ott voltunk, hallhattuk, hogy *gyilkosnak* nevezte a kegyeletes megemlékezésre összesereglett helybelieket. Többen próbáltuk lebeszélni a másodközlésről, de végül is úgymond nem kezdhettük ki a szerkesztői szuverenitását. Az pedig végképp méltatlan lett volna a lap felelős kiadóihoz, hogy helyreigazításra utasítsák a főszerkesztőt. Ehelyett, néhány hét múltán, a *Magyar Fórum, Győri Béla* minden képzeletet felülmúló mocskolódásainak helyt adva – egy egész oldalt szentelt az elhíresült Kardos-beszédnek. Ám ekkor sem történt semmi. Az illetékesek amondók voltak, hogy szélsőséges lapnak nem válaszolunk. Ami kétségkívül helyes, de nézetem szerint ne is adjunk témát ilyen terjedelemben szélsőséges lapoknak. Szóvivőként annyit tehettem, hogy írásban folyamodtam az elöljárósághoz. Kértem, alkalomadtán beszélgessünk arról, hogy a zsidóság vezetői hogyan viselkedjenek a nyilvánosság előtt. Nagysokára az elöljáróság össze is jött, az elnök szavaztatott a beadványomról, *s a többség úgy látta jónak, hogy ne beszéljünk róla.*

Ily módon *felelősségről nemigen lehet beszélni.* Annál is kevésbé, mert megítélésem szerint *súlyos szerepzavarok vannak,* miután egyáltalán nem biztos, hogy gyakorlati embereknek ideológiai, vagy stratégiai, a zsidóságot alapjaiban érintő kérdésekben kellene rendszeresen megnyilvánulniuk. Én ezt egy szakértői gárdára bíznám, amelyen belül eleve lehetne tudni, hogy ki mihez ért.

– Túlcentralizált a hitközségi hatalom?

– Bizonyos értelemben igen. Úgy tűnik, nem akarnak lehetőséghez juttatni más embereket, ezért aztán a kirekesztettek ezt nem is igazán ambicionálják. Lehet-e ezek után esély a hitközség megújulására? *Ahhoz, hogy valaki választható legyen valamilyen tisztségre, az alapszabály értelmében kétéves tagság szükségeltetik.* Ez maga a „22-es csapdája", s *a májusi tisztújításkor gyakorlatilag ugyanabból a még jobban elöregedett kínálatból kell választaniuk a derék küldötteknek. Ez bizony visszaélés a helyzettel.* Van Budapesten 1200 tagja a hitközségnek, miközben mindenki úgy tudja, hogy 80 ezer zsidó él az országban. A teljességhez hozzátartozik, hogy sem az állami szociálpolitika, sem egyetlen más felekezet nem gondoskodik úgy az öregekről, mint a hitközség. A rászorultaknak naponta házhoz szállítják az ebédet, s nem képzelhető el, hogy ez ne történjen meg.

Tóth Emil főkántor

– Azt gondolná az ember, hogy a hitközség, amely a nem zsidó nyilvánosság felé a zsidóság jelképes megtestesítője, a politikai hatalom első számú zsidó tárgyalópartnere, a nemzetközi zsidó szervezetekben pedig egyedül képviseli a magyarországi közösséget, tekintélyesebb létszámú szervezet. A hitközségi tagok számát firtató kérdésre korábban 5500 főt említettek a vezetők, ám gyorsan hozzátették, hogy ezt öttel szorozni kell. Lévén egy családban általában egy hitközségi adófizető van, a családok létszámát öt főben határozták meg.

– Ez valószínűleg országos adat. Azokon a településeken, ahol jól működő hitközség van, ott – szocialista terminológiával élve – a szervezettség is magasabb. A szükség, a kényszer is összehozza a zsidókat. Pesten láthatatlanul is lehet élni zsidóként. Klasszikus példa a 92-es népszámlálás, amikor nem egész hatszázan vallották magukat zsidó nemzetiségűnek.

– Mondok néhány elcsépelt szót. Jóvátétel?

– A kérdés legavatottabb szakértőjét, Timár Györgyöt száműzték köreinkből. Neki kezdetben s később képviselőként is már komoly érdemei voltak. Márpedig ő ugyanúgy zsidó, mint bármelyikünk. Nem szeretem az olyan

megkülönböztetést, hogy van pozitív zsidó és van negatív zsidó, kvázi zsidóbb zsidó. Innen már csak egy szökellés, hogy idővel – a Csurka-féle magyarságpróba analógiájaként – *zsidóságpróba* is legyen. Ami a jóvátételt illeti: az eddigi eredménytelenség a mi részünkről nem kis mértékben az alapbetegségből eredeztethető, mivel az amúgy is alulreprezentált zsidó szervezetek nem jutnak egymással egyezségre.

– Ingatlan-visszaigénylés?

– Hogy ez milyen mértékben múlik a zsidó képviseleten, azt meg nem mondom. Abban bizonyos vagyok, hogy a lista első helyén szereplő Radnóti Gimnázium épületét – elsősként jártam oda, mikor államosították – kezdettől sokkal erőteljesebben kellett volna s kellene ma is visszakövetelni. Ha csakugyan azt akarjuk, hogy a nem tudni mitől zsidó gyerekek zsidó iskolába járjanak.

– Érdekképviselet és demokrácia, zsidó szervezetek egymáshoz való viszonya?

– Ahogy én látom, csendes háborúság zajlik az egyesületek között kommunikáció helyett, alig van átjárhatóság egyikből a másikba. Az, hogy ez a fajta pluralizálódás megtörtént, borzasztó jó, kevésbé lelkesít, hogy *mindegyik szervezet egyedül magát tartja tökéletesnek.* Holott mi sem lenne egyszerűbb, mint létrehozni valamilyen magisztrátust, amelyben a hitközség és az egyesületek képviseltetnék magukat, s természetesen ismert zsidó közéleti személyiségek is helyet kapnának. S akkor talán idővel nem minden elnökségben, kuratóriumban ugyanazokat az untig ismert pónemeket láthatnánk. A transzfúzió az egész magyarországi zsidó szellemi életre ösztönzőleg hatna. Mert miközben vannak valóban impozáns rendezvények (lásd holocaust-év), figyelemre méltó orgánumok, mint a *Szombat* vagy a *Múlt és Jövő,* ezzel azonban mindent el is mondtam a zsidó sajtóról. A párbeszéd felekezeten belül azért is halaszthatatlan, mert miután Izrael a sorsából adódóan meglehetősen militáns ország lett, a diaszpóra funkciója nagyon felértékelődik. Ezért szerintem az anyaországnak ma már legalább olyan szüksége van ránk, mint nekünk rá.

– Vallási élet, közösségszervezés?

– Az őszi ünnepeken tele vannak a templomaink gyönyörű fiatalokkal, a rabbinátus meg neheztel rájuk, mert nem úgy viselkednek, ahogyan Isten házában kellene. *Karjukat széttárva panaszolják fel, hogy a zsinagóga miért nem a zsidó közösségi élet színtere, eközben az istentiszteleten kívül nem kínálnak alternatívát.* Ugyanakkor illene tudomásul venni, hogy sokféleképpen lehetünk zsidók. Ezt a hitközségnek tolerálni kell. Amennyiben komolyan gondolja, hogy minden magyarországi zsidót képvisel. Mert azzal, hogy a gyerekek a zsidó iskolákban kósert esznek, otthon meg tréflit, csak az ambivalencia fokozódik.

– Hogyan értékeled eddigi szóvivői tevékenységedet?

– Korai még a számvetés, hiszen maga az intézmény is új a hitközségnél. Próbálok mégis válaszolni. Néha úgy érzem, olyan mértékben esetleges a tevékenységem, hogy ad abszurdum akkor is elégedettséget vált ki, ha éppen nem csinálok semmit. *Sikerült elfogadtatni magamat,* bár a Kardos-história óta erről nem vagyok meggyőződve. Valószínű ugyanis, hogy azok a hitsorsosaink, akik kedvelik, ha egyesek közülünk *okkal, ok nélkül jól odamondogatnak* a „gójoknak", s szinte már önsorsrontó módon az élet legapróbb rezdüléseiben is antiszemitizmust vélnek felfedezni, miközben itt élnek, s időnként jól is érzik magukat, nos ők lehet hogy nem kedvelnek különösképpen. Azt azonban mindenképp el akarom mondani, hogy amikor a katolikus püspöki kar – igaz, félévszázados késéssel – egy hibátlan közleményben megkövette a zsidóságot és elismerte egyházuk felelősségét a magyar holocaustban, arra a hitközség – s ebben van némi részem –, személyesen az országos főrabbi, azonnal válaszolt. Néhány héttel később a Szohnut és egy számomra ismeretlen amerikai illetőségű, kelet-közép-európai zsidó képviseletet ellátó szervezet – *kontrakarakírozva a hitközséget és Schweitzer Józsefet* – kinyilvánította, hogy nekik ez smafu, s a katolikus egyház igenis végezzen komolyabb önvizsgálatot. Nekem viszont az a véleményem, hogy *ezek a szervezetek ne avatkozzanak be a magyarországi zsidóság életébe.* Fontos küldetésük van, munkálkodjanak annak teljesítésén. Jobb szerettem volna, ha *Zacsek Gyula* emlékezetes parlamenti blöffjére hangzott volna el hasonló frappáns válaszuk, mikor az exképviselő azt állította, hogy a Szohnut valójában egy bejegyzetlen zsidó titkos ügynökség, holott akkor már több éve magyar rendőr állt a budapesti irodájuk ajtaja előtt.

Sajnos divatba jött egyfajta – én úgy hívom – *pszeudocionizmus,* amelynek gyakorlói úgy viselkednek, mintha emigrációban élnének, miközben tárt karokkal várják őket a hazájukban. Arra a kérdésre, hogy magyar vagy zsidó, kizárólag az utóbbinak vallják magukat. Mintha nem lehetnénk ezek is, meg azok is, s emellett még európaiak, nagycsaládosok, horgászok, s ki tudja még mi mindenek. A kettős vagy többes kötődést a pszeudocionisták ugyanúgy elutasítják, mint a szélsőjobb hordószónokai. Ez az ország csupán a szülőföldjük, hallani hitközségi vezetőktől is, nem a hazájuk. Meglehet, ez szolgál magyarázatul arra, hogy alig van zsidó rendezvény ma Magyarországon, ahol ne lenne meghatározó kellék az izraeli lobogó, s ne énekelnék el a Hátikvát, amely nem mellékesen az Izraelben élő nem zsidóknak is a himnusza. Meggyőződésem, hogy a zsidó sors megjelenítésére a diaszpórában kevésbé félreérthető jelképek is megfelelnének, mint például a *menóra* vagy a fényéből mit sem vesztett *Dávid csillag,* amellyel a vészkorszak idején megbélyegeztek minket.

Számos jel arra utal, *hogy lehet többféleképpen is zsidóként élni ebben az országban.* Bízom benne, hogy az antiszemitizmusban tapasztalható nagypolitikai szélcsend tartós marad, s lesz időnk összeszedni magunkat. Ránkfér.

*

A Béth Din (vallási bíróság) foglalkozott Kertész Péter beadványával. Ebben a szóvivő felhívta a „bírák" figyelmét arra, hogy Kardos Péter főrabbi a Kunmadarason elhangzott beszédét az általa főszerkesztett Új Életben úgy jelentette meg, hogy a szöveget két helyen megváltoztatta. Az álláspontok a „tárgyaláson" nem közeledtek, ennek ellenére megállapodás született, hogy a főszerkesztő az egyik esetben helyreigazít, miután úgymond, belátta, hogy a mártíremlékmű avatásakor „erősen, nem a zsidóság érdekében fogalmazott".

Zsidózás nem tűrhető el

E SOROK ÍRÁSAKOR nincs még értesülésünk arról, munkaügyi bírósághoz fordul-e *Vekerdy József*, akit január 31-i hatállyal azért nyugdíjaztak az *Országos Széchenyi Könyvtárban* betöltött osztályvezetői állásából, mert a *Magyar Hírlap* nyilvánosságra hozta: fajgyűlölő, antiszemita kijelentéseket tett. Az MH érintett újságíróit nemigen aggasztaná ilyen fordulat, mert – mint mondják – rendelkeznek a kellő bizonyítékokkal.

Noha az ügynek van egy-két homályosabb mozzanata, annyi bizonyosnak látszik, hogy Vekerdy úr az indulatait olykor hangos zsidózásban, egynémely munkatárs(nő) lezsidó-/kurvá/zásában élte ki, az OSZK főigazgatójának a gyors nyugdíjazást kimondó döntése egyes jobboldali lapokat nyomban arra késztetett, hogy óbégatni kezdjenek a minden magyar érték elleni liberális offenzíváról. E tekintetben nincs nehéz dolguk, hiszen csak begyakorlott reflexeiknek engedelmeskednek, in concreto pedig magának Vekerdynek a kijelentéseihez szolgálnak szócsőként.

Mert a „tudós nyelvész" (akinek az apósa Auschwitzban lelte halálát..., aki tehát eszerint nem is lehet antiszemita...), rögtön rátapint a „lényegre": Fodor Gáborék „könyörtelenül kiirtanak minden tehetséges és magyar érzelmű embert, aki nem követi az ő vonalukat". A jól működő liberálbolsi maffia, „Kun Béla és Szamuely Tibor unokáinak nemzedéke – amely most nem kommunista, hanem SZDSZ-es – változatlanul a markában akarja tartani az írott sajtót, a tévét, a rádiót és a pénzügyi hatalmat. S... ezek között igen sok a zsidó..."

Vekerdy és védelmezői, akik a bizonyítékokat hiányolják az OSZK főigazgatójának intézkedése kapcsán, ismert cigány értelmiségieket vádolnak rasszizmussal, és hogy *Gadó György* se maradjon ki támadásaikból, őt meg kirekesztő, magyarellenes zsidó szeparatistának bélyegzik csak úgy mellékesen és minden bizonyíték nélkül.

Valójában pedig csak annyi történt, hogy *Poprády Géza* főigazgató hivatalosan is értesült a tényállásról, miszerint e vezető munkatársa ismételten és nyilvánosan zsidózik, s ebből levonta a demokráciában egyedül logikus következtetést. Azt, hogy ez tűrhetetlen.

HADD REMÉLJÜK, hogy ez a döntés precedens lesz az OSZK körein túl is. Hadd reméljük, hogy az 1990–1994. közötti úzussal ellentétben tovább nem lesz illdomos antiszemitákkal, zsidózókkal nyilvánosan parolázni, közéleti szereplőknek együtt mutatkozni.

És hadd reméljük azt is, hogy akik a *Magyar Hírlap* fellépéséig magától értetődően vették tudomásul a zsidózást egy-egy munkahelyen, ezentúl legalábbis úgy tesznek, mintha szégyellnék magukat. Akik meg némán elszenvedték, bátorságra kapnak és akkor sem tűrik el tovább a tűrhetetlent, ha újságíró nincs a közelben.

– ó

ÁSZ-vizsgálat a MAZSIKÉ-ben

Az Állami Számvevőszék nemrégiben átfogó vizsgálatot tartott a Magyar Zsidó Kulturális Egyesületben. Az erről készült jelentésnek az egyesület vezetősége által kijelölt részét közöljük.

ÖSSZEGEZVE megállapítható, hogy a MAZSIKE a részére 1994. évben juttatott 3500 E Ft költségvetési támogatást alapszabályában lefektetett céljainak megfelelően sokirányú és színvonalas, rendszeres, a magyar zsidóság örökségének, hagyományainak megőrzését, a közösségi élet megújítását célzó programjai megvalósítására használta fel. A programokhoz rendelt költségstruktúra alapján az ellenőrzés megállapítása szerint az egyesület pénzfelhasználását a célszerűség és takarékosság jellemezte.

Eszközbeszerzés címén az Egyesület 1994. évben 444 392 Ft-ot fizetett ki, ebből 20 E Ft fölötti egyedi értékű beszerzés 314 525 Ft. A tárgyi eszközök beszerzésére fordított összeg a juttatott költségvetési támogatás 12,7%-át teszi ki.

Bérköltségként 991 981 Ft-ot, társadalombiztosítási és munkaadói járulék címén 261 900 Ft-ot, együtt a költségvetési támogatás 35,8%-át számolták el, munkabérre, valamint munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében foglalkoztatottak díjazására.

Az egyesület – elnökségi döntés alapján – egy fő részére fizetett költségtérítést, hivatali célú magángépjárműhasználat és saját telefon igénybevétele címén. A kifizetett összeg 178 440 Ft, a költségvetési támogatás 5%-a.

Az egyesület működésével kapcsolatos szolgáltatásokra – így például nyomda-, telefon-, posta-, közüzemi díjak költségeire 1994. évben összesen 823 112 Ft-ot, a költségvetési támogatás 23,5%-át költötték.

Anyag- és eszközbeszerzésre 403 126 Ft-ot, az állami támogatás 11,5%-át használták fel.

A fenti kiadási jogcímeken elkönyvelt kiadások a költségvetési támogatás összesen 84,6%-át teszik ki, a fennmaradó részt vendéglátás, fordítás, taxiköltség, biztosítás stb. címén fizették ki.

Pidjon hoben – harminc év után először

A PIDJON HOBEN: az elsőszülött fiú kiváltása. A Tórában leírt micve lényege, hogy a lényegében kohénnak számító gyermeket (a papi nemzetség feladatait korábban az elsőszülött fiúk látták el) harmincnapos korában, amikor túljut élete egyik legkiszolgáltatottabb, legveszélyeztetettebb szakaszán, szülei öt darab ezüst pénzért visszavásárolják a közösség egyik kohanita tagjától. Szép ünnep. Amerikában vagy Izraelben, Londonban vagy Antwerpenben mindennapos dolog, s a lakomával egybekötött szertartás a legfontosabb családi események közé tartozik.

Zsidó újszülöttek Budapesten is vannak és voltak tíz, húsz, harminc évvel ezelőtt is – ez itt Közép-Európa legnépesebb közössége. Mégis, pidjon hoben-t jó harminc éve nem tartottak a városban, mondják az öregek.

Harminc év zsidó fiúja közt egy se lett volna, aki elsőként nyitotta meg anyja méhét? Egy se, akit fiatal élete harmincadik napján megfürdethetett, fehérbe, selyembe öltöztethetett, felékszerezhetett volna büszke anyja, hogy megmutassa a világnak, milyen szép? Nem volt apa, aki a család pénzügyeit magára vállalva, az adásvétel sziddurban rögzített szövegét elmondva, visszavette volna fiát a kiválasztott kohanitától; vagy nem volt kohanista, akinek az alkalmasságában megbíztak volna?

Most már mindegy, hogy miből volt hiány harminc évig; most már látható, hogy a hagyományok nem szűnnek meg, nem múlnak ki, csak megszakadnak egy időre, mert ahol zsidó gyerekek születnek, ott előbb-utóbb elsőszülött fiúnak is kell lennie; egy kis Mojsénak, akit élete harmincadik napján felöltöztethet és közösségbe vihet anyja, ahol kockacukorral és fokhagymagerezdekkel borított ezüsttálcát helyeznek majd az asztalra azok, akik tudják még, mi a szokás; és ahol rövid időre lecsatolják aranyláncaikat az asszonyok, mert azokkal, míg az ünnep tart, a kisfiút kell felékesíteni.

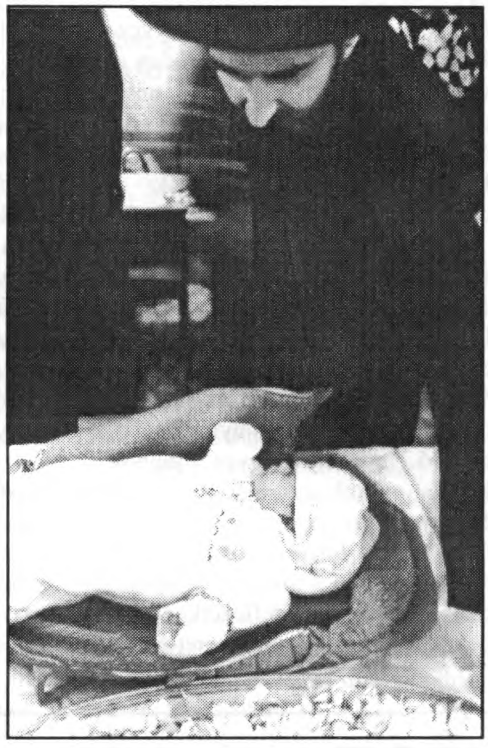

Ahol zsidók élnek, ott kell lennie egy apának, aki a fia születése utáni harmincadik napon felcsap kereskedőnek; nála van a *szluim,* a bársonytokba zárt öt ezüstérme, kezében a sziddur, benne a szöveg, amit mindenütt úgy mondanak, mint ahogy most ő, s amire a világ összes kohanitája azt válaszolná, mint amit most mi hallunk; ugyanaz az áldás, ugyanaz a bor.

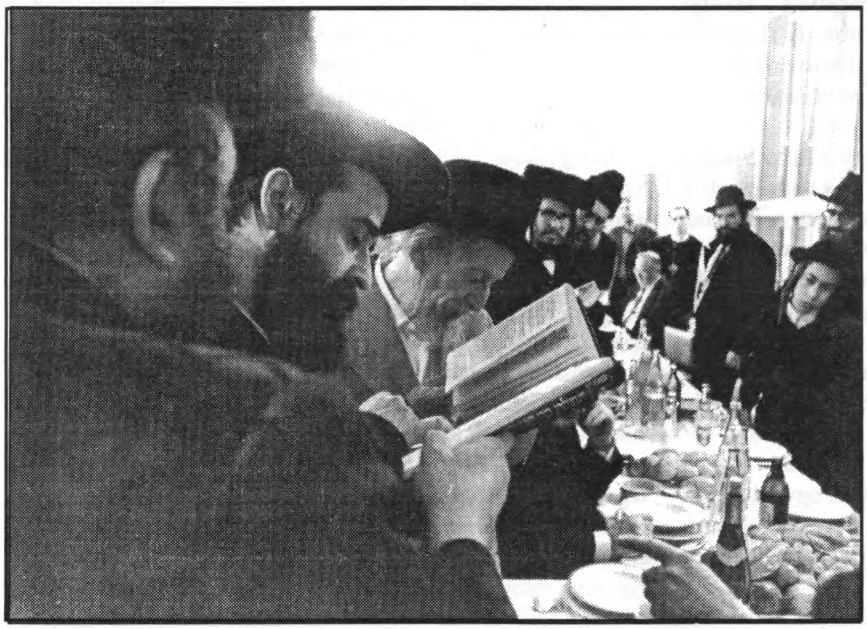

Kellenek még emberek, rokonok, ismerősök, hitközségi tagok. S kell lennie egy tehetős ortodoxnak, aki a vacsora költségeit állja, mint amilyen Slojme, a szatmári haszid: nemcsak megrendeli a céklalevest és a halat a Hanna konyháján, hanem a levest tányérokba szedni és felszolgálni is segít, a nagy kosár déligyümölcs és a kóser üdítők mellé.

Azt mondja, ha valakinek nem tartottak pidjon hoben-t a szülei, később, ha elmúlt tizenhárom éves, az elsőszülött fiú önmagát is kiválthatja. Ha van ilyen férfi az országban, ő szívesen segít nekik.

Kép és szöveg: Bacskai Sándor

Napló

V. Bálint Éva

Alapfokon

UTOLJÁRA KAMASZ KOROMBAN írtam naplót. Apró noteszbe gondosan bevéstem: aznap nem történt semmi. Vagy, olvastam és mit hallgattam a Zeneakadémián. A hatvanas években velem úgy látszik csak ezek történtek. És persze a fiúk. De hagyjuk a lírát.

1989-ben mondta, vagy írta – már nem is emlékszem pontosan – Konrád: „Olyan időket élünk, amikor naplót kell vezetni."

Most mindennap bevéshetnék valami történést és egyre kevesebb könyvcím kerülne a noteszbe, ahogy megcsappant a koncertprogram is. Szabadon nem érek rá a multikultúra termékeit fogyasztani.

Valami zsidó vonatkozást kellene elővakarni. Genius loci... Az újságban felreppent a hír (mire ez a cikk olvasható lesz már kiderült igaz-e vagy sem), hogy privatizációs miniszternek állítólag Suchman Tamást kérik fel. Zseniális ötlet. Most folyik, illetve nem folyik a zsidó kárpótlás, már minden jogszerű, de pénz mégsem lesz rá. Csináljunk hát egy zsidó privatizációs minisztert, az majd juttat valamit a hitsorsosainak, s ha az egészből kitör a balhé, mert privatizációs botrány nélkül nincs privatizáció, akkor ezt nem a szocik csinálták, hanem a zsidók. Egyszóval örülnék, ha nem Suchman lenne a privatizációs miniszter, s ez a forgatókönyv csak rosszkedvű februári rémálomnak bizonyulna.

A félelem szaga. Igen, ez a három szó fogalmazódott meg bennem, ahogy néztem a húszéves fiút, aki egyszer csak rádöbbent, hogy antiszemitázás ügyben nem lehet tanúkat találni. Erről mindenkinek „tudása" van. Legyint. Róla már harminc éve tudjuk határon innen és túl, de bíróságra menni ezzel, azt már nem. A húszéves fiú nem érti a helyzetet. Védi az igazát, s azt hiszi nincs egyedül. Eszembe jut Mary története. Mary kétéves volt, 1944 karácsonyán, amikor szőke hajú húszéves gyereklány anyját a Dunába lőtték. Maryt idegenek fogadták örökbe, a háború után Manchesterbe került. Hogy-hogy nem a hatvanas években is itthon járt, s látta Szabó István Apa című filmjét. Egyik epizódjában feltűnik egy francia nő, akit 44-ben itt a Dunába lőttek, megmenekült és kijutott Párizsba. Mary szentül hitte, anyját látta a filmvásznon, de nem merte keresni. Sose ment Párizsba. Aztán idén decemberben elszánta magát: ment, ment a szerelmek városában felfedezte Párizs minden ízét és illatát, ám anyját, ahogy azt józan ésszel sejtette is, nem találta meg. Karácsonykor Pestre jött, ötven szál rózsát dobott a vízbe. Temetett. Milyen színű a kék Duna? Nekünk pesti zsidóknak, bizony sokat változtatja színét. Félelmeink, örömeink, halottaink, asszociációink, versemlékeink mind ott fodrozódnak rajta. S átok vagy áldás – engem mindig – elbűvöl, elcsábít. Szeretem.

OTTHONOS EZ A VÁROS. Itt születtem, közöm van hozzá. Imádom lerobbant, de romjaiban is szép szecessziós házait, fagylaltszínre felfésült klasszicista épületeit, újgazdag villáit, változó portálú üzleteit. A mindennapi élni akarás és újrakezdés megannyi rekvizítumát. Emlékezzünk Örkény István közismert egypercesére: „Nyolc perccel az atombomba robbanása után kialudt a villany... Egy hónap alatt elgyomosodtak a parkok... A könyvtári könyveket megették az egerek. De már másnap, az Operával épp átellenben egy romház kövein megjelent egy cédula: hozott szalonnával egérirtást vállal dr. Varsányiné." Igen, ez Budapest.

Állandó öndefiníciós kényszerben élünk; hát tessék, budapestinek tartom magam, zsidónak meg nőnek, aztán sorolhatjuk a részszerepeket. Minek?

Nevetségesnek tartom a gradációkat, magyar, magyarabb, zsidó, zsidóbb, legzsidóbb. Azt hiszem, a legmélyebben átélt dolgok csak alapfokon léteznek, ha valódiak.

Hírek

Minden egykori munkaszolgálatos kérhet kárpótlást

Az Alkotmánybíróság február 6-án kihirdetett határozatában alkotmányellenesnek minősítette az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló törvény több rendelkezését. Felhívták a parlamentet, hogy szeptember 30-ig pótolja mulasztását és alkosson törvényt azok kárpótlásáról, akik büntetőeljáráson kívül lettek az állami önkény áldozatai. Szeptemberig kell törvényben rendezni a deportáltak és a kényszermunkára hurcoltak ügyét is.

* * *

Az Alkotmánybíróság határozatára következő számunkban visszatérünk.

Két lemondás

Vámos Tibor akadémikus, a *Magyar Zsidó Kulturális Egyesület* elnökségének tagja lemondott e tisztségéről.

Schweitzer Gábor, az MTA Jogtudományi Intézetének munkatársa, a *Budapesti Zsidó Hitközség* elöljáróságának tagja szintén nem kívánja a jövőben betölteni eddigi posztját.

Mindketten levélben tudatták e szándékukat szervezetükkel, melyben indokolták döntésüket. További információkat egyikük sem kívánt nyilvánosságra hozni.

Márciusi (és Április eleji) programok

Magyar Zsidó Kultúrális Egyesület

Tel: 2670-840; Tel./fax: 3426-924

Társasági Kör

A programok helyszíne: VII., Garay utca 48.

A klub szombat délutánonként 18 órától tart nyitva, a programok 19 órakor kezdődnek.

Március 11. „Hochmecolók"... Dr. Tímár György ügyvéddel beszélget Kertész Péter újságíró.

Március 25. Vendégünk: Presser Gábor.

Április 1. „Van kiút...?" Petschnig Mária Zita és Vértes András közgazdászok beszélgetése.

Púrimi bál

Március 18. Helyszín: a rádió márványterme. Megnyitja: Raj Tamás főrabbi. Fellépnek: Bódy Magdi, Fekete László, Gerendás Péter és együttese, Horgas Eszter, Mandel Róbert, Neumark Zoltán, Presser Gábor, Tóth Emil. Műsorvezető: Réz András. A belépő ára: 1000 Ft. Jegyek kaphatók: a Garay utca 48-ban a MAZSIKE-rendezvények idején és a Marczibányi téri Művelődési központban.

A Zsidó Kultúra Napja

Április 2. a Marczibányi Téri Szabadidő Központban (egész napos program).

Mottó: zsidóság és zene.

A nap házigazdái: Horgas Eszter és Fellegi Ádám. Zene a komolytól a klezmerig, több film ősbemutatója, Szombat Szalon fotókiállítás, gyermekprogram. Falafel minden mennyiségben. A részletes programot a Mazsike Áprilisi hírlevele időben közli.

Szombat Szalon a Zsidó Kultúra Napján – folyóiratunk irodalmi estje.

Meghívott vendégek: *Fenákel Judit, Mándy Stefánia* (a költőnő verseit felolvassa *Galkó Balázs*), *Bächer Iván, Somlyó György, Vámos Miklós*. Tangóharmonikán játszik és jiddis dalokat énekel: *Várkonyi Zsuzsa*.

Városnézés zsidó szemmel

Március 26. Találkozás 11 órakor a XI., Károli Gáspár tér 5. sz. alatt. Megtekintjük a Bocskai úti egykori zsinagógát és a Csörsz utcai ortodox zsidó temetőt.

Obadja zenei kör

Március 28. Várjuk mindazokat, akik zsidó imákat és népdalokat ismernek. Az ELTE Judaisztikai Tanszékének keretében alakult. Tudományos archiválás!

Bethlen Téri Oneg Sabbat Klub

Budapest VII., István út 15.

Március 11. Zsidónak lenni V. Vendég: Vámos Miklós.

Március 18. Kakukktojás. Amerikai film. Videovetítés.

Március 25. Zsidókérdés, ahogy a parlamenti pártok látják. Vendég: Torgyán József.

Izraeli Nagykövetség

„Alija". Alisa Auerbach izraeli fotóművész kiállítása a MUOSZ székházában (Andrássy út 101.) Március 9-től 19-ig. Megnyitó:

Március 9. 11 óra. A kiállítást megnyitja Joel Allon izraeli nagykövet.

Karikatúrák Izraelből

Almássy téri Szabadidő Központ Április 4-től 16-ig. Megnyitó:

Április 4. 16 óra. A kiállítást megnyitja Joel Allon izraeli nagykövet.

Örökmozgó mozi

VII., Erzsébet körút 39

Március 25. szombat, 20.30-kor: A varsói gettó felkelésének krónikája. Lengyel dokumentumfilm. Készült 1993-ban. A vetítés után a rendezőnő, Jolanta Dylewska találkozik a közönséggel.

Ribáry-színpad

VII., Wesselényi utca 7.

Molnár Ferenc: Játék a kastélyban. (Anekdota 3 felvonásban)

Március 4. 19 órakor: Bemutató előadás. További előadások: Március 5. 14.30

Március 9. 19.00

Március 11. 19.00

Március 12. 14.30

Jegyek válthatók a színpad pénztáránál (Budapest VII., Wesselényi utca 7.) 14–18 óra között és a központi jegyirodában (Andrássy út 18.).

Yahalom Zsidó Szabadegyetem

A programok helyszíne: Országos Rabbiképző Intézet, VIII., József krt. 27., II. emeleti előadóterem

Március 16. Hanák Péter: A zsidó asszimiláció típusai a Habsburg-monarchiában

Pók Lajos: Az osztrák–magyar kultúra virágkora 1900–1914

Március 30. Schweitzer József: Evangéliumi antijúdaizmus – talmudi antikrisztianizmus

Perczel István: A görög egyházatyák antijudaizmusa

Április 13. Stark András: A pszichoterápia és a zsidóság kapcsolata

Zsidó Diákok Magyarországi Szövetsége

Március 17. Simon- és Garfunkel-slágerek – magyarul.

Tervezzük még Kézdy György színművész és Esterházy Péter író meghívását. A programokról a MAZSIKE 142-6924-es telefonszámán lehet érdeklődni.

Talmud Tóra oktatás

Bethlen téri zsinagóga

Budapest VII., István utca 15.

Vasárnap reggel 8.30-tól 9.45-ig Deutsch Róbert főrabbi tart Talmud Tóra hitoktatást gyerekeknek.

Hősök temploma

Budapest VII., Dohány utca

Vasárnap reggel 9-től 10-ig Fröhlich Róbert főrabbi tart Talmud Tóra hitoktatást gyermekeknek.

Hunyadi téri zsinagóga

VI., Hunyady tér 3.

Szombaton 11.30-tól 13.00-ig Domán István főrabbi tart oktatást gyerekeknek.

Nagyfuvaros utcai zsinagóga

Budapest VIII., Nagyfuvaros utca 4/b

Szombat délelőttönként 10.30-tól Raj Tamás főrabbi tart előadást fiatalok (14–24 évesek) számára.

Vasárnap reggel 9 órától Talmud óra hitoktatás (6–14 éves) gyermekek számára.

Thököly úti zsinagóga

XIV., Thököly út 83

Pénteken 16-30-tól 18.00-ig Kardos Péter főrabbi tart oktatást gyerekeknek.

Újpesti zsinagóga

IV., Berzeviczy utca 8.

Pénteken imakezdés előtt egy órával tart oktatást gyerekeknek Deutsch László rabbi.

Szim Salom Egyesület

Március 11., szombat

10.00–12.00: Tóratanulás

Téma: Genezis, 1 Mózes 18. fejezet

Március 15., szerda

19.00–22.00: Purim

Program: Megilla olvasás, foglalkozás Eszter könyvével és az ünneppel.

Helyszín: Bálint ház, VI., Révay u. 16.!!!

Március 18., szombat

10.00–12.00: Istentisztelet

Szidra: Cáv; Leviticus, 3 Mózes 6:1–11

18.00–20.00: Purim-bál

Program: Jelmez-bál, mulatság; Cupi vezetésével.

Uzsonna piknik alapon; kérjük, hozzatok magatokkal enni-inni valót.

Március 25., szombat

10.00–12.00: Tóra tanulás

Téma: Genezis, 1 Mózes 18. fejezet

16.00–19.00: Beszélgetés

Vendégünk: Mr. Jeffrey S Rose, a Progresszív Zsidóságért Világ Szövetkezet európai régiójának elnöke

Április 1., szombat

10.00–12.00: Istentisztelet

Szidra: Tazria; Lev., 3Mózes 12: 1–8

Április 8., szombat

10.00–12.00: Tóratanulás

Téma: Genezis, 1 Mózes 19. fejezet

A Bálint Zsidó Közösségi Ház programját lásd a hátsó borítón.

TÁBOR

A Szim Salom tavaszi gyermektáborába még van néhány hely. Fred Morgan, angliai rabbi fogja vezetni a 3 napos tábort, Horányban. Minden kedves 6–12 áves gyereket (és szüleiket) szeretettel várunk. A tábor költségeihez (fejenként kb. 3000 Ft) közösségünk hozzájárul. Érdeklődni lehet Pór Gábornál (131-6825) vagy bármelyik Szim Salom rendezvényen.

Viták az amerikai zsidó szervezetekben

A kihívás már nem az antiszemitizmus, hanem az asszimiláció

Az ötmilliónyira becsült amerikai zsidóság 3000 zsinagógát tart fönn, és különböző céllal létrehozott országos szervezeteinek száma 300 (rabbi-, kántor- és tanáregyesületek, nőszövetségek, amelyekből gyakran több is van, a főbb vallási ágazatoknak – reform, konzervatív, ortodox, ultraortodox és rekonstrukcionista – megfelelően). E szervezetek együttes évi költségvetése milliárdos nagyságrendű, kiterjedt iskolahálózatot, jóléti intézményrendszert, befogadóközpontokat működtetnek. Az amerikai zsidóság pénzéből segélyezik a rosszabb helyzetben lévő zsidókat Budapesttől Marokkóig és Etiópiától Boszniáig. Igen jelentős e szervezetek politikai befolyása is.

AZ AMERIKAI ZSIDÓSÁG sajátossága ugyanakkor, hogy nincs egységes szervezeti rendszere, egyetlen csúcsszerve. Emiatt sokan emlegetnek túlburjánzást, azt, hogy egy feladattal több szervezet is foglalkozik. Az amerikai zsidóság helyi szervezeteit tömörítő országos csúcsszervezetből öt is van.

A helyzet mindazonáltal nem olyan kaotikus, mint a fentiekből következne. Az országos szervezetek közt kialakult egy munkamegosztás. Így például az adományok begyűjtésével, a *United Jewish Appeal* (UJA) foglalkozik, a külföldi zsidók segélyezésével a (Magyarországon is jól ismert) *American Joint Distribution Committee* (AJDC), a kongresszusi lobbizás – főként Izrael érdekében – az *American Israel Public Affairs Committee* (AIPAC) feladata, a *World Jewish Congress* (WJC) a világ zsidóságát képviseli az ENSZ-szel és a többi ország kormányaival folytatott tárgyalásokon stb.

Horogkeresztek – a vécében

Az antiszemitizmus és diszkrimináció elleni küzdelem az a terület, amit a szervezeti túlburjánzás példájaként szoktak emlegetni. Öt olyan szervezet van az Egyesült Államokban, amely mind a fenti cél érdekében alakult, és tízmilliós nagyságrendű költségvetéssel gazdálkodik. Ezek közül csak a *Simon Wiesenthal Center*nek van jól elhatárolható feladata, amelyik az USA-ban még mindig rejtőzködő náci háborús bűnösök felkutatásával foglalkozik. A másik négy szervezet között is van bizonyos munkamegosztás (adatgyűjtés az antiszemita megnyilvánulásokról, polgárjogi tanácsadás, fellépés a nőkkel szembeni diszkrimináció ellen, keresztény zsidó párbeszéd stb.), de a kívülállók inkább csak politikai irányultságuk szerint tudják őket megkülönböztetni (liberális, ultraliberális, konzervatív). A széttagoltság valódi oka persze nem csak a politikai hitvallások különbözősége, hanem az is, hogy az embereknek itt van lehetőségük zsidónak lenni, hasznosnak érezni magukat. Ezért a tagság is ragaszkodik kedves szervezeteihez. (A sokak által vízfejűnek tartott szervezetek ugyanakkor olajozottan működnek: a kritika nem az egyszerű „ügyfelek", hanem az amerikai zsidóság kellő áttekintéssel rendelkező „nagyjai" részéről hangzik el – akik másfelől maguk is kemény kritika tárgyai: gyakran fölemlegetik, hogy a vezetés nem reprezentatív, hanem oligarchikus, csúcspozíciókra a gazdagoknak van nagyobb esélyük.)

Barbra Streisand

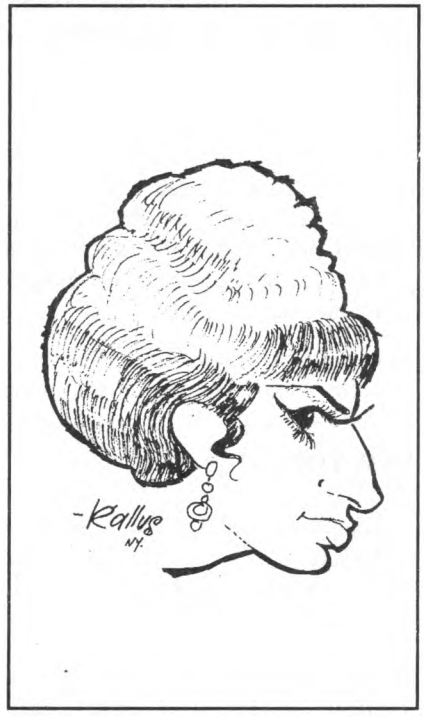

A fent leírt szervezeti felépítés is több évtizedes azonban, miközben az amerikai társadalom viharos változásai a zsidóságot sem kímélték. A zsidók egyre távolodnak saját intézményrendszerüktől és közösségüktől is. Kevesebben járnak zsinagógába, a szervezetek tagsága egyrészt apad, másrészt elöregszik, az adományok csökkennek. Szociológusok már régóta figyelmeztetnek az ebből következő feladatokra: a zsidóság azonosságtudatának fenntartásához erősíteni kell az oktatást (a felnőttoktatást is) és az Izraellel fenntartott kapcsolatokat. Ehhez pedig szervezeti változásokra is szükség van.

A *Council of Jewish Federations* (CJF) (az egyik – még nem említett – csúcsszerv, amely az amerikai zsidóságon belüli kapcsolattartással foglalkozik) éves közgyűlésén is nagyobb teret kaptak az új kihívások – elsősorban az oktatás.

A VÁLTOZÁSOKAT azonban igen lassúnak tartotta Edgar Bronfmann, a *World Jewish Congress* elnöke, egyben multimilliomos, az amerikai zsidóság egyik legnagyobb adakozója. Az antiszemitizmus Amerikában visszaszorulóban van – mondta –, ezért „elég volt abból, hogy a férfivécék falára firkált horogkereszteket számolgatjuk". A zsidóság ennek megfelelően gondolja át feladatait és szervezeti rendszerét. „Eljött az ideje, hogy újragondoljuk: mire költjük a zsidó közösség tagjai által fizetett pénzt, ha szembe akarunk nézni azzal, hogy a zsidóság eltűnőben van." (Az amerikai zsidóság körében végzett felmérések szerint 50 százalék a vegyes házasságok aránya és igen magas azok száma is, akiknek az asszimilációhoz még vegyes házasság sem kell.) Bronfmann ezért azt javasolja, hogy az antiszemitizmus elleni harctól – amelynek különösebb feladatai Amerikában már nincsenek – csoportosítsák át a pénzt a zsidó nevelésre, mert egyedül ez képes lassítani az asszimilációt. „Minden gyerek, aki zsidó nevelést akar, kaphassa azt meg, függetlenül attól, hogy tud-e érte fizetni" – mondta Bronfmann. (Amerikában – csakúgy, mint másutt – a zsidó iskolák jóval drágábbak az átlagnál, így sok szülő nem tudja oda beíratni a gyerekét.) „Ha többé nem lesznek zsidók, nem érdekes, hogy lesz-e antiszemitizmus" – mondotta. Az ehhez szükséges pénzt a „zsidó adófizetők pénzének átcsoportosításából kell fedezni."

Irányt vesztett szervezetek

Bronfmann nem kímélte sem az amerikai, sem az izraeli irányítás alatt álló nagy befolyású szervezeteket, elbürokratizálódással, elavult politikával és forrásaik nem megfelelő felhasználásával vádolva őket. Javasolta, hogy az antiszemitizmus elleni küzdelem céljából létrehozott szervezetek közül a három legnagyobbat vonják össze. Még ennél is nagyobb horderejű változást sürgetett, midőn az izraeli befolyás alatt álló nagy hatalmú World Zionist Organization és az ő elnöksége alatt működő *World Jewish Congress* összevonását sürgette.

A célba vett szervezetek érthetően érzékenyen reagáltak a bírálatra, hangsúlyozták feladataik valós jellegét, különböző politikai beállítottságukat és legfőképpen azt, hogy az adományozóknak alternatívákat kell kínálni. „Kik vagyunk mi, hogy helyettük eldöntsük, mire költhetik a pénzüket?" – méltatlankodott *Abraham Foxman*, az egyik célbavett szervezet az évi 31 millió dolláros költségvetésű *Anti-Defamation League* (ADL) elnöke (fizetése évi 200 ezer dollár). Foxman szerint az ADL évi 31 millió $-os költségvetésének 50 százaléka nem zsidóktól származik, a többi pedig olyan zsidóktól, akik ezt nem másnak szánják, mint az ADL-nek. A prioritások átrendezését végre lehet hajtani a szervezetek költségvetésének megnyirbálása nélkül is.

A WJC főtitkára, *Israel Singer*, még keményebb hangott ütött meg, midőn az éves közgyűlés resztvevőit „kitervelten cél nélkül összejött emberek gyülekezetének" nevezte. Singer azt mondta, hogy a legtöbb amerikai zsidó szevezet irányvesztett. Az 1994-es Buenos Aires-i robbantásról szólva a terrorizmust a zsidóságot érintő új kihívásnak nevezte és kijelentette, hogy az amerikai zsidók úgy viselkednek, mint európai sorstársaik 1933-ban, mikor azt mondják, hogy „a mi országunkban ez nem történhet meg".

EGYESEK MEGSÉRTŐDTEK Singer szavain és azt mondták: ezt a stílust nem lehet komolyan venni. Mások viszont dicsérték őt.

Singer Bronfmannal összhangban egy 1951-ben készült szociológiai felmérésre hivatkozott, amely az amerikai zsidóság szervezeti felépítéséről készült. Ez már akkor figyelmeztetett arra, hogy egy szervezet túlélheti azt a célt, amelynek érdekében létrehozták, ezért a célok egyértelmű meghatározását és a struktúrák ennek megfelelő átrendezését javasolta. Miután azonban már akkor is sértette az antiszemitizmus elleni küzdelem céljából létrehozott szervezeteket, e jelentést ad acta tették. Most a WJC két vezetője újra előhúzta ezt a fiókból. Edgar Bronfmann nyíltan figyelmeztetett: ha a nagy költekezők (értsd: a szervezetek vezetői) nem hajtják végre a változtatásokat, akkor majd az adakozók fogják ezt megtenni.

* * *

(Miután a vita föltehetően még nem ért véget, a témára következő számunkban visszatérünk.)

SAN FRANCISCO:

A zsidó etika és az orvoslás volt a témája a Csendes-óceán partján tartott nemzetközi tanácskozásnak, amelyen egészségügyi szakemberek, vallásfilozófusok vettek részt az USA-ból, Kanadából, Izraelből, Ausztráliából és Európa több országából. Az egyik téma a passzív eutanáziával foglalkozott, vagyis azzal, hogy a gyógyítóknak meddig kell erőfeszítéseket tenni, minden gyógyszert megadni a haldoklónak. Egyöntetű volt az állásfoglalás, hogy csak addig kell életben tartani, míg a lét nem lesz már rosszabb a halálnál.

Foglalkoztak az AIDS-szel is. Kimondták, hogy az ebben szenvedőknek is joga van alijázni, tehát Izrael köteles az ilyen betegeket befogadni, az ottani orvosok pedig őket addig is fenntartás nélkül kezelni, míg gyógyító gyógyszerét meg nem találják.

*

NEW YORK:

A közelmúltig, akik New Yorkban a szabadságvesztésre ítéltek közül kóser kosztot akartak enni, kénytelenek voltak a legsúlyosabb bűncselekmé-nyek elkövetői között tölteni büntetésüket. A múlt év végétől minden börtönt ellátnak a vallás előírásai sze-rint készítettekkel.

Hírvilág

Nélküle éhezni fogunk...

A közelmúltban került elő a KGB moszkvai archívumából a mellékelt levél és fénykép. A szövege:

Kedves Nyikolaj Mihajlovics Bácsi!! Hatéves vagyok és Regina a nevem.

Anyámmal és nagymamámmal éltem. Májusban, egy napon Anyámat letartóztatták és börtönbe zárták. Kedves bácsi, légy irgalmas az én, bűncselekményt el nem követő Anyámhoz... nélküle éhezni fogunk. Azért mellékelem fényképemet, hogy tudd: boldoggá teszel, ha visszaadod Anyukámat!

1947. január 29. Regina Schwarz

„Nyikoláj bácsi" persze nem adta vissza Regina anyukáját, aki egy barátnőjét rejtegette lakásán, mert azt kereste a rendőrség, zsidók külföldre menekítéséért. Larissa Schwarzot három évre ítélték, majd Szibériába száműzték.

Regina ma

A levél nemrég került írójához, a ma Tel-Avivban élő kereskedelmi alkalmazott 55 éves Reginához.

Barbara és Simon

Hollywoodban Izraeli Filmfesztivált rendeztek. Megnyitójára a film fővárosába érkezett *Simon Peresz* külügyminiszter. Rövid tartózkodását is felhasználta arra, hogy otthonában üdvözölje a világsztárt: *Barbra Streisand*ot.

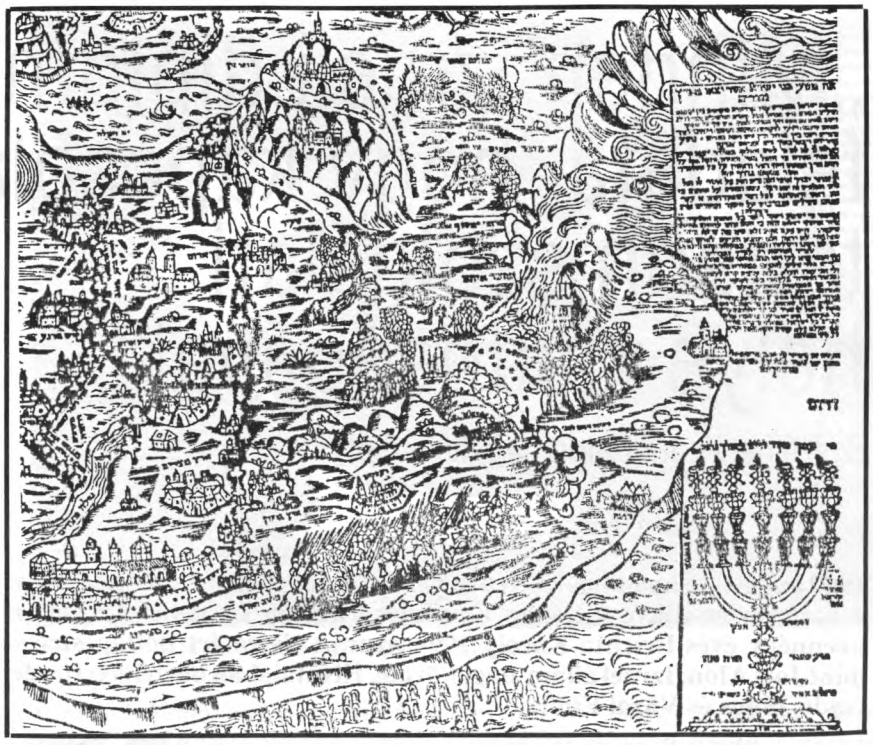

A legrégebbi térkép

Zürich városi könyvtárában fedezték fel a 16. században készült, az ókori Izraelt és a környező világot ábrázoló 37 centiméter széles és 50 centiméter magas fametszetet. A térkép közepén látható a hegyekre épült Jeruzsálem.

A térkép alkotójának személye vitatott. Az egyik feltételezés szerint *Josef ben Jakob,* aki a négyszázötven évvel ezelőtt dolgozott több olasz városban, 1557 és 1565 között pedig Mantuában volt nyomdász és kiadó. A másik számba jöhető személy *Isaac ben Samuel Bassan,* aki ugyancsak Mantuában élt templomszolgaként, és kiadója, talán illusztrátora is volt az 1560-ban megjelent híres Mantuai Haggadának.

A Zürichben megtalált térképnél tudnak egy régebbiről is, az a 12. vagy 13. századból való, héber szövegű, kézzel rajzolták az ősi Izraelről, kevés bejelöléssel. Tehát az itt látható a legrégebbi héber nyelvű *nyomtatott* térkép az ősök koráról.

*

HANNOVER: Alsó-Szászország székhelyének központjában egy kőhalmot emeltetett a város vezetősége, amelyre az egykori helyi zsidóság mártírjaira emlékezve 1882 nevet vésték.

Iraki zsidók Angliába és Hollandiába távoztak

Mordechai Ben-Porat, az Irakból származó zsidók vezéralakja Izraelben, úgy informálta a *Jewish Chronicle* munkatársát, hogy az elmúlt két év során számos bagdadi és basrai zsidó hagyta el Irakot, s talált új otthonra Angliában és Hollandiában.

Ben-Porat – korábbi Knesszet-tag, most a tel-avivi Babylonian Heritage Centre vezetője közölte: *„1992 óta harminc iraki zsidó érkezett az Egyesült Királyság területére. Az ammani brit követségen kaptak beutazási vízumot."*

Útjukat központunk szervezte, szoros együttműködésben az izraeli Külügyminisztériummal, az akció sikeréhez hozzájárult a holland és az angol külügy.

Mint hozzáfűzte, a Bagdadot és Basrát elhagyók „relatív jómódban" éltek, létüket nem veszélyeztette semmi. *„Közeli forrásból tudom, hogy az iraki zsidó közösség vezetője évente legalább egy alkalommal találkozón vesz részt Szaddam Husszeinnel"* – mondotta magyarázatképpen.

„Minden izraeli diplomatának feladata, hogy kapcsolatot tartson szolgálati helye zsidóságával"

Beszélgetés Joel Alon nagykövettel

1949 augusztusában Újpesten a Brichta család elhagyta otthonát, hogy a határon átszökve 4 hónap után megérkezzen Izraelbe. Az akkor tizennégy éves Brichta Károly 1994 nyarán visszatért Budapestre – mint Joel Alon, Izrael állam nagykövete. Hivatalában beszélgetett vele Gadó János és Várai Emil.

– Hogyan lett diplomata? Tudatosan készült erre a pályára?

– Az egyetemen történelmet, angol irodalmat és politikatudományt tanultam. Dolgoztam újságíróként is. 1961-ben jelentkeztem a külügyminisztériumban egy vizsgára, amelyet eredményesen letettem, így megkezdhettem a kétéves gyakornokoskodást. Ma is ilyenfajta szűrővizsgával kerülnek Izraelben diplomáciai pályára a fiatalok, de az első két évben már erősebb a szakirányú képzés.

– Az izraeli külügyminisztérium vezetői és a követek hivatásos diplomaták vagy esetleg – az amerikai szisztémához hasonlóan – más területek kiválóságait honorálják diplomáciai pozíciókkal?

– Minden választás után a győztes párt adja a külügyminisztert, helyetteseit, a szakapparátus azonban érintetlen marad. A mindenkori külügyminiszter joga, hogy a diplomaták érdekképviseletével – mondhatnám: szakszervezetével – egyeztetve tizenegy külképviselet élére nem hivatásos diplomatát nevezzen ki. Ezek az emberek nem kerülnek a külügyminisztérium állományába, hanem hivatali idejük letelte után visszatérnek eredeti hivatásukhoz.

– Amikor Ön a külügyminisztériumba került, hány országban működött izraeli követség?

– Az állomáshelyek száma nem volt sokkal kevesebb, mint jelenleg. Akkor még nem történt meg a szakítás a szocialista országokkal, Afrika országaival pedig – természetesen az észak-afrikai arab országok kivételével – virágzott a barátság: azon a kontinensen több követségünk volt, mint ma.

– Milyen volt izraeli diplomatának lenni 1967 után, mikor Izrael „páriaország" volt a nemzetközi kapcsolatokban? Hogy érezte magát egy diplomáciai fogadáson?

– Jól. Általában csak olyan országok képviseletei hívtak bennünket, amelyekkel volt diplomáciai kapcsolatunk. Továbbá abban az időben is voltak diplomaták – olyan államokból, amelyekkel nem volt diplomáciai kapcsolatunk (akár Ázsiából, akár Afrikából, akár a varsói paktum országaiból) – akik, egyéni megfontolásokból, szóba álltak velünk.

– Ha ott meghívták egy diplomáciai fogadásra, akkor a magyarokkal beszélgetett?

– Én igen. A hetvenes években Svájcban voltam diplomata, ahol az egyik legnagyobb diplomáciai testület állomásozott, itt az ember nem érezte kirekesztve magát. Abban a közegben számomra, mint diplomata számára ez a „páriakérdés" nem merült föl. Aki akart, beszélt velünk, aki nem akart, az nem. Az arab államok diplomatáihoz hasonlóan egy kínai diplomata sem állt szóba velünk. Egy kínai diplomata számára Izrael nem is létezett, ezt ők másképp definiálták. Ami a Szovjetuniót illeti, én 1978-ban New Yorkban beszéltem orosz diplomatákkal. Ez persze nem mozdította elő az országaink közötti kapcsolatot, csupán személyes érintkezések voltak – részükről talán személyes érdekből.

– Izrael valamiképpen mégiscsak egy különleges ország. Mennyiben más egy izraeli diplomata és – mondjuk – egy hasonló nagyságrendű országot képviselő dán diplomata helyzete?

– Miután szomszédaink egészen a legutóbbi időkig nem voltak barátságosak irántunk, Izrael semmiféle regionális együttműködésben nem vehetett részt. Most – a békefolyamatnak köszönhetően – már más a szituáció, de Dánia kedvező helyzetétől – amely skandináv szomszédaival szorosan együttműködik, és teljes jogú tagja az európai közösségnek – még igen távol vagyunk. A másik különbség az, hogy minden izraeli diplomatának feladata, hogy kapcsolatot tartson az adott ország zsidóságával, ami más országok esetében nincs így. (Ehhez hasonló helyzetben van mondjuk a magyar – és még sok más – külképviselet az Egyesült Államokban, amelyek érdeklődnek az anyaországból származó amerikaiak iránt.) Izrael ma a zsidó világ központja, és ennek minden izraeli diplomata nemcsak tudatában van, de a kapcsolattartás feladatai és kötelességei közé is tartozik.

– Ön Norvégiában szerepet játszott az izraeli–palesztin kapcsolatfelvétel előkészítésében. Miért pont Norvégiára esett a választás?

– Voltak kezdeményezések máshol is, de azok nem jártak sikerrel. Magánvéleményem, noha nem lennék meglepve, ha ezt mások is osztanák: más ország erre nem is lett volna alkalmas. A norvég diplomaták szerepe nagyon jelentős volt. Összehozták a feleket, de nem szabtak semmilyen előzetes feltételt, hanem hagyták őket a nyilvánosság nélkül, megfelelő körülmények között tárgyalni – annyi ideig, ameddig csak szükséges. A megbeszéléseken pedig végig jelen voltak. Mindennek meg is volt a hatása: azóta Norvégiának volt már szerepe más békekezdeményezésekben is, szintén sikerrel.

– Az iszlám fundamentalizmus befolyása erősödik a palesztinok között, Arafat nem ura a helyzetnek. Elképzelhetőnek tartja, hogy a békefolyamat megtorpan vagy visszafordul?

– Nem hiszem. Én inkább azt látom, hogy a békefolyamat gyorsabban halad előre, mint ahogy vártuk. Méghozzá nemcsak Izrael és a palesztinok között, hanem ennek hatására Izrael és több más arab állam között is. Jordániával békeszerződést kötöttünk. Marokkóban érdek-képviseleti irodánk nyílt és ugyanez várható a közeljövőben, Észak-Afrika illetve az Arab-öböl egyes országaiban is. Delegációink miniszteri, sőt miniszterelnöki vezetéssel utaznak ilyen országokba. Ez a folyamat már nem fordítható vissza.

– Az iszlám fundamentalizmus terjed. Igen jelentős Jordániában, Algériában pedig már a hatalom küszöbén áll. Ha egy országban hatalomra jut, az az ország ismét megszakíthatja kapcsolatait Izraellel, mint ahogy ez Irán esetében is történt. Ön nem érzékel ilyen veszélyt ?

– Én ugyan nem vagyok meggyőződve, hogy a fundamentalisták Algériában a hatalom küszöbél állnak, de a politikában minden elképzelhető. A fundamentalizmust általában az okozza, hogy nagy a szegénység. Ez kétségkívül létező jelenség az iszlám világban. Azonban mindennek ellenére – legalábbis a pillanatnyi helyzet szerint – a békefolyamat nem megfordítható.

– A hivatalos nyilatkozatok szerint az izraeli–magyar diplomáciai kapcsolatok nagyon jók. Mennyiben mások ezek a kapcsolatok, mint a többi volt szocialista állammal? Van ebben szerepe annak, hogy Magyarországon népesebb a zsidó közösség, mint például Csehországban vagy Lengyelországban?

Joel Alon átadja megbízólevelét Göncz Árpádnak

– Ha a diplomáciában azt mondják, hogy két ország között nagyon jó a kapcsolat, az nem jelent összehasonlítást egy harmadik ország kárára. A diplomácia szótára szerint két ország kapcsolata lehet hűvös, korrekt, jó és nagyon jó. Ez utóbbi kifejezés illik a mi kapcsolatainkra. Ennek tényei: nemzetközi szervezetekben történtek olyan kezdeményezések, amelyek a két ország azonos érdekeire utalnak. (Ami nem zárja ki, hogy ugyanabban az ügyben mondjuk a csehekkel is kitűnően együttműködjünk.) Fejlődnek gazdasági kapcsolataink, nemzetközi gazdasági területen is. Nálunk nagy örömmel fogadták, hogy Magyarország részt vesz a casablancai konferencián, melynek célja a térség gazdasági felvirágoztatása. Örömmel vettük Magyarország kezdeményezését a Földközi-tenger keleti medencéje békéjének érdekében. A két ország kapcsolatait semmi nem árnyékolja be.

– Most folynak (vagy folynának) a jóvátételi tárgyalások a magyar állammal. A zsidó részről felállított küldöttségben szerepet játszik a World Jewish Restitution Organization (WJRO), amelyben viszont Izrael is képviselteti magát. Mi a célja Izrael államnak e jóvátételi tárgyalások során? Ha majd a magyar állam valamilyen jóvátételt megítél a zsidóságnak, elképzelhetőnek tartja, hogy ezt – vagy ennek egy részét – Izraelbe viszik és ott használják föl?

– A WJRO a kárpótlási ügyekben szerepet játszó legfontosabb zsidó szervezet, melynek tevékenységét Izrael állam is támogatja. Nem hiszem, hogy ott tartanánk, hogy arról beszélhetnénk, mire használjuk fel a kárpótlást, hiszen a tárgyalások egyelőre még folynak.

– A hivatalos izraeli képviselet tehát még semmilyen irányban nem kötelezte el magát e tekintetben?

– Nincs hivatalos izraeli képviselet. Izrael nem tárgyal külön, hanem a WJRO tevékenységét támogatja, amelyik a magyarországi zsidó szervezetekkel együttműködve próbálja az ügyet előrevinni.

– De amikor Izrael a WJRO tevékenységére áldását adta, nyilván megvolt a stratégiai célja.

– A stratégiai cél az, hogy a kárpótlási tárgyalások a lehető legjobb eredménnyel záruljanak. Nem hiszem, hogy előre kéne eldönteni, hogy ezután majd mit hogyan teszünk. Nekem legalábbis ilyesmiről nincs tudomásom.

– Az utóbbi időben sokat hallottunk Joszi Beilin izraeli külügyminiszter-helyettesről, aki az Izrael-diaszpóra kapcsolatokban radikális változásokat szorgalmaz: azt javasolta, hogy szűnjön meg a Szochnut, Izrael állam legnagyobb hi-

vatala és helyette egy új típusú szervezeti rendszert javasolt. Mindebben egyelőre azonban csak a szlogeneket és nyilatkozatokat lehet látni: hogy mik lennének a konkrét szervezeti változások, az nem világos. Ön erről mit tudna mondani?

– Én jelen voltam, amikor Ön sajtótájékoztatókon föltette ezt a kérdést Joszi Beilinnek és Simon Peresznek, akik válaszoltak is. Ők az autentikus személyek e kérdés megválaszolására, nem én. Csupán annyit tennék hozzá, hogy Joszi Beilin e javaslatait nem mint külügyminiszter-helyettes tette, hanem mint jelentős politikus és akadémikus, aki nagyon sokat foglalkozott a diaszpóra és Izrael kapcsolataival. Hogy az ő véleményét mennyien osztják, ezt én nem tudom átlátni. Ilyen általános kérdésre nem érzem magamat hivatottnak válaszolni.

– Ön már beszélt arról, hogy egy izraeli nagykövetnek mindig feladata az adott ország zsidóságával való kapcsolattartás. Ez mennyiben szolgálja azt a célt, hogy a zsidóság körében előmozdítsák az aliját?

– Ha egyszer Izrael a zsidó jelen és jövő központi tényezője, és Izrael cionista állam – hiszen ez a *raison d'etre*-je – akkor természetesen mi szorgalmazzuk azt, hogy minél több zsidó jöjjön Izraelbe.

– Mennnyiben változott a cionista felfogás, tekintve a nagy diaszpórákat, amelyek – úgy tűnik – nem kívánnak tömegével Izraelbe áttelepülni? Elfogadja-e tényként, hogy két központ van: a diaszpóra és Izrael, még ha a súlypontok eltolódnak is?

– A tényeket nem lehet nem elfogadni, de az nem tény, hogy két központ van. Csak egy központ van, és ez Izrael. Tény az, hogy a zsidóság tetemes része nem Izraelben él, és nem is készül alijázni. Ezt tudomásul véve Izrael állama mindig is síkra szállt a zsidóság teljes jogegyenlőségéért abban az országban, amelyben él. Ez Izraelnek nagyon fontos feladata a diaszpórában. A zsidó lét és kultúra virágozzon mindenütt. Ez azonban nem jelenti, hogy mi nem szeretnénk, hogy a zsidók Izraelbe jöjjenek. A zsidóság gyarapítása, felvirágoztatása és az alija előmozdítása egyaránt feladata Izraelnek.

– De a zsidóság helyi felvirágzása a helyben maradást is elősegítheti. Nincs e két cél között időnként ellentmondás?

– Nincs. Az amerikai zsidó szervezetek a Szovjetunió utódállamaiban kultúrházakat, könyvtárakat létesítettek, de ezt azért tették, hogy terjesszék az izraeli kultúrát. A nemzetközi zsidó szervezetek nem azért dolgoznak, hogy a zsidóságot helyben tartsák, hanem azért, hogy a zsidók megtalálják az Izrael felé vezető utat.

Röviden

Tiltott rádiótelefon

Az izraeli hadsereg megtiltotta, hogy katonái szolgálati időben rádiótelefont használjanak. Jelentések szerint ugyanis egyes katonák a rádiótelefonon pizzát rendeltek Dél-Libanonból, mások pedig tőzsdeügynöküknél érdeklődtek a napi árfolyamok iránt.

Vezetői fizetések

1995. január elsején, a többi közhivatalnokhoz hasonlóan 3,6 százalékkal emelkedett a vezető államférfiak fizetése – adta hírül az Új Kelet. Így lett az államelnök havi fizetése 24 939 sekel, a miniszterelnöké 16 021 sekel.

A miniszterek, államtitkárok és kneszet képviselők 13 404 sekelt kapnak. Az ő fizetésüket meghaladja a Legfelsőbb Bíróság elnökéé, aki az államelnök után a legmagasabban honorált: 23 147 sekellel, de a törvényszéki tanácselnökök is többet kapnak: 18 128 sekelt.

(1 sekel 1995 februárjában = 0,35 USA dollár)

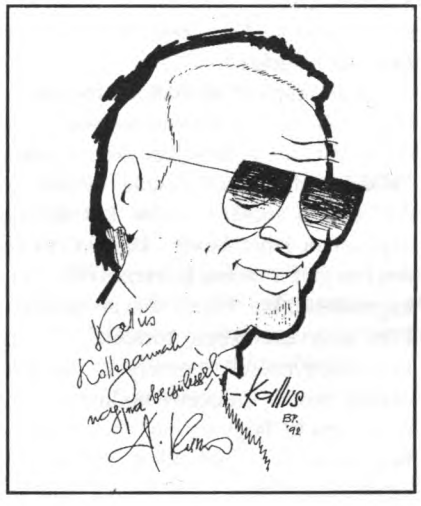

A palesztinok többsége támogatja a terrorakciókat

Egy palesztin közvélemény-kutató intézet felmérése szerint a Jordán nyugati partján élő palesztinok 60 százaléka támogatja az izraeliek elleni terrorista támadásokat. Ezt az adatot egy héttel azután tették közzé, hogy az Iszlám Dzsihad két öngyilkos merénylője, testükre szerelt bombákkal huszonegy izraeli katonát ölt meg egy közúti csomópontnál. Jasszer Arafat, a PFSZ vezetője eközben visszautasította azokat az izraeli vádakat, hogy nem tesz eleget a terrorizmus leküzdésére. Állítása szerint a palesztín rendőrség a merényletet megelőző hetekben három másik hasonló akciót hiúsított meg.

Alija-adatok

Nyolcvankétezren érkeztek Izraelbe 1994-ben, köztük huszonötezer csecsenföldi zsidó – jelentette a Jewish Agency.

Hatvannyolcezren a FÁK, kétezernyolcvanan az egykori Jugoszlávia és háromezeregyszázan az USA és Kanada volt polgárai. Azt a tizennégyezer visszatérő izraeli állampolgárt is idesorolja a jelentés, akik korábban külföldön éltek. 1989 óta összesen hatszázhuszonötezer bevándorlót regisztráltak az országban.

Magyarországról tavaly százkilencvenöten választották új hazájuknak Izraelt.

Turisták

1994-ben másfél millió izraeli utazott külföldre, a lakosság 30 százaléka, ami nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő arány. A világjárók 3,7 milliárd dollárt költöttek, míg az ugyancsak másfél millió külföldi látogató 3,1 milliárdot hagyott Izraelben.

Sorsba-rejtező

MI ADJA A TANACH egységét, szentségét? Erre a kérdésre irányítja figyelő tekintetünket Purim és az ünnep mítosza, az Eszter könyve. E kérdés sokkal nagyobb erővel merül fel Purim kapcsán mint bármely más olyan ünnepen, melynek gyökere a megtörtént, a múlt és az „...és meséld el fiadnak" továbbörökítő mozdulata.

Azok a zsidó ünnepek, melyek egy meghatározott történeti eseményhez kötődnek, a bibliai elbeszéléseket mint nyersanyagot kezelik. A csoda, Isten gondoskodó ereje az, mely átformálja, történelemmé alakítja a történeteket. A bibliai elbeszélések szereplőit a csoda ébreszti rá valós helyükre a történetben. A csoda, „Isten megnyilatkozása", „Isten szava", iránytű. Megmutatja a történetek rendjét, eredetüket, irányukat. Megszületik a történelem. Az ünnepet felidéző közösség ezt a szót, „Isten szavát" kell, hogy meghallja. Hisz ebből származik. Ez adja létjogosultságát és célját.

A Purim történeti ünnep. Mindent megtesz, hogy az legyen. Az Eszter könyve minden olyan motívumot távol tart magától, mely akárcsak egy pillanatra is megzavarhatja az olvasót abban, hogy teljes lényével átadja magát a régmúlt egy eseményének. Isten távol marad a történettől. A szövetségnek, Isten és Izrael közötti kapocsnak, nyoma sincs. A történet szereplői a bibliai Szentföldtől távol élők. Azok, akik „Jeruzsálemből fogva vitettek el a száműzött néppel, a mely elvitetett Jekóniással, Júda királyával együtt, a kit rabságba vitt el Nabukodonozor, babilóniai király". Az elbeszélés biblikus szempontból iránytalan, véletlenszerű, végkifejlete esetleges. Középpontjában Isten helyett a vaksors, „pur" áll. „Az első hónapban, ez Nisán hónapja, Ahasvérus királyságának tizenkettedik évében, Púrt, azaz sorsot vetének Hámán előtt napról napra és hónapról hónapra a tizenkettedikig, s ez Adár hónapja." A „pur" szó, melynek többesszáma az ünnep neve, nem héber eredetű. A történet elbeszélője mégis fontosnak érezte, hogy ezt a szót tartsa

meg, még akkor is, ha az olvasó számára érthetetlen, ezért magyarázatra szorul.: „...Púrt, azaz sorsot vetének." Hiszen, hogy is szólíthatná a Biblia nyelvén a vaksorsot? A Biblia történeteinek középpontjában álló Isten és az Eszter könyvének középpontjában álló vaksors egymást kizáró fogalmak. Isten távolmaradása „héberül" nem gondolható el. Kinyilatkoztatás előtti, „pogány szó" kell hozzá. Az egyén szintjén ugyanerről az Istentől elhagyatott állapotról beszél a Jób könyve is. Azonban az elbeszélést ott körülvevő mitikus keret megadja az okot és az irányt, mely az Eszter könyvéből teljesen hiányzik. Jób nem véletlenül szenved. Életét nem a vaksors irányítja. Szenvedésének értelme van, és végül elnyeri jutalmát. A mitikus keret, Isten és a Sátán, majd

Schőner Alfréd

Isten és Jób párbeszéde a történetet kinyilatkoztatás „kori", azaz bibliai történetté teszi.

Eszter könyve azonban nem illeszkedik a többi bibliai elbeszélés közé. Mert a mítoszokat Bibliává, történeteket történelemmé rendező szempont, a Biblia szentségének záloga, nem pusztán historikus. A purimi elbeszélést Isten „távolmaradása", a történet „puszta" történetisége – biblikus szempontból – ahistorikussá teszi. A nép számára a történelem Peszachkor kezdődik, mikor Isten Izraelt a rabságból a szabadságba, Egyiptomból Kánaán földjére hívja. A Purim ezt, a hívást megelőző, állapotot idézi fel. Ez az állapot a magára hagyatottság, a vaksors uralma, a gálut.

Schmelowszky Ágoston

Kállai R. Gábor

Profanizáció

TUDNIVALÓ, HOGY A NAGY Jehuda Löw ben Becalel addig tartózkodhatott ezen a földön – nem tudni, jutalomból vagy büntetésképpen –, ameddig minden gondolata a Tóra körül járt. A rabbi egész életét a Törvény tanulmányozásának szentelte, minden, amit tett vagy mondott, csak e szélesebb összefüggésben nyert értelmet. Ő volt az például, aki megalkotta a Gólemet, hogy levegye a mindennapi munka terhét a válláról, mert így több időt szentelhetett az elmélkedésnek, s ő volt, aki egyetlen mozdulattal megállította az agyagszörnyet, amikor elszabadulván rombolni kezdett. Löw rabbi bejáratos volt II. Rudolf alkimista vegykonyhájába is, a császárral együtt hajolt a görebek és a retorták fölé, hiába várva a nemtelen anyag, matéria prímává változását. A császár valóban aranyat akart csinálni, befoltozandó a kincstár lyukait, a rabbi azonban csak látszat szerint vett részt eme hiú munkálkodásban. Az ő célja más volt, azt akarta, hogy meglelvén a bölcsek kövét, elméje feltáruljon, s még alaposabban megérthesse a próféták bölcsességét.

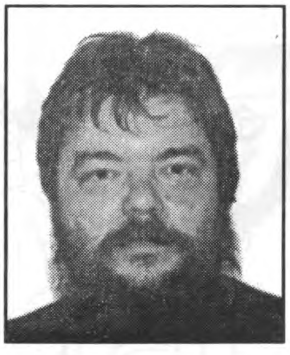

A prágai Óvárosban azonban van egy szobor. Löw rabbi – nagyszakállú, középkori köntösű agg képében – a kezében szorongatott Tóratekercs fölött gondterhelt arccal éppen egy félig *pucér* nőalakra pillant. A legendák szerint ebben a minutában és emiatt a pillantás miatt halt meg az a bölcs, akinél különb sem azelőtt, sem azután nem koptatta a prágai utcák köveit. A rabbi sírja ott van a régi zsidó temetőben, sírjára mindenki tesz egy emlékező követ, noha sokak szerint ma is él, s várja a cédulákra írt, s a sír résein keresztül bedobott kérdéseket. De az arra járók lelkük mélyén mégis meg vannak győződve arról, hogy meghalt. Be kell ismerni – sajnos –, semmiféle ellenbizonyíték nem áll rendelkezésünkre, legfeljebb néhány Prágába szerelmes íróember tanúskodása, de azokkal nem megyünk sokra.

Már most a kérdések kérdése az, hogy miért és miként szegte meg a bölcs az Örökkévalóval kötött szerződést? A legendák szerint a rabbi már vénségesen vén volt, amikor írópultjánál megjelent egy leányzó, előbb lekuporodott lábához – a bölcs egy pillantást sem vesztegetett rá –, aztán felállt, szemét félénken Löw rabbi mély ráncokkal ékes arcára emelte, természetesen hiába, a rabbi tovább olvasta a Tórát. A leány elbizonytalanodva újra lekuporodott, zavartan fészkelődött, apró kezével gyűrögette ruháját, véletlenül megoldotta blúza zsinórját, de rögvest össze is csomózta, megint felállt, megigazgatta szoknyáját, még körülnézett, egy pillanatra megtorpant, s csüggedten, tele vággyal és a hiábavalóság érzésével elindult. A rabbi ekkor felpillantott, mély, fekete, lázas szemével a leányra nézett, aztán már le is csapott rá a halál angyala.

Zsidó hangposta

– Üdvözlöm. Ön a Montreali Rabbitanács hivatalával beszél. Rabbink készséggel megfelel bármilyen kérdésére. Amennyiben Ön orthodox, nyomja meg a 6-os, 1-es és 3-as gombot; ha konzervatív, nyomja meg az 1-est vagy a 2-est; ha reform, nyomja meg, amihez kedve tartja, ha pedig rekonstrukcionista, nyomja meg az összes gombot. Amennyiben Ön lubavicsi, *várjon amíg a Messiás nem felel.*

(SÍPJEL)

– Üdvözlöm. Ön az orthodox *rabbival beszél. Az Ön kérdésére a válasz a következő: a Tóra egyértelműen tiltja. Ha szeretné megváltoztatni a hovatartozását, nyomja meg az 1-est és a 8-ast.*

(SÍPJEL)

– Üdvözlöm. Ön a konzervatív *rabbival beszél. Az Ön kérdésére a válasz a következő: arra a döntésre jutottunk, hogy vannak közöttünk olyanok, akik számára mindkét válasz elfogadható, de egyik válasz sem fogadható el mindannyiunk számára. Reméljük, válaszunk segített Önnek.*

Ha szeretné megváltoztatni a hovatartozását, nyomja meg az 1-est és a 8-ast.

(SÍPJEL)

– Üdvözlöm. Ön a reform*rabbival beszél. Az Ön kérdésére a válasz a következő: ha akarja, miért is ne?*

Hogy jövünk mi ahhoz, hogy mi mondjuk meg? Amúgy, ha szeretné megváltoztatni a hovatartozását, nyomja meg az 1-est és a 8-ast.

(SÍPJEL)

– Üdvözlöm. Ön a rekonstrukcionista *rabbival beszél. Az Ön kérdésére adandó válasz már eleve feltételezné, hogy van válasz, ebben a kérdésben azonban még nem jutottunk döntésre. Mindazonáltal, nekem az a szerepem, hogy erőt adjak Önnek, hogy meg tudja válaszolni a saját kérdését. Hogy most rögtön meg tudja válaszolni a saját kérdését, kérem, ha még a vonalban lenne, azonnal tegye le.*

(KATTANÁS)

Orbán Katalin fordítása

Nyugtalanító, hogy nem tudjuk, ki és milyen lehetett az a leány, aki miatt akár egy pillanatra is érdemes volt otthagyni az Atyák hagyományát, kockáztatni a Régi-Új Zsinagóga szent békességét, a zsidóváros nyüzsgő életét, a társak és tanítványok szeretetét, s azt a látványt, amit akkor láthatott a rabbi, ha kipillantva a gettó tanácsházának tornyából a Vár felé fordította tekintetét.

ANNYI BIZTOS, hogy a látogató vonásaiban, tulajdonságaiban semmi sem utalt a szelíd Leára, a harcias Deborára, sem Rákhelre, de még Szulamithra sem. Ha ugyanis az agg, de mégis éles szemű bölcsnek ők jutnak eszébe a leány láttán, akkor nem szegte volna meg az Örökkévalónak tett ígéretét, hiszen az emlegetettek szerepelnek a Szent Könyvekben, a rájuk vetett pillantás éppen annyit tett volna, mint olvasni róluk. De a látogató nem lehetett Lilith, a gonosz sem, mert hát ő is része a hagyománynak, s a bölcsnek bizony kötelessége figyelemmel kísérnie gaztetteit. Aztán, hogy folytassuk a gondolatmenetet, nem lehetett a nő egyiptomi, nem lehetett filiszteus, nem tartozhatott Mózes népéhez sem, a babiloniak közt is hiába keresnénk akár őt, akár hasonmását, de nem lehetett a tengeri népek leányaihoz sem hasonlatos, mint Prága szláv szépségei, sem az északi népek vonásait őrző, mint a Löw korabeli német leányok; ha rájuk gondol a rabbi ama nő láttán, még mindig nem hagyja el az Öt könyv világát. De nem lehetett látogatója feltűnően szép, de csúnya sem, a parázna vonások épp annyira hidegen hagyták volna a bölcset, mint a szűzies erények; a balgaság, a kívánatosság, a felkínálkozó odaadás, a csendes elvonulás, az önzetlenség, a csipetnyi gonoszkodás, a hűséges szeretet és a mindent elsöprő érzéki vágy sem ismeretlen egy Tóra-tudó előtt, mint ahogy ezek különféle vegyüléke sem.

Ráadásul Löw rabbi, mint a prágai közösség vezetője, éppen eléggé ismerte a mindennapok világát is ahhoz, hogy aggkorára már semmi meglepőt ne találjon semmiben, ami nem tisztán szellemi természetű újdonság, de hát ilyen vajon akadhat-e a Tórán kívül?

Hát akkor kit láthatott a bölcs rebe, mert valaki – kétségtelenül egy nő – mégiscsak kizökkentette végtelen nyugalmából? Ki lehetett az, aki elvonhatta az örök bölcsesség élvezetétől? S még egy: talán mégis azoknak van igazuk, akik azt mondják, hogy a rabbi ma is él ház alakú sírjában, akkor viszont még feszítőbb a kérdés: kire pillantva vétkezhetett vétek nélkül?

Az a nő – mert a legendák és a szavahihető tanúk ebben azért egyetértenek – különleges személy lehetett csak. Minden női attribútummal fel volt vértezve, de ugyanakkor olyan volt, aki valamiképp mégis különbözött minden más nőtől, különben a rabbi nem nézett volna rá, vagy ha mégis, nyugodtan olvasta volna tovább a Szent Könyvet. A Tóra viszont a világ bölcsességét hordozza, egy olyan bölcs, mint rabbi Löw, kisebb tétért nem hagyta volna ott, csak akkor, ha az előtte álló nő valamiképp a világ teljességét szimbolizálja. Eme meghatározásnak viszont egyetlen nő tesz csupán eleget, s ha végiggondoljuk az eddigieket, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy senki más nem jelenhetett meg a rabbi előtt, mint az embe-riség anyja, Éva.

HA EZ ÍGY VAN – márpedig a tiszta logika tanúsága minden más eshetőséget kizár, akkor s csak akkor érthetjük meg, hogy a bölcs reá pillantva mindenről megfeledkezett, mint Ádám az Örökkévaló intelmeiről, de azt is, hogy nem szerződésszegőként, hanem önként vállalva a magányt, visszavonult a sír rejtekébe, akármekkora lemondással és veszendőségérzettel jár ez. Bizony meg kell értenünk tettét, s az sem lenne csoda, ha mindenáron követni akarnánk tettét.

Mert Éva nélkül nincs más lehetőség és realitás, mint Évára várni és Évára gondolni.

Zeke Gyula

A magyar zsidóság a politikában (1895–1919)* II. rész

A hazai cionizmus

A MAGYAR ZSIDÓK még a recepció örömmámorában úsztak, midőn megjelent Bécsben egy könyv. A címe már maga bizarr: Der Judenstaat, A zsidó állam. Miféle állam, és miféle zsidók csinálják? Weisz Ignác, a brassói hitközség elnöke írja 1894-ben, védekez-tében a zsidók nemzetiséggé minősítésének vádja ellen: *„...ma már, ha csak nem beszámíthatatlan, vagy őrjöngő, nincsen olyan zsidó a világon, aki még csak álmában is remélné vagy óhajtaná, hogy valaha még a zsidóságnak országa, állama, vagy nemzete legyen. És aki a zsidók józan és reális gondolkozásmódját ismeri, az tudhatja, hogy megvalósíthatatlan, lehetetlen eszmékkel a zsidók nem foglalkoznak..."*[1] Theodor Herzl, azaz Herzl Tivadar, ki Budapesten, a Magyar Zsidó Múzeum helyén egykoron állott házban született, rácáfolt Weisz úr, sok-sok Weisz úr vélekedésére. A sikeres színpadi szerző és hírlapíró egész korábbi életét odahagyta e művel, hogy valóra váltson egy eszmét, amelyet addig – ha egyáltalában fölmerült –, láttuk, az utópiák birodalmába sorolt minden normális ember. (Ágai Adolf, aki Herzl jó barátja volt, levelében már jóval a mozgalom eruptív indulása után szelíd jókedvében *„Stefan von Uto"*-nak szólította az akkorra mind szélesebb zsidó tömegek szemében prófétai karizmával fölruházódott vezért.)[2]

Mit akart Herzl és a programirata nyomán viharos gyorsasággal világméretűvé terebélyesedő cionista mozgalom? Kezdeti elképzeléseiknek két fő iránya volt. Mindenekelőtt állt: „a zsidó nép részére közjogilag biztosított otthont létesíteni Palesztinában" – amint azt az 1897-es baseli alapítóprogram megfogalmazta. Másodjára pedig, a fönti cél érdekében, de attól függetlenül is egyben: *„A zsidó önérzet és népi öntudat fejlesztése."*[3] Míg az első célkitűzés a gettólétbe szorított, nyomorgó, pogromoktól szenvedő keleti zsidóságot célozta meg, a második a 19. századi nemzetállami asszimiláció egész folyamatát kívánta megkérdőjelezni.

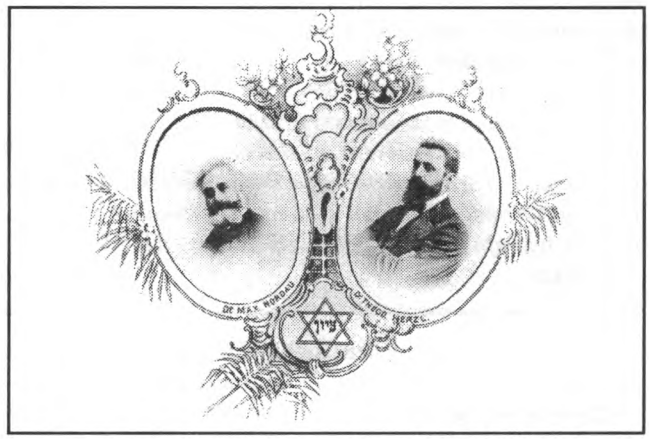

A cionizmus vezéralakjai egy kétnyelvű újévi üdvözlőlapon. Nemcsak Herzl, Nordau is Pesten született

Herzl szerint: *„A népek, amelyek között zsidók laknak, egyenként és összességükben, leplezetten vagy leplezetlenül mind antiszemiták."*[4] Az asszimiláció zsákutca, amely elvette a zsidóságtól vallását, ősi kultúráját, zsidó önbecsülését, anélkül, hogy cserébe valódi befogadást, valódi esélyegyenlőséget, valódi szabadságot adott volna. Az egyetlen bizonyos eredmény az antiszemitizmus, amely előbb-utóbb mindenhová elér. *„Az antiszemita világban – mondja az első kongresszuson Herzl – ma két oázist látunk: Angliát és Magyarországot."*[5] Csak idő kérdése azonban, hogy ezek a kivételek is megszűnjenek. Bár ne kölcsönözhetnénk látnoki jelentőséget 1903-as szavainak: *„...a magyar zsidókat is utoléri a sors, brutálisan és annál keményebben, minél később, annál vadabbul, minél hatalmasabbá válnak addig. Ez elől nincs menekvés. Akkor majd szombatot csinálhatnak a patriotizmusukkal. Közben mi, a kigúnyoltak, dolgozunk és otthonos házat építünk azok számára is, akik ma még tudni sem akarnak rólunk."*[6]

Herzl sem akarta persze, hogy minden zsidó vándoroljon vissza Palesztinába. Az „Ősújország" – programregénye címében nevezi így az újra megteremtendő hazát, elképzelése szerint a jogfosztott keleti zsidóságnak adott volna otthont, s azoknak a zsidóknak, akik a világ bármely pontján megélhetésképtelenné, s ezáltal a meglévő antiszemitizmust fokozó tényezővé válnak. A zsidó szellem és kultúra új központja is lett volna emellett Palesztina, amely azon zsidó tömegek számára is viszonyítási pontul szolgálhat, akik öntudatos zsidókként továbbra is az asszimiláció útját járják. Herzl jól számított. A kelet-európai zsidók soraiból hama-

Zsidó Diákok Magyarországi Szövetsége
A programok helyszíne: VII. Garay utca 48., kezdési időpont: péntek esténként 19 óra. Lapzártáig a konkrét programokról nem érkezett értesítés.

Nagyfuvaros utcai zsinagóga
Budapest VIII., Nagyfuvaros utca 4/b.
Szombat délelőttönként 10.30-tól *Raj Tamás* főrabbi előadást tart fiatalok (14–24 évesek számára).
Vasárnap reggel 9 órától Talmud Tóra hitoktatás gyermekek (6–14 évesek) számára a díszteremben.

Bethlen téri zsinagóga
Budapest VII., István utca 15.
Vasárnap reggel 8.30-tól 9.45-ig *Deutsch Róbert* főrabbi tart Talmud Tóra hitoktatást gyermekeknek.

rosan milliós tábora támadt, a politikai antiszemitizmus erősödése miatt elbizonytalanodó németországi zsidók közül is sokan felé fordultak, s a dualista monarchia osztrák fele is kitűnő táptalajnak bizonyult. (Bécsben 1897-ben választották polgármesterré a nyílt antiszemita programmal föllépő Karl Luegert!) A Dreyfus-ügy a már erősen asszimilált nyugat-európai zsidóknak is intés volt: hogyan lehetséges, hogy az európai szabadságeszmét jó egy évszázada megtestesítő Franciaország fele antiszemita. A cionista mozgalom egész Európában útjára indult, olyan országokban is, ahol jóval kevesebb zsidó élt, mint Magyarországon, illetve az össznépességben elfoglalt arányuk jóval kisebb volt. Nálunk miért nem? Mi a magyarázata, hogy a cionizmussal szembeni ellenállás éppen a zsidók között volt a legerősebb, s elsősorban is a neológok között?

„Wir sind ein Volk, ein Volk" – így Herzl.[7] Keresve sem találhatott volna olyan mondatot, amely mélyebben érintette volna az asszimiláns magyar zsidókat. Önképük „visszazsidósítása" ellentétben állt mindenekelőtt az alig harminc éve elnyert emancipáció oly vonzó adományával: felekezet vagyunk, semmi más. De ez az újfajta népi önértelmezés további veszélyes következményekkel is fenyegetett. Lehetőség nyílt volna a nemzetiséggé minősítésre, ami az adott helyzetben mindjárt a hazafiatlanság vádját vonta volna maga után. E vád pedig – olvassuk csak az alábbi idézetet! –, előkelő helyet foglalt el a félelmi prioritások sorában: *„Nem akarják belátni* [ti. a neológok – Z. Gy.], *hogy ők eddig is csak nemzeti, vagy ahogy előttük kevésbé bántó, faji, népi és nem konfessionális zsidók voltak."*[8] (Valamit elvesz a mondat erejéből, hogy a századfordulón a faj fogalma az általános használatban még nem volt több a nép, vagy mai, nem kevésbé kérdéses terminológiával élve, az etnikum fogalmának szinonimájánál, ami nem jelenti azt, hogy ne jelent volna meg a rasszista értelmezés, elsősorban éppen az antiszemita szövegekben.) Az állam felől érkező kritika iránti félelem nem volt alaptalan. A magyar kormányt valóban csak ebből a szempontból érdekelte az ügy. Midőn 1908-ban David Wolfsohn, a Cionista Világszervezet elnöke Budapestre látogatott, hogy támogatást szerezzen a magyarországi mozgalom számára, ifjabb gróf Andrássy Gyula, a monarchia külügyminisztere szívélyesen fogadta, de kijelentette, nem akar még egy nemzetiséget.

Az 1903-ban megalakult Magyarországi Cionista Szervezet alapszabályait a belügyminisztérium nem hagyta jóvá a korszak során. Erre egyetlen alkalom kínálkozott, az 1905–1907-es kormányzati válság időszaka. Mint azt egy 1909-es cionista emlékirat közli, a darabontkormány hódoló felvonulásokat kért az MCSZ-től, melyeknek fejében jóváhagyta volna alapszabályát, sőt mint kultúrintézményt, pénzbeli támogatásban is részesítette volna. Az MCSZ visszautasította ezeket az ajánlatokat. A nemzetiséggé válás mindamellett nem volt törekvése a szövetségnek, amint a

A Mizrachi első világkongresszusának magyarországi delegáltjai (Pozsony – 1904)

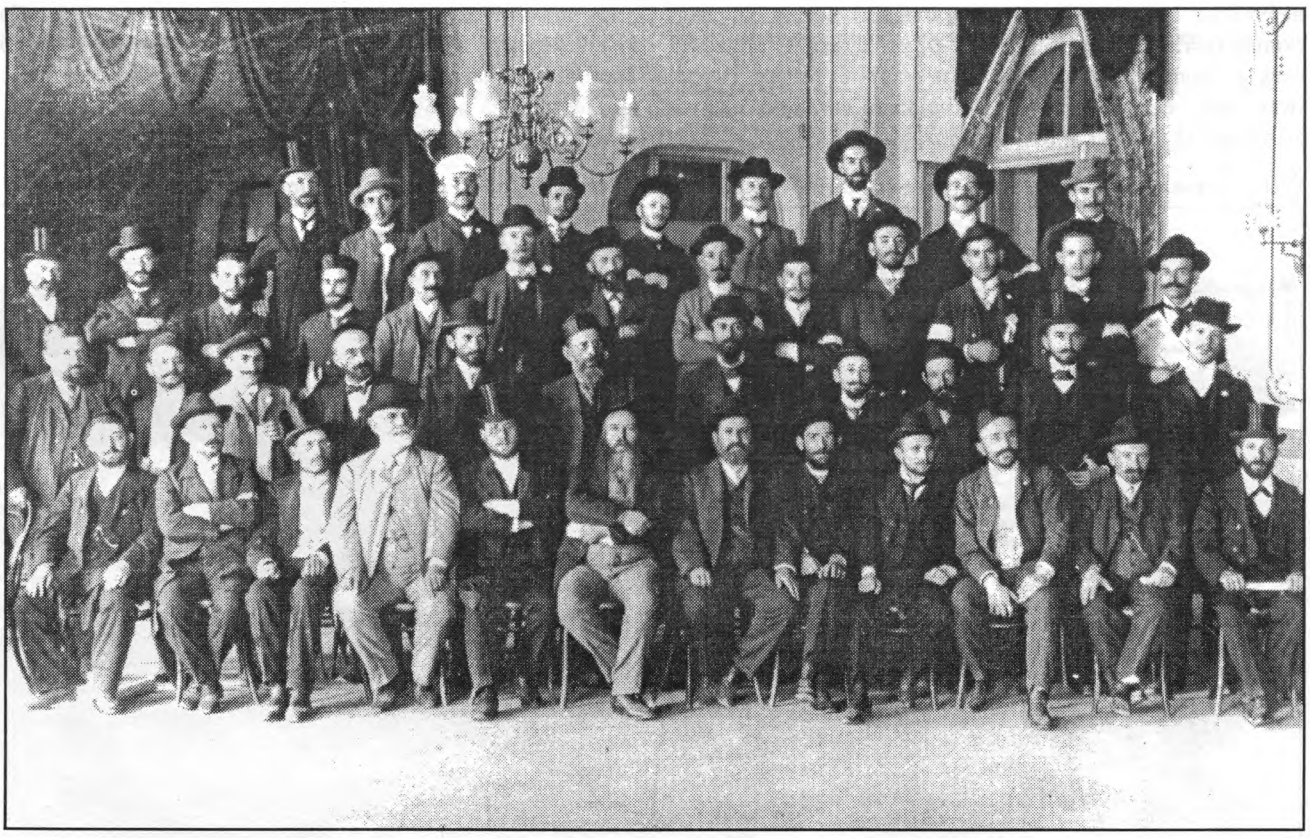

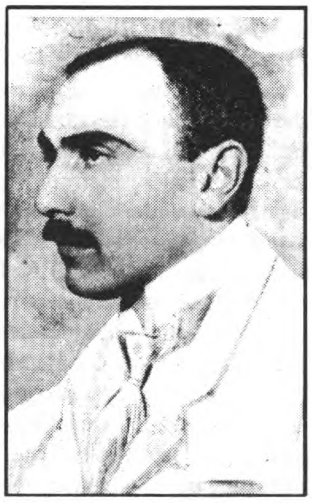

Balra: Patai József, a Múlt és Jövő alapító-főszerkesztője. Jobbra: Dömény Lajos, a hazai cionista mozgalom egyik vezéregyénisége, a Keren Kajameth (Zsidó Nemzeti Alap) magyarországi irodája s a Kadima cserkészegyesület megszervezője, a Zsidó Néplap társalapítója. A fotók a Magyar Zsidó Múzeum tulajdonát képezik.
(Reprodukciók: Bánkuti András)

kormány elutasító magatartását sem az ettől való komoly félelem, sokkal inkább a neológ zsidóság számára fontos tényezőit képviselő Országos Iroda ellenállása magyarázta. A hatóságok a helyi szervezetekkel szemben közömbösen, nem egy esetben pedig jóindulattal viseltettek, ha hihetünk az említett röpirat beszámolójának.

A hazai zsidóság Európában egyedülvaló helyzete nyomot hagyott az 1903-ban Pozsonyban megalakuló MCSZ programján is. Ez mindenekelőtt hangsúlyozta, hogy Palesztinát csak a „hontalan" zsidók számára szánja új hazául. E pont összecseng egy több helyütt felbukkanó érvvel: a magyar kormánynak érdeke a cionista mozgalom támogatása, mert ezzel Palesztinába jutni segítené a sokak számára kellemetlen keleti zsidókat, akiknek az országba való bevándorlását egyébként csak egy nyíltan antiliberális törvénnyel lehetne megakadályozni. Így *„Magyarország a legjobb úton-módon kiszabadulna a dilemmából"* – mondja egy 1903-as röpirat.[9] Maguk a cionisták sem gondoltak a kivándorlásra a szóban forgó korszakban, az csak mint elvi lehetőség bukkan fel imitt-amott. *„...eszünkbe sem jutna, hogy mi oda kimenjünk, vagy akár csak egyetlenegy hazánkbeli zsidót a kivándorlásra bírjunk..."* – vélekedik Singer Bernát, az egyetlen neológ rabbi, aki egy röpirat erejéig – benne éppen a hazafiatlanság vádja ellen tiltakozik – kiállt a cionista gondolat mellett.[10]

A pozsonyi program második pontja egyenesen így szól: *„A magyar cionisták nem akarnak politikai nemzetiségként szerepelni s nem akarnak Magyarországon nemzetiségi politikát űzni."* A harmadik pont is tagadó, kinyilvánítja, hogy a „magyar cionisták országos szervezete semmiféle olyan dologra nem vállalkozik, ami bármiképpen a zsidóság vallásos hagyományaiba ütközik".[11] Ez utóbbi mondat a hazai cionizmus egyik fontos sajátságára vet fényt. A mozgalom többnyire vallástalan aktivistái világi tömegbázis híján sokkal inkább rá voltak utalva a mélyen vallásos orthodox cionisták támogatására, mint nyugat-európai társaik. Az orthodoxia kezdetben Magyarországon is idegenkedett a cionizmustól. Nem is annyira a mozgalmárok vallástalansága miatt, hanem mert a Szentföldre való visszatérés messiási tettét hitük szerint evilági politikai akcióval helyettesíteni nem lehet és nem is szabad. Az elutasító álláspont azonban lassan megváltozott. A teológiai ellenérvet sokakban legyőzte a Szentföld utáni vágy ereje. Láthatták emellett, hogy az elvallástalanodott zsidó fiatalság cionistává váló kisebbsége újra a vallás felé fordul, s hogy az elveszett zsidó öntudat politikai jellegű újrafogalmazási kísérlete megfelelő keretet adhat a hagyományhű vallásosság újjászületésének. A vágyainak is hangot ad, de valóságot is állít Beregi Ben-

Élelmiszerosztás a Zsidó Védelmi Egységekben (felöltőben Beregi Ármin). Zehavi család tulajdona (Izrael)

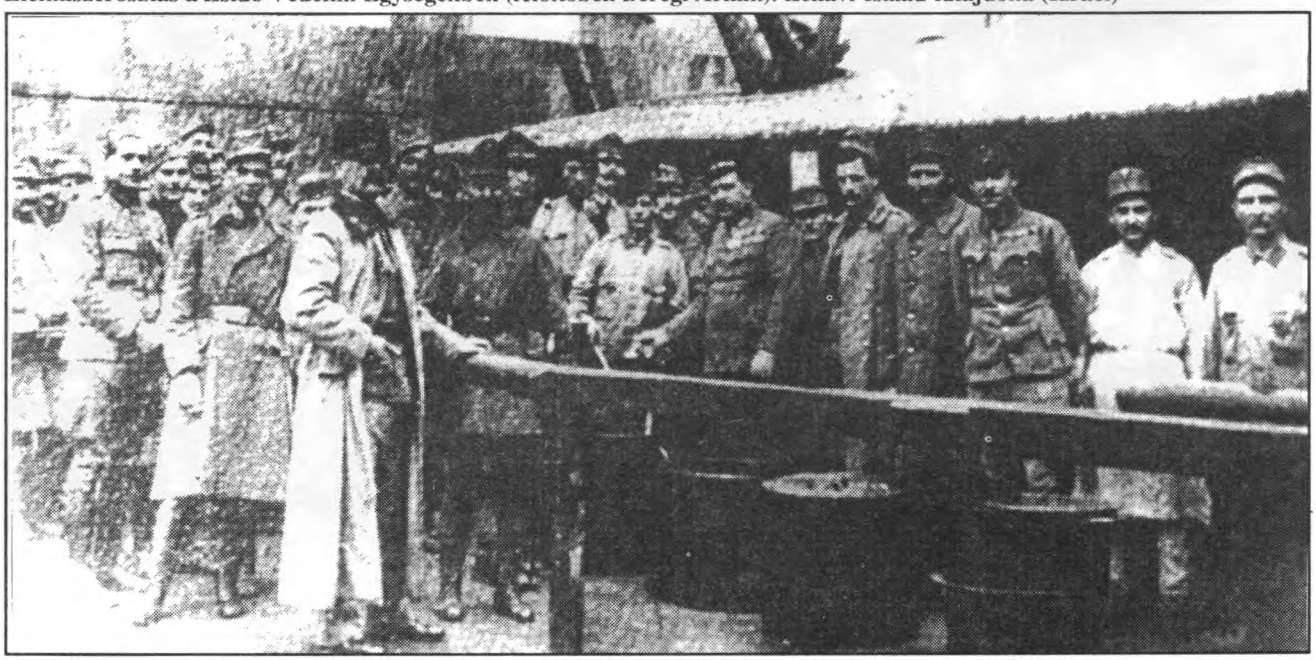

jámin, a mozgalom egyik publicistája, amikor így fogalmaz: *„...a cionizmus lángoló eszméje azt tudta elérni, amit sem a jámborok beszéde, sem a rabbik fenyegető haragja, sem semmi nem volt képes; azt, hogy az elszakadás pontján álló fiatalságot adta vissza a zsidóságnak...”*[12] Vagy amint Reich Koppel, a magyarországi orthodoxia legtekintélyesebb vezetője vélekedett: *„...a cionizmus nagyszerű szérum a kikeresztelkedés ellen.”*[13] A mozgalom hazai történetében további két mozzanat is jelzi az orthodoxia fontosságát. Pozsony, a nyugati eredetű orthodoxia legjelentősebb magyarországi központja adott otthont a Mizrachi (az orthodox cionisták világszervezete) első kongresszusának 1904-ben, s mint már szó volt róla, az MCSZ is itt alakult meg. Hiába volt Budapesten minden egyéb országos hatókörű zsidó szervezet és intézmény központja, a cionisták csak 1906-ban tudták oda telepíteni a mozgalom székhelyét.

A programot a hazai viszonyok tehát eleve védekező jellegűvé tették. Szó sem esett benne Herzl és a cionista világmozgalom másik fő gondolatáról, a zsidóság belső megújulásáról. A korszak magyar cionistáinak szellemi hagyatéka mindenesetre tanúskodik ez irányú erőfeszítéseikről. Patai Józsefet és folyóiratát, a Múlt és Jövőt kell először is említenünk. A lap szervezetileg ugyan nem kapcsolódott a cionista mozgalomhoz, főszerkesztőjének állhatatos munkálkodása egy újfajta zsidó kultúra, magatartás és szellemiség megteremtéséért mégis ide sorolódik. (Az MCSZ-nek 1904-től kisebb megszakításokkal, különféle címekkel saját lapja volt, amely 1909-től Zsidó Szemle néven vált önálló orgánummá.)

Mit mondtak a cionisták? Miért hadakozott ellenük oly kérlelhetetlen dühvel a neológ zsidóság? A kisszámú elit mindenekelőtt elvette az asszimiláció magyarországi valóságát. Nem lehet jó az, állították, ami önmegtagadásra, hazugságra, elvtelenségre épül. *„A cionizmus őszinte, egyenes vallomása a zsidónak, hogy zsidó.”*[14] Emancipáció, recepció, asszimiláció mind-mind hiábavaló dolgok, a zsidóságát eltüntetni, letagadni szándékozó zsidó a „kétezeréves félelem lelki gettójában”[15] marad, védtelenül saját önbecsülés-hiánya és az antiszemitizmus ellen. *„Igenis kimondjuk, hogy a zsidóság egyeseinek az ősök 19 évszázados szolgai görnyedésétől már önkénytesen alázatos a gerince, hogy a folytonos, állandó, oktalan és végzetes gyűlölködés, üldöztetés gyávává, félénkké, remegővé tette, hogy a hirtelen, a gyors meggazdagodásra mindent elkövet, hogy életét legalább a jó mód megvesztegető tulajdonaival menthesse adandó alkalomkor, hogy a tiszteletet, melyet embertársai megvonnak tőle, pénzen vásárolja meg, hogy a szeretetet hála képében megkapja, elkövet jótékonyság fejében minden lehetőt, ez mind, mind olyan bűnös és csúnya vonása a zsidók egyeseinek, melyek oktalanul és meggondolatlanul, de külszínre igazoltan keltik föl az általános idegenkedést. Igenis a cionizmus kimondja, hogy ilyen a zsidó, ilyenné vált a zsidó, de kimondja azt is, hogy ezzé tétetett.”*[16] Az idézet, s mi mutatná hívebben állításainak igazságtartalmát, az asszimiláns zsidó önkép stigmatikus beágyazottságával maga is tünete annak az állapotnak, amelyet kritizál. Nem kevesebbről volt szó tehát, mint a zsidó lét, s vele együtt persze az asszimilációs magatartás új alapokra helyezéséről egy olyan korszakban, amikor az utak még felfelé íveltek, s a magyar

A mind gyakoribbá váló zsidóellenes atrocitások elhárítására 1918 novemberében fegyveres zsidó önvédelmi osztagok alakultak Magyarországon Beregi Árminnak, a hazai cionista mozgalom egyik vezéralakjának parancsnoksága alatt. (A kép magántulajdon, reprodukció: Bánkuti András)

zsidók tömegei hitték, hogy soha nem is szenvednek törést. A mozgalom csekély hatását ez, a sikeresnek tűnő asszimilációs stratégia tehetetlenségi nyomatéka, és nem az Egyenlőség kitartó hadviselése magyarázza.

Mondjuk el azért azt a keveset, amit a mozgalom mégiscsak elért. Az 1897-es első cionista világkongresszus után több helyi szervezet jött létre Magyarországon, jobbára olyan városokban, ahol a megmagyarosodott zsidóság nagyobb számú nem magyar népességgel is körül volt véve. Ez a tendencia később is megmaradt, igazi erőre a cionista mozgalom a két világháború között is csak Erdélyben kapott. A századforduló előtt harminckét helyi szervezet működött, számuk lassan növekedett. Több cionista beállítottságú egylet is keletkezett itt-ott, tényked esük azonban sokszor be is fejeződött a megalakulással. Országos jelentőségre a már említetteken túl két szerveződés emelkedett. Az egyik az 1903-ban megalakult cionista egyetemi hallgatók egyesülete, a Makkabea volt. Hamarosan ez vált a cionista propaganda magyarországi központjává. Szervezőiből kerültek ki a mozgalom fő emberei, ők kezdeményezték a cionista sajtó megalapítását, belőlük ágazott ki az egyetlen nyíltan zsidó sportegyesület, a Vívó és Atlétikai Club. Taglétszámuk 1913-ban volt a legmagasabb, mintegy ezer főnyi. Ugyancsak a Makkabeából ágazott el 1913-ban a Kadima, az első magyar zsidó cserkészegyesület. A világháború véget vetett ezeknek a szerveződéseknek, maga a cionista mozgalom viszont éppen ekkor, a háború végére ért el csúcspontjára tárgyalt korszak során, minden bizonnyal az erősödő antiszemitizmus hatására. Az 1919-es mérleg 5000 sékelfizetőt említ.[17]

Az antiszemitizmus

A cionista gondolat fenntartás nélküli hívei Magyarországon a cionistákon kívül mindössze az antiszemiták voltak. A „Palesztina-gondolat" első megfogalmazója Istóczy Győző volt, 1878-ban vetette fel a képviselőházban, mint a zsidókérdés legkézenfekvőbb megoldását. *„Mintha megunták volna a csavargó, lődörgő, gazdátlan életet..."* – tűnődik 1910-ben Egan Lajos, az egyik leghatásosabb antiszemita mű szerzője. *„Mert tudják meg, eddigi viselkedésük itt már nem kedves [...], látszik, hogy ennek kifolyása az önök zionista mozgalmuk, amit helyesnek és természetesnek tartunk, de siessenek a maguk jószántából programjukat keresztülvinni, hogy az elválásnak testvéries formája mind a két fél modorát dicsérje."*[18] Mint látjuk, Egan úr figyelmét, szemben a cionista zsidók többségével, szintén a Palesztina-program kötötte le. Szemere Miklós, A Cél című első radikális jobboldali folyóirat védnöke, aki már a liberális korszakban sem nagyon igyekezett véka alá rejteni a zsidók iránti ellenszenvét, 1905-ben üdvözlő táviratot küldött Pozsonyba, a második magyarországi cionista kongresszusra.

Vizsgáljuk kicsit közelebbről antiszemitáinkat s elképzeléseiket! Miként minősíthetnénk szerepüket? Vajon Tiszaeszlárral, mint azt oly sokan hitték, tényleg leáldozott Magyarországon az antiszemitizmus csillaga? Igaza volt-e Herzlnek? Pontosabban: mikor volt igaza? Akkor, amikor Magyarországot Angliával állította párhuzamba, vagy amikor nevezetes jóslatát papírra vetette? Mi készülődött a magyar politikában és a magyar társadalomban? Vajon a Tiszaeszlárt és a fehérterrort elválasztó szűk négy évtized csupán „vérvádszüneti" időszak lett volna, amint az antiszemitizmustól viszonylag mentes korokat nevezte a magyar cionisták egyike?

A helyzetet először is egy sajátos paradoxonnal jellemezhetjük. Istóczyék Antiszemita Pártja megelőzte a korát. A németországi politikai antiszemitizmussal egy időben kibontakozó hazai mozgalom érvrendszere modern és eredeti volt, sok új elem később már nem adódott hozzá. Hiányzott viszont mögüle egy olyan társadalmi közeg, amely kellőleg fogékony lett volna e kétségtelenül merész elképzelésekre. Tiszaeszlár nem az antiszemita mozgalom következménye volt, amint azt a kis létszámú vezérkar hinni szerette volna. A vidéken – messze nem mindenütt – fel-feltörő antiszemita zavargások igen hasonló koreográfiát mutattak. Lecsúszott úriemberek, lumpenértelmiségiek a fölbujtók, iparossegédek, falusi szegény elemek a „nép", akik többnyire nem józanon beverik az ablakokat és kifosztják a boltokat. Olyan akciók ezek, amelyeknek gyökerei – már ha e bizonyos „nép" részvételének okait kutatjuk – visszanyúlnak egészen a középkori parasztlázadásokig. A helyzet annyiban más, hogy a kereskedő mögött nem áll ott teljes súlyával az Isten által berendezett, változhatatlan világrend tekintélye, no meg könnyebb kifosztani egy üzletet, mint az uradalom gabonaraktárait. Ami ezekben az ösztönösen tulajdonellenes, pontosabban a más tulajdona elleni akciókban zsidóellenes is volt egyben, az igen távol állott a modern politikai antiszemitizmus ideológiájától. Nem is nevezhetjük ideológiának, sokkal inkább egy archaikus-vallási toposz, a teológiai antiszemitizmus modernizált változatának. Ebben a zsidó már nemcsak Krisztus megöléséért születik eleve bűnrészesként, van egy személyre szabottabb, konkrét bűne is: megtollasodott. (Ne hagyjuk ezúttal a nyelvi tudatalattiban megbújni a kifejezés eredeti értelmét, amely legalább annyit mond el a batyus zsidó gazdag kereskedővé válásának tényleges történetéből, mint a pozícióvesztes rétegeknek a zsidókkal és a kapitalizmussal kapcsolatos vélekedéséről.)

A századfordulóra nagyot változott a helyzet. A politikai antiszemitizmus társadalmi bázisa jelentősen kiszélesedett, a modern s mint látni fogjuk egyre konzisztensebb ideológia már nem szorult s ritkán felszínre bukkanó naiv-népi indulatok kiszámíthatatlan támogatására. Jó évtizede kimúlt viszont, és nem támadt fel az Antiszemita Párt. Nem is volt rá szükség. A kilencvenes évekre az antiszemiták hisztérikusan topogó talpai alá megérkezett a talaj, a széles fronton kibontakozó újkonzervatív gondolat. A mögötte álló igen eltérő arculatú társadalmi rétegeket csupán egy dolog kötötte össze, valamennyien a mozgótőke gazdasági ellenfelei voltak, a kapitalizálódó társadalom stagnáló, vagy ilyen-olyan mértékben pozícióvesztes elemei közé sorolódtak. Így kerülhetett időlegesen egy táborba a nagytőke növekvő hatalmát mind nagyobb aggodalommal szemlélő nagybirtokos arisztokrácia, amelyet romló gazdasági pozíciói közepette a heves agrárszocialista mozgalmak sokkoltak; a nemesi eredetű dzsentri középosztály, amely a szóban forgó évtizedre már nagy többségében közhivatalnok és értelmiségi osztállyá vált; valamint a nem zsidó kispolgárság, amely erős zsidó rétegkonkurenciát látott maga előtt kibontakozni, anélkül,

Német(–magyar) antiszemita képeslapok, magyar feladóval. (Schiller Endre gyűjteményéből. Reprodukció: Bánkuti András)

hogy tagjai számosabban képesek lettek volna a középpolgárságba feljutni. Ez a közös tagadás tette ugyanakkor lehetővé, hogy az újkonzervatív ideológia – nyugat-európai mintákat követve – egyetemes ívű világképet alkothasson. Ebben a nagybirtok, s egyáltalában a földművelés; az örökölt tekintélyen alapuló gazdasági és társadalmi kapcsolatok; a „szolid" kisipar és a falu egy ősi, szerves, erkölcsös és harmonikus világ letéteményesei, amely nem is olyan régen még létezett. A duális világkép romlott oldala természetesen a jelen, az élet misztikus forrásának tekintett földet a közönséges emberi javakkal homogenizáló kapitalizmus; a tekintélyromboló liberalizmus és az istentagadó szocializmus; no meg persze a feslett erkölcsök melegágya: a nagyváros.

A gondolatkör nem ragadt meg az ideológiakritika szintjén. A politikai mozgalommá váláshoz az utolsó lökéseket az egyház és az állam szétválasztását, a zsidó vallás recepcióját kimondó törvények adták. A főrendiház még ellenállt a recepciónak, midőn 1895 elején megalakult a katolikus Néppárt; 1896-ban pedig a Néppárthoz szorosan kötődő agráriusok létrehozták a Magyar Gazdaszövetséget. Mindkettő prominens arisztokrata politikusok műve volt, felfedvén, hogy az elnevezésekben kifejezésre jutó vallási, illetve demokratizálódó irányvételek milyen célok szolgálatába kívánták állítani a társadalom alsóbb rétegeit. A Néppárt és az agrárius mozgalom nemcsak abban tért el a hagyományos pártoktól, hogy zárójelbe tette a közjogi kérdést a társadalmi kérdésekkel szemben, hanem mindenekelőtt a politizálás módjában, stílusában. A hagyományos pártok politikai aktivitása a választások idejére korlátozódott, egyébként csak parlamenti és klubéletet éltek. A Néppárt nem elégedhetett meg ennyivel. El akart jutni a néphez, helyi szervezetek sokaságát szándékozta kiépíteni. A mintát számukra sokkal inkább a munkáspártok adták, Magyarországon az egyre erősödő MSZDP. Stratégiájuk jelentős sikerekhez vezetett. A kiindulópontul a katolikus alsópapság megnyerésével a szószék és a katolikus legényegyletek szolgáltak. Ezek képezték a szervezeti vázat, amelyre 1898-tól a fogyasztási és hitelszervezetek hálózata épült. A párt vezetőinek elképzelése szerint rájuk várt a feladat, hogy megszabadítsák a parasztságot az uzsorától és a terményeiket felvásárló kereskedőktől. A munkamegosztás a következő volt: a párt országos megnyilvánulásaiban vigyázott a formákra, helyi szinteken azonban leplezetlen antiszemita agitációt folytatott. Pár prominens figura egyébként személyében is összekapcsolta a Néppártot Istóczy egykori Antiszemita Pártjával. A protestáns antiszemiták

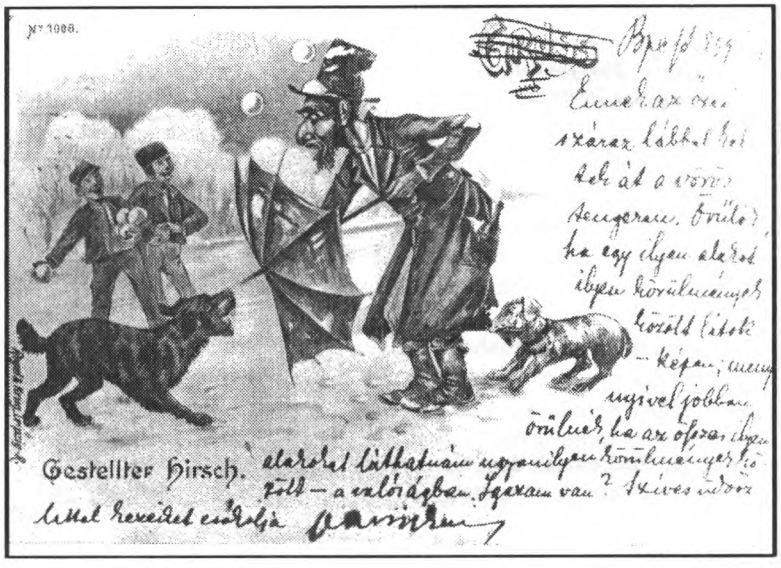

sem maradtak árván. A párt több jeles képviselőjük működési terepe volt, ebben az egy dologban katolikus elvbarátaik képesek voltak átlépni a saját árnyékukat. *„A keresztény Magyarország megmentéséért minden kereszténynek egyesülni kell"* – írta egyik kézikönyvük szerzője.[19]

Ebben a pártban, ezekben a mozgalmakban lelt otthonra a politikai antiszemitizmus, ott várakozva mindvégig az országos politika előszobájában, belépésre készen. Az egyik ilyen belépési kísérlet volt 1897-ben az úgynevezett hegyvidéki akció. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter kezdeményezte, aki gróf Károlyi Sándor mellett az agrárius mozgalom legtekintélyesebb vezetője volt. Forma szerint a valóban nyomorult állapotok között élő északkelet-magyarországi rutének gazdasági megsegítését célozta, valójában kísérleti terepe volt az agrárius koncepciónak, mit lehet elérni a gazdaságban az állami beavatkozással, alkalmasak-e a szövetkezetek a közvetítőkereskedelem visszaszorítására. Az akciót Egan Ede, a hivatalnok – s mellesleg maga is asszimiláns – dzsentri, a minisztérium régi embere vezette, igen eredményesen. A hely megválasztása természetesen nem találomra történt, mint ismeretes, az országnak ezen a részén éltek a keleti eredetű, nagyrészt jiddis anyanyelvű, mélyen vallásos orthodox zsidók nagyobb tömegei, kiket a közkeletű vélekedés – mára bizonyítottan igaztalanul – friss galíciai bevándorlóknak tekintett. A „ruténmentés" nyilvánvaló antiszemita éle elleni mozgalom az akció leállítását követelte Darányitól, megbuktatását kilátásba helyezve. A Néppárt erejét s fönt említett szerepének hatékonyságát egyszerre mutatja, a zsidókérdés parlamenti előhozatalával fenyegetőzve el tudta hárítani a miniszter és az akció elleni támadásokat. Egan egyébként, visszautasítva persze az antiszemitizmus vádját, 1900-as jelentésében nem hagyta olvasóit kétségek közt hánykódni. (A jelentést még abban az évben kiadták.) *„Nyíltan mondom: én nem vagyok filoszemita.* [Akkor ezt kijelenteni még bátorságra volt szükség!] *Szeretem ugyan az egyes egyéneket, sőt néha talán a kelleténél is inkább, de nem szeretem a fajt! Bámulom ezen fajban az óriási ezredévi küzdelem által egyik kiváló faji tulajdonságává vált munkára és harczra való edzettséget és kitartást, csodálom e nép lankadatlan szorgalmát és tisztelettel hajlok meg ezen faj megható szép családi érzése és családi összetartása előtt. De – félek tőlük! Nem magamat féltem, de féltem tőlük a mai országunkat.* [...] *féltem az ország nemzeti jellegét és féltem egzisztenciáját, ha a zsidók befolyása tovább is ilyen mértékben terjed."*[20]

A hegyvidéki akciónak köszönhetünk egy másik igen fontos híradást, Bartha Miklósnak, a Függetlenségi Párt kitűnő debatterének a tollából. Címe: A kazárok. Bartha, akit Ady egy ízben a magyar Luegernek nevezett, Egantól kölcsönözte a megszólítást. *„Kazár név alatt lengyelzsidót értek"*[21] – mondja, de nem akarván megsérteni a lengyeleket, nem használja ezt a kifejezést. Óvakodik attól a vádtól is, hogy „vallásfelekezeti szempontok" vezetik. *„A zsidó vallású magyarokat, akikben oly nagy az érzékenység, annyi a tudásszomj, a becsvágy, a költészet, a zeneérzék: kérve kérem, ne azonosítsák magukat ezzel az érzéketlen, tudatlan, ambíció nélkül való, durván materiális és mosdatlan fajjal."*[22] A kazárral még más baj is van. *„Nem tanul, nem művelődik,* [...] *Csinálja az üzletet és a gyermeket. Esküszik hamisan. Sokszor gyújtogat. Megcsonkítja ellensége barmát. Vádaskodik alaptalanul. Veszteget, ahol lehet. Korrumpál mindenütt. Pénteken este gyertyát gyújt és megfürdik a rituális lében. Hangosan imádkozik és némán csal. A földről lenyúzza a termőréteget, a népről a bőrt. Szapora, mint a bogár. Élelmes, mint a veréb. Pusztít, mint a patkány."*[23] E sorok olvastán mi sem akadályozhatta meg a keresztény olvasót abban, hogy „művelt és aszszimilált" zsidókra is gondoljon, ha gondolhatnékja támad, olyanokra, akik egyébként a „kazárokról" nem vélekedtek nagyon másként, mint Bartha Miklós. Az ő számukra nem maradt más út, mint a szereposztás tudomásulvétele.

Többen, így Vészi József, vagy Hevesi Sándor, védelmükbe vették Barthát az antiszemitizmus vádja ellen. A kiskapu még Egannál is nyitva van, várja azokat *„kik jellemükben és moráljukban a magyar keresztény államba és az 1000 éves hagyomány által szentesített magyar typusba beleolvadnak,* [...] *kik nem kívánnak államot az államban képezni"*[24]. A világháború felé haladva a mind sűrűbben felbukkanó antiszemita röpiratokból ki-kimaradozik ez a tétel, ami nem arra mutat, hogy szerzőink még komolyan gondolták, sokkal inkább az öncenzúra oldódására utal.

A zsidó amúgy – most már a népes szerzőgárda írásaiból kibomló koncepciók közös vonásait mutatjuk be – métely, idegen anyag a társadalom testében, farkas a bárányok között, vagy a *„szabadság körmös angyala"*[25]. (A már idézett Egan Lajos, a ruténmentő Egan Ede nagybátyja emlékezteti így a liberális apokalipszis zsidaját a régi szép időkre, midőn még csak az istenfélő keresztény ördögképének mintája volt.) Bomlaszt, szipolyoz, kizsákmányol, továbbáll. Ha kereskedik, ha üzletel, bármihez ha fog, nem azért lesz sikeres, mert ügyes, jobb képességekkel bír versenytársánál, hanem mert csal, erkölcstelen, tisztességtelen. *„Lehetetlen a keresztény erkölcsnek annyira süllyednie, hogy a versenyt, minden egyéni képesség mellett is – a talmudi erköccsel, – minden egyéni gyarlósága mellett is – felvehesse. Mert* [...] *ebben a nemtelen versenyben nem képesség képességgel fog egymás közt versenyezni, – hisz akkor a keresztény elem diadalt aratna, de erkölcs erkölccsel, karakter karakterrel fog szemben állani."* (Ezt már Petrássevich Géza felvidéki katolikus pap, a néppárti antiszemitizmus egyik prominens képviselője mondja 1899-ben.)[26] Az idézet híven példázza, hogyan fordul a polgárosodásban hátramaradó úri középosztály frusztrációja ideológiai ellentámadásba. A modernizáció antiszemita értelmezése – egy kétségkívül ösztönös gesztussal – fordított egyet ok és okozat kapcsolatán. A gyárakkal nem csak az a baj, hogy termékeik leszorítják a színpadról az ősi kisipart, hogy izgága munkásosztályt hoznak létre, amelynek szocializmusa az egykor oly béketűrő parasztokat is megfertőzi, a bankok, a tőzsde nem azért ellenfelek, mert az aranyat, a bűnre csábító pénzt teszik meg a társadalom legfőbb értékévé, az ősi földtulajdont, az emberi javakat áruvá homogenizáló kereskedelem nem pusztán önmagában rossz, a nagyváros nemcsak azért tévút, mert fölszámolja a patriarchális alá-fölé rendeltségi viszonyokat és a vallásos erkölcsöket. A fő baj az, ha mindezeket zsidók csinálják. *„Ha keresztény kezekben volna ez a nagyipar, akkor fejlődése egészséges, biztos és a szükségesség határai között virágzó volna."*[27] A „szükségesség határai" közé képzelt társadalom és gazdaság mozdulatlan, arányosan berendezett és persze jól működik. Ipar, kereskedés, értelmiség, falu, város, tekintély és nagybirtok pont annyi van, amennyi kell. A zsidók borították fel ezeket az arányokat mohó pénzvágyukkal, az ősi tekintélyt és értékeket semmibe vevő erkölcsi romlottságukkal, no meg a kereszténveket maguk alá gyűrni törekvő hatalomvágyukkal, faji összetartásukkal. Ez az alapjában naiv, megfogalmazóinak rétegérdekeit azonban nagyon is kiszámítottan tartalmazó koncepció foglalta össze a modernizációról és a zsidókról vallott nézeteit a „zsidó térfoglalás" fogalompárban, amely a két világháború között azután széles körben elterjedt. Azt sugalmazta e vád, letűnt valóságnak véve a soha meg nem valósult vágyat, hogy a zsidók a „magyarság" által egyszer már birtokolt pozíciókba nyomultak be.

Mi légyen hát a megoldás? Az antiszemiták realisták voltak. Szurkoltak a cionistáknak, mint láttuk, de ők sem remélték komolyan, hogy a zsidók el fognak menni. Nyitva hagyták a kitérésen alapuló „őszinte" asszimiláció lehetőségét, ám valójában ezt éppenséggel nem akarták. De – s idézzünk most egy régi, Istóczy óta aktív antiszemitát – volt egy könnyebben elérhető minimálprogram: *„Váljon el a keresztény társadalom a zsidó társadalomtól, a keresztény művészet és irodalom a zsidótól, s a keresztény ifjúság a zsidótól.* [...] *Zsidót pártolja a zsidó, keresztényt a keresztény.* [...] *Inkább éljenek szerényen, nélkülözve, de zsidóktól ne fogadjanak el foglalkozást, de ne is juttassanak. Semmit zsidótól ne vegyenek. Zsidó lapokat ne olvassanak. Nem kell csak egy fél század összetartása és kitartása s az állam, társadalom, irodalom, művészet keresztény lessz* [sic!] *nemcsak színből, de szívből."*[28]

Jegyzetek

(1) Weisz Ignácz: A zsidók és a nemzetiségek. Brassó, 1894, 11. p.
(2) Patai József: Herzl. Budapest, 1931, 248. p.
(3) Nordau Miksa: Mi a cionizmus? Nagyvárad, 1919, Ford. Grünberger Béla, 12. p.
(4) Herzl, Theodor: Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage. Leipzig und Wien, 1896, p. 22.
(5) Theodor Herzl's Zionistische Schriften. Berlin – Charlottenburg, 1905, Hrsg. von Leon Kellenr, Erster Teil, p. 244.
(6) Patai József: I.m., 325–326. p.
(7) Herzl, Theodor: Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage. Leipzig und Wien, 1896, p. 11.
(8) Schück Bernát: A zsidó nemzeti mozgalom története. Temesvár, 1919, 39. p.
(9) Reichenthal Adolf: A cionizmus Magyarországon. Nagyszombat, 1903, 4. p.
(10) Singer Bernát: A cionizmus a hazafiság szempontjából. Okai, céljai, ellenségei és ezeknek az ellenvetései. Budapest, 1899, 11. p.
(11) Reichenthal Adolf: I. m., 3. p.
(12) Beregi Benjámin: A zsidóság és a cionizmus a XIX. és a XX. század uralkodó eszméi között. Nagybánya, 1908, 11. p.
(13) Patai József: I. m., 321. p.
(14) Zsidó Néplap, 1904/8. sz. 4. p.
(15) Antal Sándor: A magyar zsidóság jövendője. Nagyvárad, 1917, 42. p.
(16) Beregi Benjámin: I. m., 7. p.
(17) Az adat Max Nordau fentebb hivatkozott (3. lj.) röpiratának függelékéből származik, melyet a kötet szerkesztője, Lukács Zoltán írt. I. m. 23. p.
(18) Egan Lajos: A zsidókérdés Magyarországon. Esztergom, 1910, 22. és 79–80. p.
(19) Boroviczényi Nándor: A szociális tevékenység kézikönyve. Budapest, 1907, 86. p.
(20) Egan Ede: A hegyvidéki földmívelő nép közgazdasági helyzetének javítását célzó állami akció ügyében Munkácson, 1900. febr. 12-én tartott értekezletről szóló JELENTÉS. Darányi Ignácz m. kir. földmívelésügyi miniszter úr ő Nagyméltóságához felterjeszti borostyánkői ~ miniszteri megbízott. Budapest, 1900, 149–150. p.
(21) Bartha Miklós: Kazárföldön. Kolozsvár, 1901, 83. p.
(22) I. m., 34. p.
(23) I. m., 89–90. p.
(24) Egan Ede: I. m., 151. p.
(25) Egan Lajos: I. m., 144. p.
(26) Petrássevich Géza: Magyarország és a zsidóság. Budapest, 1899, 165. p.
(27) I. m., 120. p.
(28) Buda és Vidéke, Szerk. Erdélyi Gyula, 1901, X. évf. 11. szám, 1. p. Részben idézi Szabó Miklós: Az 1901-es egyetemi „kereszt-mozgalom". (Adalék a magyarországi szélsőjobboldal előtörténetéhez.) Történelmi Szemle, 1970/4. szám, 496. p.

Nézz vissza haraggal?

Egyenlőség

1895. március 8.

Modern evangélisták

Miként a színaranynak is csak akkor hiszik el arany voltát, ha arany jelzéssel van ellátva, úgy az erények is csak akkor válnak teljes értékűekké, ha a keresztény jelzéssel jönnek forgalomba. Mit ér a zsidók jótékonysága, ha a közforgalomban nem jelenhetik meg a jelzett arany tolakodásával; mit ér a zsidó erkölcs, mit a zsidó család tisztasága, mit ér a zsidó munka, a zsidó szorgalom, tudás, törekvés, kutató ész, művészi sikerek, ha ezek a külvilágban csak mint nyers fémtömegek szerepelhetnek. Aranytömegek nem érnek a forgalom számára semmit, csak ha könnyű pénzzé verve, csereeszközt képeznek, csak akkor nyerték el igazi értéküket. *Keresztény* szeretet, *keresztény* tudomány, *keresztény* művészet, *keresztény* család, valóságos forgalmi értéket képeznek: a keresztény szekta hívei jövdelmi és hatalmi forrását. Igaz, hogy azok, a kik ez erényeket becserélni óhajtják, szitkozódásokat szórnak érettük, de hát megfordították éppen ezért az evangéliumi morált, úgy, hogy ma a keresztény erények olyan exkluzivitással látszanak bírni, hogy mindaz, ami nem ezen jelszó alatt jön forgalomba, már ezen hiány következtében is méltó a megvetésre, de a szerencsés birtokosokat fölmenti mindazon társadalmi tekintetek alól, melyek civilizált társadalmak jellemvonását szokták képezni.

Minden jó érzésnek ezen arczulcsapása odaterelte a dolgot, hogy a zsidó mintegy szégyenkezve siet szabadulni ezen pöffeszkedő erényektől.

Keresztény türelem ma annyi, mint szomszédjait ökleivel traktálni, keresztény szeretet pedig nem más, mint mindazt, a mit e jelző nem illet meg, lehurrogatni.

Egyenlőség

1920. március 8.

Lőw Zoltán: Néhány szó a zsidó-kérdésről

A kommün legsötétebb napjaiban, az elmúlt év májusában történt, hogy néhányan megalakítottuk a Magyar Zsidók Országos Szövetségét... És mert világosan láttuk, hogy a kommün bukása után néhány elvakult zsidó népbiztos miatt az egész magyar zsidóságot támadások fogják érni, megbíztuk Strausz Adolfot egy manifesztum készítésével, melyben tisztázza a zsidóság szerepét a diktatúra alatt, és arra készültünk, hogy ezt az utcán plakátokon terjesszük... Amit sejtettünk, bekövetkezett. A vörös Rém megbukott és a zsidóságot azóta szünet nélkül vádolják és gyanúsítják, hogy a diktatúra alatt hazafiatlanul viselkedett, a magyarság ellenségének bizonyult és tulajdonképen sohasem volt hű fia hazájának. Mi sem lehetne könnyelműbb és gonoszabb e vádnál! A magyar zsidó a múltban, a jelenben és bizonyára a jövőben is fogja úgy szeretni hazáját, mint a magyar keresztény... a zsidóság mindig a kormánynak, mint a többség és a keresztény magyarság képviselőjének akaratát szolgálta. Akkor is keresztény kurzus volt, mint ma, – igen természetesen – mindig és a zsidóság ezt soha nem is vonta kétségbe, szívesen és spontán alárendelte magát a keresztény irányzatnak és minden erejével szolgálta azt. Csakhogy akkor a keresztény kurzus mellett liberalizmus is volt, emberszeretet és kultúra is volt és a zsidóság hálás volt ezekért... akik ma a keresztény kurzust annyiszor és oly tajtékzó gyűlölettel hangoztatják, jól tudhatnák, hogy Magyarországon sohasem volt zsidó kurzus, amint hogy nem is lehetett, a magyar zsidóság mindig az egész magyarság szolgálatában állott és ami jogokban részesült, az mind csak ellenértéke volt hű szolgálatainak.

Töchija

1945. május 13.

Egységes zsidó csúcsszervezetet!

Az elnyomatás és üldözés aléltságából felébredő magyarországi zsidóság nem zárkózhat el annak felismerése elől, hogy sorsának szomorú alakulásáért nem egyedül a történelmi vihar a felelős, amely végigsujtott Európán, hanem felelős maga a zsidóság is, mert elvi állásfoglalásának téves volta és szervezetének alkalmatlansága lehetetlenné tették minden fajta politikai aktivitásra a zsidóság érdekében.

Ha nem akarjuk az elmúlt idők bűnös, tehetetlen passzivitását folytatni, úgy az eseményekből és tényekből le kell vonnunk a következő tanulságokat:

a) A zsidóságot nem kezelték és ma sem kezelhetik egyszerűen vallásfelekezetként; problémái egy népközösség kérdései és ha a zsidóság maga is szerepet kér a zsidókérdés rendezésében, úgy állásfoglalásunknak népinek kell lennie.

b) Ennek megfelelően a zsidóság szervezetét nem szabad csupán felekezeti alapra felépíteni. Politikai szervezetre van szükség, amely részt tud venni népi-politikai kérdéseinek megtárgyalásában is.

Az egységes zsidó képviselet kérdése ma aktuálisabb, mint valaha. A magyarországi zsidóságnak ma olyan súlyos problémái vannak, amelyek csak egységesen oldhatók meg... Az államhatóságok is kívánatosnak tartanák egy egységes zsidó szervezet megteremtését. Sokszor panaszolták, hogy egyedül a deportáltak kérdésében 53 zsidó közület és bizottság beadványa érkezett a kormányhoz. Nem lehet célunk, hogy államhatóságok nélkülünk állapítsák meg azt, hogy melyik zsidó szervezetet tekintsék illetékesnek; viszont hogyan lehet súlya a zsidó ügynek, ha ilyen dezorganizáltságot mutatunk?

Serédi bíboros „harca a zsidótörvények ellen" ???

Új Élet, 1970. március 11.

– *Megjegyzések az Új Emberben megjelent cikkhez* –

Mielőtt rátérnénk az 1944-es eseményekre és okmányokra, röviden szólnunk kell egy 1939-es eseményről, annál is inkább, mert az Új Ember cikkének alcíme arra is utal, hogy Serédy bíboros nem egyszerűen az 1944-es zsidóüldözés, hanem a „zsidótörvények ellen" is harcolt... A II. zsidótörvény felsőházi tárgyalásán pedig – mint az a Felsőházi Naplóban és a korabeli sajtóban is olvasható – Serédi bíbornok nagy beszédet mondott a törvény elfogadása *mellett*. Nem akarunk hosszan időzni e beszédnél: a rövidség kedvéért itt csupán két citátummal élünk. Az egyik: „Sokkal súlyosabb ok kell hozzá, hogy valakit megfosszunk azoktól a jogoktól, amelyek őt megilletik, mint ahhoz, hogy ne adjunk meg neki olyan jogokat, amelyek őt nem illetik meg. Amikor ezt hangsúlyozom, kijelentem, hogy én ilyen ilyen súlyosabb oknak a zsidókérdésben a nemzet közérdekét, illetve jogos önvédelmét tartom."...

Nem tagadható, hogy Serédi Jusztinián bíboros kísérleteket tett arra, hogy enyhítse a fasiszta diszkriminációs intézkedéseket. Ezek az intézkedések azonban – ellentétben néhány főpap és számos alsópap kiállásával – mindig elkésettek, határozatlanok és erőtlenek voltak: a bíboros végül is mindig méltányolta a „magyar királyi kormány" szempontjait. Nyilvános kiállása pedig – és ez tulajdonképpen az Új Ember cikkéből is kiderül, csak éppen „elcsúsztatva" a címek által is szuggerált apologikus hangnemben – *soha nem volt Serédi Jusztiniánnak*. Nem is lehetett, mert akkor idézett felsőházi beszédével és egész pályájával került volna ellentétbe.

Bárdos Pál

Leszámolás

MEGÉRKEZETT A MÁSODIK LEVELED. Látszólag ártatlan szöveg. A szerelmes leveleid antológiába valók – a műfaj paródiái. Őszinte szeretettől átfűtött beszámolók a cserkésztábor napirendjéről, különös tekintettel az étlapra. De a megjegyzésed, hogy onnan nézve... itt nem lehet élni... ez a szentencia... csattan, akár a pofon..., jelen esetben a képemen... A pofáncsapást nem enyhíti, csak kellemetlenebbé teszi, hogy feltehetően – ne kerteljünk – igazad van...

A pofontól kábultan kitámolyogtam a Dunapartra. Méghogy itt nem lehet élni... Micsoda városkép! Budapest nem szép... ezt kijelenthetem. Sok városban jártam, nem kábítanak a lokálpatrióta illúziók. De ez a része... a kétparti város, szemben a vár, a hegyek... vagy inkább dombok egymás mögött... sosem laktam Budán. Számomra Túladunán mesebeli táj... Ott utazó lehetek, ha megfizettem a hídpénzt... pardon... a metrójegyet. Ott mesebeli lények, festett szobrok, borostyán borította lépcsők, árnyas zugok.

Ott minden bizonnyal finomabb, választékosabb népek laknak, vagy ha nem, hát protekciósok... Ott a limes... a part ott Európa partja. A folyót végigkíséri a hajdani hadiút... Gyerekkoromban végigvillamosoztam a kettes meg a kilences vonalán. Olcsó passzió... Akkor a folyó még nem szennycsatorna... fölötte a szél nem benzingőzt kavart.

Kimentem a Dunapartra és bámultam a folyót. Zavaros a víz, fehér tajtékos, szivárványos csillanású a komor időben. Szürke kupac. Kutyatetem úszott lassan lefelé. Mit érzek? Halszag? Dögszag?

Csöndesedett a forgalom. Elhalt a dübörgés. Havazni kezdett. Óriási pelyhekben. Hallani lehetett, ahogy a pehely földet ért. Fehérbe borultak szemben a hegyek, mögöttem az úttest, hósapkát kapott a szállodasor, reszketve sodorta a víz felszínén a fehér csillagokat.

Mi ez a csend? Honnan a hó?

Ahogy ott forgolódom, nézem a percek alatt téli tájjá változott partot, furcsa embercsoportot látok a Margit-híd felől közeledni. Elöl hárman, szorosan egymás mellett, télikabátban. Öregemberféle középen, mellette kétoldalt idős nő meg fiatal lány, messzire virít a piros csizmája. Mögöttük bakterforma alak baktat, vállán dióverő pózna. Csöndesen jönnek a havazásban egyre közelebb. Már látom a gönceiket. Kopottak. Bár a lányon virít a csizmával egyszínű piros sál. A mellükön pedig – semmi kétség – sárga csillag.

A mögöttük haladó emberen egyenruha. Beszkárt? Helyiérdekű? Karján Árpádsávos karszalag. Vállán a pózna egy hosszú csövű puska.

Filmeznek? Megint zsidó tárgyú giccs lesz a tévében?

Távoli harangszó. Nem visít a kanyarban a villamos. Nem dübörög kamion. Csak a hó hullását hallani. Ádventi hangulat.

Azok közelebb érnek. A bácsi rövid bajsza, az öregasszony fekete kendője, a lány riadt tekintete, a kalauzforma ember ásításra tátott szája... letiport hó a nyomukban. A lábbelik csikorgása. Hogy lett hirtelen ilyen szigorú tél?

Aztán látom, azok hárman azért jönnek ilyen szorosan, mert kétfelől az öregemberhez vannak kötözve. A kalauz nógatja őket, lök az öregen, mind a hárman meglódulnak...

A kibaszott életbe... Hogy nem unják! Rendező, operatőr, öltöztető... hogy lehet ebben a szerepben mindig Beszkárt-alkalmazott? Több százszor láttam már ezt a ruhát... Magától kimasírozik a jelmeztárból, ha zsidó tárgyú filmet forgatnak... persze... a nyilas az kalauz, meg házmester... Édes feleim, hát nem tudjátok? Az igazi gyilkosnak ritkán van egyenruhája, viszont annál gyakrabban íróasztala... Előbb kigondolják, csak aztán jön a helyiérdekű vasút... Vagy tudjátok ezt, édes barátaim? Csak be akartok csapni? No mindegy...

Ezek meg jönnek! Szótlanul. A bakter unja. A háromból kettő szeretne túlesni a formaságon. Csak a lány tekintete riadozik ide-oda a svájci sapka alatt. A rakparthoz érnek. A kalauz beszél, de nem értem. A lány fél kezével fél lábon ugrálva a piros csizmát rángatja magáról. Az öregasszony a hóra veti a kendőjét, nehezen hajolva fűzögeti a bakancsát, az öregember fejmozdulattal löki le a kalapját. Neki a legkényelmetlenebb, a másik kettőnek legalább fél keze szabad. Rángatják, lökik egymást, félszeg helyzetben ügyetlen mozdulatok. A puskás ember türelmesen vár, borostás arcán látom a fáradtságot, ásít, aztán a hóba köp. Karján ringatja a puskát. Másik kezével zsebkendőt vesz elő, az orrát fújja.

Hideg van. Föltámadt a szél. Keveri a havat. Kásás a víz a Dunában. Tocsog a hab, ahogy a rakpartnak ütődik.

A KALAUZ ÍGY MESSZIRŐL GÁLÁNSAN viselkedik. Segít a lánynak vetkőzni. Fél karral bajos. Nem sikerül. A férfi ránt egyet rajta, szakad a kabát, a blúz, a kislány meztelen felsőtesttel áll. Vékony derekához, vézna altestéhez képest aránytalanul nagy a keble, bimbóján olvad a hópehely. Szabad kezét maga elé kapja. A férfi lesöpör az öregember fejéről valamit. Alighanem kipa. Kapedli – ahogy gyerekkoromban mondták.

Csönd.

Ők hárman a rakpart szélén a hullámok fölött. A lány a fejét forgatja, mindenfelé tekinget. Vár valakit? Remél valamit? Az öregasszony szája mozog. Imádkozik? Az öregember feszeng. Szorítja a kötél. Kopaszodó fején lecsurog a hólé, végigfolyik az arcán, mintha sírna.

A kalauz mögéjük áll. Csetten a závár. Az öregember tarkójához teszi a puskacsövet. A lövéstől felriadnak a sirályok. Vér és agydarabok fröccsentek a hóra. Azok hárman némán előredőlnek és belecsobbanak a folyóba. Elmerülnek, fölbukkannak, újra elmerülnek, némán forognak egymás és önmaguk körül. Viszi őket lefelé a kásás víz, rongycsomó a

---

Két részlet az azonos című, készülő regényből.

télikabát, aztán már csak a sál, a piros sál, aztán egy kéz merül föl, aztán a víz, a kásás, jeges víz.

Jiszgádálvöjiszkádássömérabón..

Honnan ezek a szavak? Gyerekkorom óta nem voltak a számon.

A KALAUZ FÖLSZEDEGETI, AMI A PARTON maradt. Kalap, kendő, magas szárú fűzős cipő, meg a piros csizma. Vállán a puska, hóna alatt a rongyok, csámpázik felém a hóban. A marha zsidók – mondja, ahogy mellém ér – fürödni akartak. Pedig ki lettek ám tiltva az összes közfürdőből.... és a strandokról is... de hát ezeknek beszélhetnek...

Nézem a holmit a hóna alatt.

Inséges karácsony, uram – rázza a fejét – hát mondja, milyen karácsony ez? Gondoltam, a lányomnak a csizma... nekik már úgyse kell.

Azzal baktat tovább a hóban. Vállán himbálózik a hosszú puska.

Gondolkoztál már azon, hogyan kezdődik a végítélet? Becsöngetéssel, mint a tanóra? Villanyoltással, mint a mozielőadás? Táblát mutatnak föl, az van ráírva: az utolsó óra? Villámlik? Zeng az ég? Állítólag harsona szól... kürtök... mások szerint a madarak röpte megáll a levegőben, a barom fél lába függve marad, a vízcsepp egy helyben lebeg, a hó sem hull tovább....

Lehetséges. Elképzelhető.

De az is elképzelhető, hogy mindez csak mese. Képzelődés. Álom.

Az utolsó ítélet észrevétlenül kezdődik el....

Ennélfogva az is lehetséges... bár rémítő a gondolat...., hogy folyamat. Semmi jele, észre se vesszük... és már benne vagyunk...

Elkezdődött.

Mi pedig benne... a legközepében.

Holott látszólag rendben... hétköznap... ősz... szombat délután.

A hidakon dübörög a forgalom. A folyón uszályt vontatnak. A kettes villamos csikorog a kanyarban. A magasban repülőgép, piros és zöld lámpái pislognak. A sarkon nevetés, srácok lökdösődnek. Nem értem, mit beszélnek, csak a baszdmegbaszdmeg hallatszik ide.

Hova lett a hó?

De hisz messze még az ádvent. Távol a karácsony...

Csak a folyó piszkosszürke vizében forog, bukdácsol egy fölpuffadt kutyatetem.

Mit érzek? Halszag? Hullabűz?

Vigasznak szép hosszú levelet kaptam tőled. Szokatlan módon nemcsak napirendedet és étlapodat, de aktuális gondjaidat is közölted. Rémítenek az itthoni hírek. Megértem. Végső fokon azonban... van valami fölfoghatatlan számomra. Ez az idegenség.

El lehet felejteni élettapasztalatainkat, néhány röpke hónap... elég az ösztöndíj biztonsága az elhamarkodott ítélkezéshez? Állítólag a levél meg a telefon az információcsere eszközei. Tapasztalatom szerint gyakran kölcsönös félreértés forrásai.

Félek válaszolni... belegabalyodni a kimagyarázhatatlan, képzelt szövevénybe. Így hát arra a felszólításodra se reagáltam, hogy kapjam markomba a valagam és pucoljak kifelé, amíg lehet. Válaszom hiánya nem jelenti, hogy nem gondolkoztam el... Sőt, azóta is ezen jár az eszem.

Nézd, ismered a viccet: a munka öl, butít, nyomorba dönt. Húszévi munkaviszony után mindenki hülye. A mi kis üzemünk, a főnököm, a furat, a nyelet, a húszfilléres órabéremelés, a ki-kit-fúr társasjáték, a nullára leírás, a foxi, a taxi, a méter, a péter – nincs egyetlen képzetük, ami ne lenne munkahelyi gondolat. Nyomorba dönt a munka abban a pillanatban, mikor ilyen-olyan életkereseted után az első havi nyugdíjadat átveszed. Ez evidens, bizonyításra se szorul. De a munka öl is. Ha jobban odafigyelsz. Nemcsak a munkatáborban. Aki emberfia dolgozott valaha ezen a világon, az mind meghalt. Nem ismerek kivételt. Holmi nyomorult halhatatlanságra csak a kapa-kaszakerülők számíthatnak. Akiknek maradt idejük önmagukra, naplopásra, révedezésre, akik eltűnődhettek azon, hol van a szél, mikor nem fúj, miért nő a fű, miért keserű a fülváladék, vagy mi történik, ha a matézis ötödik axiómáját kétségbe vonjuk... Pihent agy, dologtalan lélek agyalta ki a relativitás elméletét és csak létűtőt érdekelhetett a harmónia és a konszonancia viszonya. Eltekintve az olyan boldog kevesektől, mint Bach János Sebestyén, ki olthatatlan alkotókedvével a Tamás-templom végtelen zeneétvágyát elégítette ki, csak mihaszna pernahajderek vitték előre a világot és csikartak ki haladékot a haláltól. Hát mit kezdjek az olyan szabad világgal, ahol gyors előrementelre számíthatok, hisz fekete mosogatóból hamar lehetek fehér mosogató? Igazad van, itthon Szép Ernő sorsa fenyeget, az etnikai tisztogatás lassú, rejtett, titkolt

BÁRÁNY PÉTER

Szép arcodról a fény

miről írhatna verset
legörbült ajkkal ébred
zsibongva szétfut énje
holnap reggelre kéne

homályosul az összes
tükörből néz az őszes
panaszfallal csatázik
döntést zilál a pánik

a negyven év lapítva
semmi sincs alapítva
a lakás süket raktár
és útlevél is van már

ez most nem tájleírás
nem puszta sírás-rívás

helyszíni közvetítés
tudod mikor nevettél
verem-váramba zengett
s miről írhatna verset

ki kőbe zárva él
és szédül ha beszél
ha egyedül matat
mi ma is elmarad

külső kapaszkodó
középkorú zsidó
de fáj ha visszahull
hever járkál vadul

letudva elszelelt
aranyketrecre telt
hallgat a telefon
de nincsen: *akarom*

és nem politika
nem is önkritika

innen a kő mögül
éreztem hogy derül
szép arcodról a fény
ki kőbe zárva él

1988

folyamata utolér, és ha balszerencsémre megélem, állhatok még sorban az ingyen levesért... De hogyan kezdjek új életet a magyarul leélt élet után? Hazám a nyelv. Az a széles és szabad nagyvilág, melyet oly ékes szavakkal állítottál szembe a csúnyácska hazával... énrám vár? Elismerem, erős érvet forgatsz – nemcsak odakint, itthon sem kíváncsi rám senki. Ott se kell író, irodalomkönyv, itthon se kell, mi hát a különbség? Akkor inkább jólétben és szabadságban, mint nyomorban és zsidózásban legyen az ember fölösleges... Ebben van valami. De tudod, az emberi agy rétegezett... Három történeti korszak terméke. Legújabb része kozmopolita – de a legősibb az gyíkagy. Nem képes helyváltoztatásra.

Azon felül kár olyan fene nagy fölénnyel nyilatkozni. Centrum és periféria... Uralkodók halnak, rendszerek változnak, a gazdaság fejlődik, az erkölcsök romlanak, de köztük a viszony marad. Mindig lesz centrum és lesz periféria. Lesznek, akik költöznek a jóba és lesznek, akik maradnak a rosszban. Erkölcsi fölényre azonban senkinek sincs joga. Nyugatázsia az előkelő centrum szegény rokona akkor is, ha az minduntalan otthagyja, mint eb a szarát.

Ki tette a rezsimek megítélésének alapjává, hogy biztosítják-e a szabad kiköltözés jogát? Az a centrum, amely most a földönfutók előtt lezárja határait. Ki uszította a belső konfliktus érdekében a világ összes szeparatistáit és törzsfőnökeit, hogy most finnyás ízléssel undorodjon a maga keltette nacionalizmustól és rasszizmustól? Ki csábított bele országokat az adósságcsapdába? Ki csinált a modern fogyasztásból olyan árura reklámot, melyből merő képtelenség az egész világot ellátni? Ki forszíroz olyan modelleket, melyeknek csak a színét említi, de a visszáján milliók halnak éhen? A centrum. Honnan hát ez a morális fölény, ez az Oxfordban tanult gőg, amivel világra szóló képmutatók az egész Kozmoszt megszólják? Nemzeti függetlenséget és nemzetállami szuverenitást sugallni másoknak, míg magukat ennek a rég elavult szisztémának az utolsó maradványaitól is megszabadítják? Rendben van, mi a pusztán élünk, ez ugar, amin végigkergeti a szarmata síkság hideg szele az ördögszekeret. De megszámoltad, hogy a nyugati gondozott pázsiton hány bolondgomba virít? Hol az a melegház, ahol a nácizmus nevű bolondító beléndek áttelelt? Tanácsot osztogatni, mint a csodarabbi, aztán mikor minden libánk eldöglött, végső tanácsként felszólítani bennünket: meneküljetek... De kár, hogy nincs hová... Jólétben élőknek elég négyévente véleményt nyilvánítani, de a nyomor pöröl... szájal, ordít, nyüzsög, fészkelődik a trágyadombon, ha az egész szeméttelepet szétrúgja is közben... Verseny? Az bizony jó az egyenlők között. Energia. Hajtóerő. De kivel és hogyan versenyezzen, aki magától elindulni se képes? A világgazdaságban nem szerveznek külön olimpiát a mozgássérülteknek.

ITT EGYRE AZT HAJTOGATJÁK: nemzet, haza. Nemzetet és hazát emlegetnek, ha nem kívánnak államot mondani. Az állam adót szed. Katonát állít. Jogrendet véd. Mindezt nem lehet erőszak nélkül. Az állam – erőszak. Nemzetről azért beszélnek, hogy az erőszakról hallgassanak. Az állam oszt és foszt. Az osztogató – újraelosztó állam – életképtelennek bizonyult. Ezért most a rablás van napirenden. Zsebünkben az állam keze, nem holmi zsebtolvaj ő, hogy rendőrért kiálthassunk... De az újraelosztó állam bukása, aminek annyira örülünk, egyszersmind a gondoskodó állam veszte is. Ennek kevesen örülhetnek, de sokan bánják... Előbb-utóbb az állam fog rendőrért kiáltani. Itt a kijózanodás pillanata... Akik mindent megoldani jelentkeztek, semmit se oldottak meg, de ismét egyszerű orvosságokat ajánlanak a világ bajára és ha hallgatunk rájuk, alig száradtunk meg, máris újra nyakig merülünk az ideológiai trágyalében...

Nem vezetlek félre. Ez itt csakugyan lakhatatlan.

De te se csábíts. Az ott elérhetetlen.

BÁRÁNY PÉTER

Idegösszeroppanásig

Untam magam. A régi bőr feszített,
Átprogramozni vágytam lágy velőm,
És olthatatlan, sanda vágy hevített:
Kitárulkozni néma heverőn.

Mindig mikor eljött a pamlag-óra
Én pontosan elvittem lelkemet,
S nyűttük, gyepáltunk, szorgosan,
fakóra
Az illetékes agylebenyemet.

A hátam mögött ült mindig a néni,
Fülem hegyeztem bármi biztosért,
És érdemes volt hétről-hétre élni,
Hisz negyvenöt percig csak engem
ért!

Az önpusztító jó kis csattanókért
Önérzetemből is kitértem én
És megvádoltunk számos régi hóhért:
Miattuk voltam olyan bús legény.

Együtt kevertük sárból így az örvényt,
Fejemre szarból mintáztunk babért,
A sár magával vitte mind a törvényt,
S már ajkamat haraptam új habért.

Tükörszilánkot szórt sebzett valómba,
Hogy duplán lássan sok rossz
szellemem,
Kapaszkodókat döntöttünk halomba,
Hogy értékért lihegjen jellemem.

De izgatott a torz hajtóvadászat!
Önvád csaholt, pihenni nem hagyott,
Pokol hevére verte fel a lázat,
Szerepbe énem bújni nem tudott.

És úrrá lett a lila gőz nyomása,
Parancsait lestem a néninek,
Fejemben tompán fortyogott a kása,
És péniszem képzeltem pemzlinek.

De nincs megállj. Csöpög tovább a
métely,
Már kérdőjellé váltam: mit tegyek?
Hisz senkivé feszített ennyi kétely,
Attila, Jézus vagy ki más legyek?

A sárörvény, az nem akart csitulni,
S úgy elszédültem én a létigén,
A kórházban sem tudtam szabadulni:
Ott is kerestem – a jó nénikém!

1987

Stuart Schoffman

Kétértelmű örömök

Amikor feltesszük a kérdést: mi a zsidó irodalom, valójában nem arra kérdezünk rá, hogy ki a zsidó, mi a zsidó és miért zsidó?

(Mi az a zsidó irodalom? A kötet Hana Wirth-Nesher előszavával jelent meg a Jewish Publication Society kiadásában. 280 oldal. Ára 43,95 USD keménykötésben és 18,95 USD papírkötésben.)

1966-ban a New-York-i Zsidó Múzeum felkérte Harold Rosenberget – az ünnepelt művészetkritikust – egy előadás megtartására arról a kérdésről, hogy létezik-e zsidó művészet. Előadását a következőképpen kezdte: *„Létezik zsidó művészet? Felépítenek egy zsidó múzeumot, majd megkérdezik van-e zsidó művészet? Zsidók! E kérdésre egy zsidó és egy nem zsidó válasz adható. A nem zsidó válasz a következő: »Igen, van zsidó művészet« vagy: »nem zsidó művészet nem létezik«. Ha egy zsidót kérdeznek meg ugyanerről, a válasza ez lesz: »Mit ért zsidó művészeten?«"*

Zsidók! Léteznek más emberek is, akik ennyire kutatják önnön lényüket? Nagy Sándor új világokat akart meghódítani, a zsidók új megfejtésre és elmélkedésre váró kérdések után sóvárogtak. Ha újra alaposan megnézzük a kérdést, valóban úgy tűnik, hogy a zsidó irodalom – ha egyáltalán létezik ilyesmi –, egyik legérdekesebb jellegzetessége egy „erős hajlam a kérdésfeltevésekre". E kifejezést *Benjamin Harshav* használta a *„Jiddis kommunikáció szemiotikája"* című tanulmányában. Ez a legfennköltebb tudományossággal megírt esszé Hana Wirth-Nesher kitűnő válogatásában, ami tizenöt – zsidó szerzőktől és kutatóktól már korábban megjelent – tanulmányt gyűjtött össze ebben a kötetben. Talán Harshav állítását megerősíthetik azok a korai bécsi pszichoanalízissel foglalkozó kutatók, akik a zsidók *Grübelsucht* függőségéről beszéltek. Ennek a német kifejezésnek – aminek jelentése talán így írható körül: „kotlik egy kérdésen" – van egy jiddis szinonímája is: *zikh griblen,* ami „talmudista

---

Zsidó zenei kutatócsoport alakult

Jubál utódai

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ zene feltérképezése, a szájhagyományban élő közösségi zsidó zenei anyag megörökítése régóta aktuális és nyomasztóan sürgős feladat. A század folyamán többen is foglalkoztak e tradíció tanulmányozásával. A holocaust hatása volt az is, hogy a gyűjtések komoly része megsemmisült és minimálisra csökkent e zene művelőinek száma. A végveszélybe jutott kulturális örökség megmentésére a háború után *Szabolcsi Bence* Kossuth-díjas akadémikus, a zsidó zene kutatásának kiemelkedő képviselője vetette fel először egy kutatócsoport létrehozásának szükségességét. A *Jubál** nevét viselő társaság ígéretesnek látszó törekvése akkor, az 1948–49-es politikai fordulat következtében kudarcba fulladt. Közel félszáz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a *magyarországi zsidó zenei kutatócsoport* – a tavalyi év végén – megalakulhasson. Izraelen kívül ez az egyetlen zsidó zenei kutatócsoport, az *MTA Judaisztikai Kutatócsoportjának* keretén belül működik és az *Országos Rabbiképző Intézet* támogatásával kelt életre.

A társaság vezetője a világszerte ismert és becsült kutató: *Frigyesi Judit,* aki a magyarországi zsidó zenei hagyomány tudományos feldolgozásának szaktekintélye, és a legjelentősebb, nemzetközi viszonylatban is egyedülálló magángyűjtemény tulajdonosa.

A kutatócsoport tagjai szintén a zsidó zene tapasztalt kutatói, ismerői. Céljuk az általuk felvett zenei anyagok archiválása és hozzáférhetővé tétele mindazok számára, akik a zsidó kulturális tradíció után érdeklődnek, beleértve a judaisztika és a zenetudomány nemzetközi kutatóit éppúgy, mint a kántorokat és a rabbikat. A hangszalagok az *MTA Judaisztikai Kutatócsoportban* lesznek archiválva, az *ELTE BTK Asszíriológiai és Hebraisztikai Tanszékének könyvtárában* lévő másolatok pedig meghallgathatóak, tanulmányozhatóak lesznek. Ugyanitt szándékoznak elhelyezni azoknak a felvételeknek és kottás lejegyzéseknek a másolatait is, amelyeket különböző kutatók, kántorok eddig készítettek Magyarországon és mostanáig csak magángyűjteményekben voltak megtalálhatóak. Hosszú távú célnak tekintik a felvételek kottás le-

* Jubál: „...Ő minden hárfásnak és fuvolásnak őse." 1. M. 4:21

kíváncsiskodást, érdeklődést" jelent vagy egy „eltúlzott törekvést, hogy a végére járjanak a dolgoknak".

NAGYON OKOSAN hangzik, de nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy azokra a hosszú évek során megismert nem zsidó barátaimra gondoljak, akik mindig azt mondták, hogy valahogy „zsidónak" érzik magukat. A legtöbb esetben kiderült, hogy ők azon, hogy „zsidó", az intellektualizmusnak, a mulatságosságnak és az elidegenítettségnek valamiféle keverékét értették. Ez ugyanolyan furcsán hízelgőnek tűnhet, mint *Marina Cvetajeva,* az orosz szimbolista költőnő, egy fintornak is beillő megjegyzése, amit a kötetben *John Hollander,* a Yale egyetem professzora idézett: *„Minden költő jid."* Gyorsan le is vonhatjuk a következtetést: annak nagy része, amit mi – és persze mások – gondolunk, ha ezt a szót: „zsidó" meghalljuk, elsősorban önnön személyiségünket tükrözi.

Mondhatjuk-e, hogy zsidó irodalom egyszerűen az, amit zsidók írtak? Robert Alter szerint – mint azt 1968-as *Zsidó álmok és rémlátomások* című esszéjében megfogalmazta: *„Van valami szemtelen tulajdonosi szemlélet abban az elképzelésben, miszerint íróinkat nemzeti, etnikai vagy vallási hovatartozás alapján osztályokba so-roljuk – mintha krumplik lennének, amiknek a legfontosabb tulajdonságaikat meghatározza az, hogy Idahóba vagy Maineban termettek."* És egyébként is ki a zsidó? Miután *Cervantes* talán marranus volt és a *Don Quijote* minden regények ősapja, talán még az is megtörténhet – mondja Alter –, hogy valaki kijelenti, hogy minden modern irodalmi műnek zsidó ősei vannak. Ezután már könnyű lenne engedni a csábításnak és megadni magunkat a nemlétező *Cion bölcsei jegyzőkönyve* egy filoszemita változatának, ami valamiféle zsidó „származék"-ként magyarázná a nyugati kultúrát.

MÁSOK AZT ÁLLÍTJÁK, hogy minden zsidó irodalom, amit egy zsidó nyelven írtak. Ez a nézet elfogadható a jiddis esetében, ami kétségtelenül a kelet-európai zsidóság népi kultúrájának hordozója. De mi történjék például *Anton Shamas*-szal, egy a műveit héberül író izraeli arab regényíróval – teszi fel a kérdést Wirth-Nesher bevezetőjében, ami igen találóan a *Meghatározni a meghatározhatatlant* címet kapta. Vagy mi történjék *Yonathan Ratosh* esetében, aki az erősen vallásellenes, héber-nacionalista „Kánaánita" mozgalom vezető egyénisége, és egy 1954-es vitairatban, ami most a válogatásban újra olvasható, a következő álláspontho z ragaszkodik: *„Zsidó irodalom... lehet, hogy nagy jelentőségű, de ez nem e mi irodalmunk."*

Bennem visszhangot leginkább a könyv egyik legegyszerűbb sora keltett. A berlini születésű, amerikai zsidó regényíró *Ludwig Lewinsohn* mondatát egy izraeli irodalomkritikus, *Gershon Shaked* idézi: *„egy zsidó könyv olyan ember által íródott, aki igen erősen tudatában van annak, hogy ő zsidó."* *Cynthia Ozick* 1970-es *Amerika: Javne felé* című könyvében részletekbe menően dolgozta ki azt a nézetet, ami e kötet több szerzőjének véleményében visszhangra talál, mégpedig azt, hogy irodalom csak az író identitásának specifikumain nyugodhat, és csak abból keletkezhet. *„Az irodalom nem abból a vágyból születik, hogy aztán mindenki közösködjön rajta, hanem azért, hogy a* »törzs kincse« *legyen. Az irodalom nem*

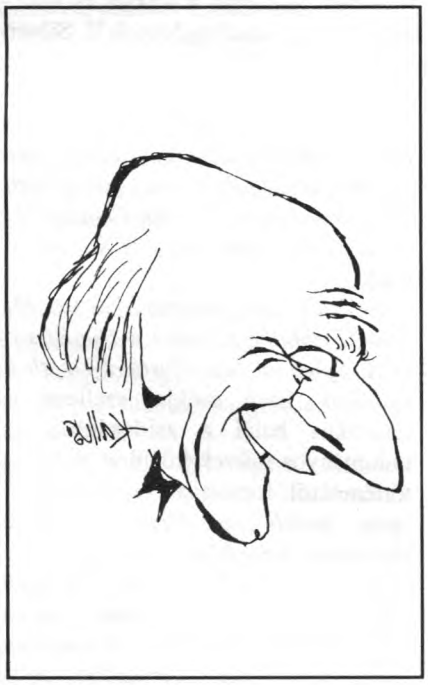

Yehudi Menuhin

Schiff András

Isaac Stern

jegyzését, tudományos feldolgozását, valamint egy válogatás kiadását.

Miután a csoport tagjai eddig önálóan gyűjtöttek, már a megalakulás pillanatában, összességében több száz kazettát tesznek ki felvételeik. Így joggal remélhetjük, hogy a *Soros Alapít-vány* által anyagilag is támogatott kutatócsoport munkája sikeres lesz. *(-i -m)*

KULTÚRA

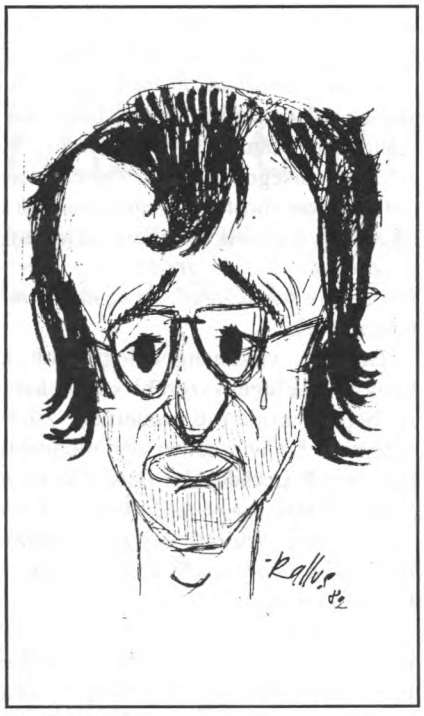

Woody Allen

akarja eszperantósítani önmagát" – írja a rá jellemző éles gúnnyal. *„Amikor Carl Sandburg egy költeményében ezt írja:* »Csak egy ember van: az Emberiség« *tudtán kívül a kultúra végét kívánja. A tény az, hogy semmi a diaszpórában írott mű, vagy gondolat nem marad fenn sokáig, csakis akkor, ha benne a zsidó jelleg központi szerepet játszik. Ha a zsidó jelleg központi jelentőséget kapott, a mű megőrződik a zsidóságban, ha a zsidó jellege nem volt erős, akkor a teljesítmény elveszett – mind a zsidók, mind pedig a befogadó közeg számára. Rasi és Juda Halévi művei fennmaradnak, de például Norman Mailerből ahogy múlik az idő egy kis H. L. Mencken méretű lábnyomocska marad. Ha Heine fennmarad, számunkra és nem a németek számára marad fenn."* Ozick így összegzi véleményét: *„ha a sófárt a szűkebb végén fújjuk meg, messzebb hallatszik a hangja, de ha ég akarunk lenni zsidók helyett, és a szélesebb nyílásnál próbáljuk fújni a sófárt, akkor majd semmi sem hallatszik. Számunkra Amerika hiábavaló lesz."*

Elfogadom Ozick álláspontját, bár én tennék egy fogadást arra, hogy *Arthur Miller* és *J. D. Salinger* neve fennmarad, és bizonyára a franciák attól még szeretni fogják Proustot, hogy az anyja zsidó volt. De a nálamnál nagyobb szellemek fenntartják maguknak a jogot a különbözésre. A regényíró *Meyer Levin* egy sorára – *„ahhoz, hogy a művészet egyetemes legyen, egy szűken meghatározott témára kell szorítkoznia"* – Saul Bellow, akinek mindig nagy fájdalma volt, hogy csupán zsidó írónak tekintik, 1963-es *A zsidó mesélésről* című esszéjében így válaszol: *„az ilyesfajta nézetek a legritkábban hoznak művészetet a világba. A művészet feltűnik, aztán az elméletek pedig próbálják megmagyarázni."*

A SZERKESZTŐ, Wirth-Nesher – a tel-avivi egyetem angol tanszékének vezetője – a legnagyobb érdeme az, hogy az igen sokféle tanulmányt összegyűjtő kötet minden egyes darabja – szakterületétől függetlenül – tartogat valami, a fenti idézetekből bizonyára érezhető, szellemi izgalmat. Például *Simon Markish* Iszaak Babel elemzése – bár főképpen az Oroszországgal foglalkozó kutatók érdeklődésére számíthat – másoknak is tartogat meglepetéseket, például írását azzal a tantaluszi kínokat okozó szófordulattal fejezi be: *„harmónia a dichotómiában"*, ami igen jól kifejezi a zsidó írásokat gyakran tápláló belső kulturális kettősséget. Ahogy azt egy *Baal-Makhshoves* nevű jiddis kritikus írta 1918-ban az *Egy irodalom két nyelven* című munkájában, a zsidók már az ősi időkben is a héber Bibliába kaldeust kevertek, a Gemarát pedig arámi nyelven írták.

Az utolsó szót – ami mi más is lehetne, mint egy kérdés – adjuk Gershon Shakednek, akinek *az identitás árnyai: a német és amerikai zsidó irodalom összehasonlító elemzése* című tanulmánya a kötet legjobb darabja. *„A Portnoy-kór az abnormalitás tiszteletére énekelt himnuszokat"* – írja Roth, Malamud és Bellow műveit elemezve: *„Milyen szerencsés vagyok: kettős identitástól szenvedek... Hogyan tudnánk egyébként megmagyarázni azt az elégedettséget, amit a szereplők éreznek kétértelmű szituációkban, fájdalmukban és szenvedésükben?"* Valóban hogyan? De talán most már meg tudom magyarázni, hogy miért élvezem én ennyire az effajta vitákat.

Jerusalem Report 1994. december 15.

Török Petra fordítása

Díjazott könyvek

Az amerikai Zsidó Könyvtanács kiosztotta 1994 legjobb könyveinek járó – különféle alapítványok által adományozott – díjakat.

A *gyermekirodalom* kategóriájában *Adele Geras Golden Windows and Other Stories of Jerusalem* (Arany ablakok és más jeruzsálemi történetek) című, míg a gyermek képeskönyvek közül *Sheldon Oberman The Always Prayer Shawl* (Az örök tavasz) című munkája kapott díjat. *A zsidó nevelés témájában* H. Deitcher és A. J. Tannenbaum szerkesztőket jutalmazták a Studies in Jewish Education (Zsidó nevelési tanulmányok) sorozatának ötödik kötetéért.

A legjobb *történelmi* munkának *Leonard Dinnerstein Antisemitism in America* (Antiszemitizmus Amerikában) című tanulmányát minősítették, míg a *mai amerikai életről* szóló művek közül a legjobb *Jack Wertheimer A People Divided: Judaism in Contemporay America* (Egy megosztott nép: judaizmus a mai Amerikában). Wertheimer egyébként a Ronald Lauder Alapítvány díját nyerte el.

A magyarországi származású tudós, Raphael Patai díját a folklór és antropológia tárgykörében Joseph H. Silverman kapta *Folk Literature of the Separdic* (Szefárd népköltészet) VIII. kötetéért, ugyancsak kitüntettek egy másik szefárd témájú tanulmányt, szerzője *Michael Laskier*, címe pedig *North African Jewry in the 20th Century* (Az észak-afrikai zsidóság a XX. században).

A *Zsidó* kategóriában első lett *Michael Fishbane* alkotása a *The Kiss of God: Spiritual and Mystical Death in Judaism* (Isten csókja: szellemi és misztikus halál a zsidóságban), a tudományos művek közül a zsidó jog történetéről, forrásairól és alapelveiről szóló *Jewish Law: History, Sources, Principles. Írta: Menachem Elon.*

Az *önéletrajzok és memoárok* közül a legjobb Howard A. Schacké. *A Spy in Canaan*-ban (Egy kém Kánaánban) leírja, hogy miként kémkedett amerikaiként Izrael javára arab országokban. Végül a *szépirodalmi díj* jutalmazottja Alan Isler lett, *The Prince of West End Aveune* (A West Aveune hercege) című regényével.

- ó - y

Kallus aranya Purimban

KALLUSNÁL VALÓBAN pörög az élet trenderlije. Forog rajta a négy betű, mint napjai sorsában is a vidámság és a szomorúság, egymásba fonódnak, mint életben a sorsok, jön a kezdet, majd a vég, benne az öröm és a bánat. Ez a négy betű trenderlin – alef, bét, gimmel és dalet.

Kallus Lászlónak az élet nagy ABC-jéből eddig minden kijutott. Nem ő pörgette sohasem a búgó-forgó trenderlit, hajtotta azt bőven, buzgó erővel maga az élet, Kallus sorsa. Emlékszem, hogy örült, amikor sikere volt, kijött a tévéstúdióból és nyakamba borult, boldogan mondva, odabent a stúdióban szép volt a mai est, a vonalak kirajzolták a gondolatomat és ezt látta az egész ország. Bánatos volt, amikor elvesztette édesanyját, akit imádott, könnyes szomorúság fogta el, amikor eltávozott testvére, de utánanyúlt lánytestvére gyermekének, tenyerébe vette és ápolta, egyengette útját, olyannyira, hogy meg sem állt vele Amerikáig. Ott rátette a jövő útjára és amikor úgy érezte, hogy a gyerek révbe jutott, felnőtté vált, akkor hagyta, hogy visszapörgesse őt a trenderli a Duna két partjára, a Manhattan sarkáról.

ISTENEM, ISTENEM. Mondta néha-néha, amikor belészorult a fájdalom, csak úgy tudott megszabadulni tőle, hogy felrajzolta érzéseit a papírra, jellegzetes nőalakját, mindenki pesti Mancikáját, írt hozzá szellemes mondatokat, csattanó poénokat, s ezek megjelentek az újságokban, mosolygott, nevetett rajta az egész város. De ő füstölgött magában, fekete szemüvege mögött néha könnybe lábadt a szeme, rágyújtott pipájára, magába szívta jó ízű füstjét és vidám volt köztünk a szerkesztőségben, éltető elemében, a redakcióban.

Most Kallus aranyát keresem. Amikor fekete bársony terül a pesti háztetőkre, egészen biztos, hogy a Duna-parton egy sárga ablakszem nézegeti magát a folyó tükrében, mert azon túl a szoba sápadt lámpafényében Kallus, a karikatúra-művész hajlik rajzlapja fölé, egyenes és görbe fekete vonalakat húz fehér papírra, hogy reggelre elkészüljön a karikatúra, menjen a redakcióba, vigye a művész gondolatát, mondandóját az olvasónak.

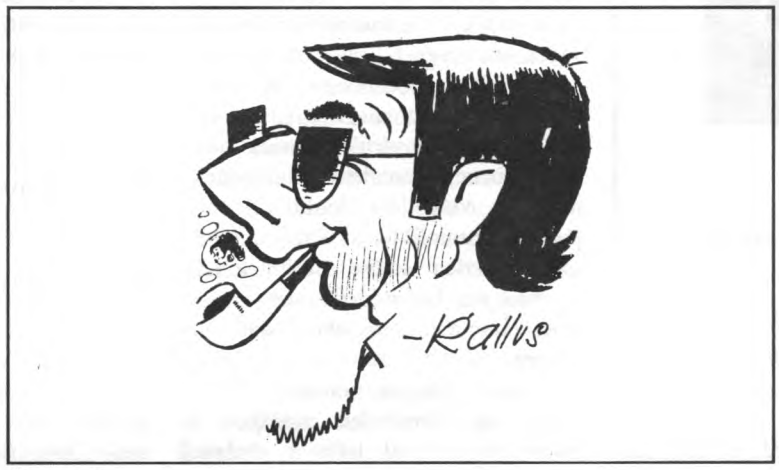

Önarckép

NAPKÖZBEN MEGTALÁLNI lehetetlen. Időt, találkozót egyeztetni vele hiábavaló próbálkozás. Éjfél után egy órakor léptem át a karikaturista lakásának küszöbét, de az előszobából csak a falhoz simulva, előre lépegető araszolgatással jutottam műtermébe – rajztömbök, papírhalmok, műveket őrző dobozok rengetege között.

– Az óra éjfél után kettőt mutat: most min dolgozol, miközben alszik a város?

– Nemrég jelent meg a Magyar Posta kiadásában a világ első két karikatúrabélyege. Latabár Kálmánt és Chaplint ábrázolták. Mindegyik bekerült az év legjobb 12 bélyege közé. Most Benny Hill és Alfonzó következik. Éppen ezen dolgozom.

Amikor a trenderli négy betűje pörgött és éppen az örömnél állt meg, akkor Kallus a világhírességek pódiumán, a lámpák fényébe került, minden reflektor rámeredt, és élesen látta a nagy idők nagy tanúit, mert világhíres emberekkel találkozott, előkapta a mindig nála lévő rajztömböt és a tustollat, annak éles hegyével rögzítette a vele szemben ülő művészek arcélét – rajzolni kezdett. Most itt a pesti éjszakában, a szoba sárga, tompított lámpafényében az éles vonalakkal született karikatúrák néznek rám, a világhíres emberek portréi tekintenek le a falról, úgy ahogy Kallus látta, láttatta őket. Greta Garbót, Sammy Davist, Woody Allent, Luciano Pavarottit, Peter Falkot, Brigitte Bardot-t, Liza Minellit, Gina Lollobrigidát – és a többieket. És ami nincs a képeken, az benne van Kallus maga mögött hagyott életében. Vidám percek, boldog pillanatok, hangulatos órák, amiről csak ő tudna sokat mesélni.

– Göncz Árpád köztársasági elnökkel is találkoztál...

– Igen és mind a mai napig nem tértem magamhoz, csak akkor hiszem el azt a napot, hogy mindaz nem álom, hanem valóság volt, ha ránézek fénylő kitüntetésemre és annak feliratára: „A Magyar Köztársaság elnöke Kallus László karikaturistaművészt életművéért *Köztársasági Elnöki Aranyérem*ben részesítem."

Nehezen, fájdalmasan jön a világra a karikatúra, de ha már itt van, akkor tisztán szól és igazat mond. Ezt ismerte el az elnöki kitüntetés, ettől csillog szebben Kallus aranya. Szimcha ez a javából.

Békés Attila

Könyvespolc

Székely Magda
Éden

Az Éden pokla

(Székely Magda: Éden. Belvárosi Könyvkiadó, 1994, 111 oldal, 264 Ft)

A VISZONYÍTÁSI PONT természetesen a holocaust. Még ha azt nem is lágerben élte át 1944-ben az akkori 8 éves Székely Magda – mértékadó vélemények szerint ma egyik legjobb költőnk. A holocausthoz *képest* szelídül édenné az a gyermekkor, mely mindennek nevezhető, csak idillinek nem. Beleszületni egy családba az anya kívánsága ellenére és az apa kedvéért is csak azért, hogy *ne* a testvérei és azok leszármazottai örököljék a házrészt – nos, ez éppen nem „leányálom". A költőnő így született egy jómódú, már idősebb féllábú ember és egy szegény fiatal nő gyermekeként – ez a helyzet már önmagában számtalan konfliktus forrása. Az emlékezőt – a riportkönyv beszélgetéseinek tanúsága szerint – fél évszázad után is nyomasztja a saját édene, a saját pokla. De ellenpólusként fel-felsejlik az anya olykor mégis szerető alakja, egy hároméves kori szlovéniai kirándulás emlékképe, amikor – nyilván ritka pillanat – testközelben lehet vele; a család, mely a maga felemás módján óvja egyetlen gyermekét, s valamiféle biztonságot nyújt.

Idillinek gondolná az ember a zárda védettségét, ahová 1944 decemberében rejtik el a zsidó kislányt unokatestvérével együtt. Nem volt az. Így emlékezik: *„Hol láttam én kegyetlenséget meg borzasztóságot? Hol éltem át a megaláztatást és elnyomást? Azoknál az apácáknál, akik amúgy, mellesleg megmentették az életemet. Ők voltak a szörnyűek, nekem, akik az életüket kockáztatták értem. De hát ők testesítették meg a gyermektudatban az idegenséget, ridegséget, értetlenséget. Bocsássanak meg nekem érte."* A valóban jó keresztények, megteszik, de nem biztos, hogy megértik. Vannak olyan mély sebet ejtő mondatok, melyeknek a jelentése visszájára fordul. Ilyen a jószívű, krumplit osztó vörös hajú lány „felejthetetlen" intése a többiek felé: *„Nem a fajt kell nézni, hanem az embert."* Íme a jóságos okoskodás ostobasága, a közhely akaratlan sebet ejtése.

Székely Magda pontosan, tisztán emlékezik, kíméletlen magához is. Nagy distanciával látja a zárdabeli nyolcéves önmagát: a hisztérikus, anyja után zokogó, a beleerőltetett ebédet kihányó kislányt, aki fegyelmezetlenségével terhére van mindenkinek, akit abban a helyzetben talán jogosan is fölpofoznak.

De hogyan is viselkedhetett volna „illően", amikor a fél évszázad után is feldolgozhatatlant kellett volna gyermekfejjel megértenie: az anyját 1944 novemberében egy razzia során elvitték, elrángatták mellőle. Sose látta többé. Többszörösen tragikus és mégis groteszk jelenet: a kislány, aki odaáll a rendőr elé, s – megható jelenet – kéri: Ne tessék az anyukámat elvinni!; s az apa, aki mindezt két pengővel akarta megerősíteni! *„Persze, ebben a két pengőben nemcsak apám smucigsága van benne, hanem az is, hogy nem tudta mire megy ki a dolog. Nem tudtunk semmit."*

Mennyivel tudunk ma többet? Annyival, amennyit – ha túlélő – apánk elmondott nekünk, ha elmondta, mert sokan választották a felejtés gyógyírjaként a hallgatást. Annyival, amennyit Székely Magda és a hozzá hasonló emlékezni merő írótársak elmondanak nekünk. Ezért jár köszönet, hogy megszületett ez a szép könyv.

Szép könyv minden értelemben. *Mezei András* a férj, a szerető társ, a kérdező s egyben a könyv kiadója látnivalóan szívügyének tekintette ezt a szép papíron, szép betűkkel szedett, nem véletlenül archaikusan, római számokkal CXI-ig jelzett oldalú kis kötetet, melynek a helye minden bizonnyal ott van a költőnő híveinek és a még mindig emlékezni akaróknak a könyvespolcán.

Gimes Katalin

Örömlány Auschwitzból, avagy vissza a riporterhez

(V. Bálint Éva: Rendiség a romokon. Vélekedések a rendszerváltás éveiből. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1994, 288 oldal. Ára: 390 Ft)

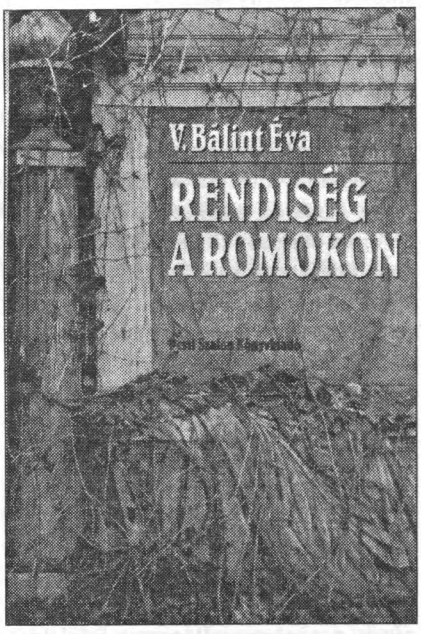

Két ember beszélget. Végül is az interjú szinte csak ennyi. Jót kérdezni és a válaszokat ügyesen megírni. Akadnak persze riporterek, akik már annyira okosnak érzik magukat, hogy interjúalanyukat szinte szóhoz sem hagyják

jutni, elmagyarázzák mit és hogyan értsünk és különben is, állandóan éreztetik, övék a toll, övék a hatalom.

V. Bálint Évának ilyesmi eszébe sem jut. Pontosan tudja, az ő szerepe „csak" annyi, hogy a megfelelő embert a megfelelő helyre ültesse és hagyja beszélni. Néha persze kérdezni kell. Kérdezni és nem véleményt mondani. Ha a kérdés jó, a válaszból úgyis minden kiderül. És V. Bálint Éva beszélgetőpartnerei érezhetően tudják, ha figyelnek arra, mit mond az újságíró, akkor legjobb formájukat „futhatják". Mert a jó kérdés olyan, mint a mankó a sántának.

Az írások döntő része a Magyar Hírlapban jelent meg. A szakmai közvélemény szerint a napilapos interjúk általában felszínesek, sietősek, különben is, nincs régebbi, mint egy tegnapi hírlap. És akkor jön ez a kínosan jó kötet, kellemes szellemi kihívást jelentve mindazoknak, akik nekiveselkednek. Mert ha a címe kicsit túl komolykodó is, ami utána jön, szinte letehetetlen. Igaz, az a korszak, a „rendszerváltás" ideje hálás téma. Annyi érdekes emberrel ismerkedhettünk meg, annyi minden történt, annyi minden változott a társadalomban. Hányan, de hányan vagyunk, akik elveszítettük időnként az események fonalát. És akkor most találkozhatunk tépelődő értelmiségiekkel, akiket nem kényszerít arra az újságíró, hogy megválaszolják az élet nagy kérdéseit. Csak azt várja tőlük, hogy gondolkodjanak velünk együtt. Szóval rettentő egyszerű ez az egész. S mindeközben még marad idő az anekdotákra is. És néha ezekből a kérdések nyomán kikerekedő történetecskékből egy egész könyvtárnyi filozófia kerekedik ki. Konrád György például – aki a kötet szerzője szerint „közismerten szép fiú volt" – arról mesél, hogy egy Éva nevű nyilvánosházi hölgynél árkedvezményt kapott, mert az nagyon szerette, hogy a fiatal Konrád az élet nagy kérdéseit olyan jól el tudja magyarázni neki. „Négy évvel volt idősebb nálam, Auschwitzból jött haza. Azután férjhez ment és kivándoroltak. Nagyon szép lány volt..." – egy élet, egy korszak, egy világ néhány szóban elmesélve.

És feltétlenül szólni kell a kötet utolsó fejezetéről, amely az „Aki keresztény nem lehet antiszemita" címet viseli. Juhász Gyula történész, Nyíri Tamás teológus, Várszegi Asztrik püspök, Karády Viktor szociológus néz szembe saját szakmai lelkiismeretével is. Hogy történhetett meg, ami megtörtént, ki a felelős érte, hogyan lehet az, hogy tisztes családapák más tisztes családapákat belegéppisztolyoztak a Dunába. A válaszolók Bálint Évával együtt keresik az évtizedekre, talán évszázadokra visszamenő okokat. Az interjúkat olvasva néha az az érzésem, a beszélgetések készítője pontosan azokat a válaszokat várta, amiket hallott, amiket olvashatunk. Csak mennyivel hatásosabb, ha egy elismerten okos ember mondja ki mindezt. Így jár jól mindenki. Az újságíró, mert kimondhatta, az interjúalany, mert kis segítséggel ugyan, de ki tudta mondani, és az olvasó, mert mindez már az övé is. Le merem fogadni, Éva interjúalanyai visszavágynak jegyzetfüzete elé. És mint kollégája ezt irigylem tőle a legjobban.

Dési János

A szemüveggel kapcsolatos minden gondját megoldja az ANNA OPTIKA Budapest XIII., Pannónia u. 35–37. Tel.: 129-4058 Komputeres szemvizsgálattól a szemüvegkészítésig, szaktanácsadástól a vények beváltásáig. Szeretettel várjuk!

Egy fontos reprint

(Kecskeméti Ármin: A zsidó irodalom története I–II. Bevezető tanulmány és bibliográfia: Borsányi Ferenc, Bethlen Gábor Könyvkiadó 1994. I–XLVIII. + 334 + 334 oldal, 792 Ft)

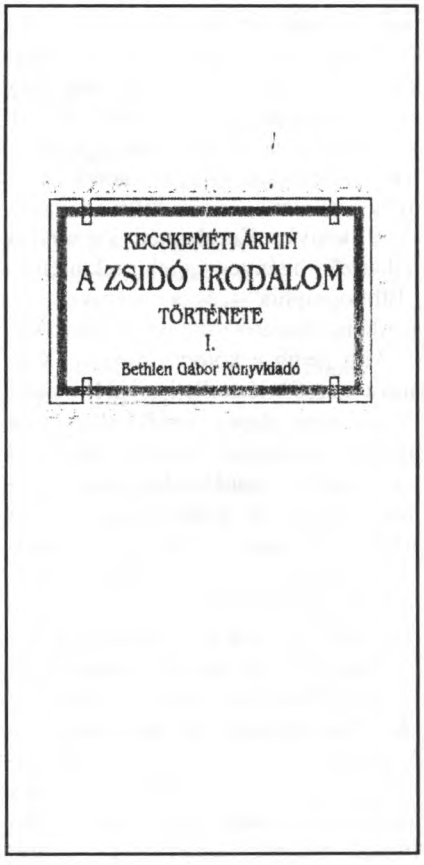

HA NEM VOLNA FRIVOL a kifejezés ennek a könyvnek kapcsán, azt mondhatnánk: igazi csemege. A tudós rabbi átfogó munkáját 1908-ban és 1909-ben jelentette meg az IMIT (Izraelita Magyar Irodalmi Társulat – annak idején, évtizedeken át jobbnál jobb, fontosabbnál fontosabb, a judaisztika körébe tartozó könyvek és a nevezetes IMIT Évkönyvek kiadója). S most nyolcvan egynéhány év után a Bethlen Gábor Könyvkiadó vállalkozott rá, hogy reprintben újból kiadja. Az olvasó elgondolkodik: miképp lehetséges, hogy amikor a judaisztika – mondhatni – polgárjogot nyert a fontos és kutatható tudományok sorában, *századunk első évtizede óta még sincs újabb, netán modernebb magyar nyelvű zsidó irodalomtörténet*, ami az újabb, Kecskemétitől még nem ismerhetett irodalom történetét, fejlődését, arányait, tendenciáit, lehetőségeit és – netán – jövőjét is megmutatná.

Kecskeméti Ármin könyve átfogó, a kor tudománya magas színvonalát elérő, ámde nem okvetlenül a „vájtfülűeknek" szóló mű: aki meg akarja

ismerni a zsidó irodalom kezdeteit, több évezredet átölelő fejlődését, élet-halál küzdelmét fennmaradásáért, aki meg akarja ismerni ennek az irodalomnak legjelentősebb, de még kevésbé jelentékeny formálóit, az egyes korok bizonyos „iskoláit", annak kiváló kalauza ez a könyv. Kecskeméti Ármin rá jellemző igényességgel tekintélyes „Bibliographia"-t és a visszakeresést segítő névmutatót csatolt volt művéhez.

Ami pedig a könyv „mögött" van, ami a szerző kilétét illeti, arról Borsányi Ferenc igen alapos, rendkívül gondos nyomozómunkával készült bevezető tanulmánya számol be. Megrajzolja ennek a nagyra hivatott s mégis keserű sorsú rabbinak, a rabbik szokásos tudományánál jóval többet koponyájába gyűjtött, magányos embernek a portréját. (Amikor elolvastuk Borsányi tanulmányát, óhatatlanul az a gondolat ötlött fel bennünk: vajon mi lehetett az oka, hogy olyan kiváló tudósnak, olyan nagyszerű, nem mindennapi embereknek, amilyen Kecskeméti Ármin vagy amilyen Goldziher Ignác meg Heller Bernát volt, *miért kellett, hogy életüket szűk látókörű emberek, intézmények megkeserítsék, őket magukat félreállítsák, megalázzák, alkotókedvüket szegjék.* És miért nem mondhatjuk ma, hogy mindez már a múlté?...)

Borsányi, annak örvén, hogy a könyv kiadója Sopronban működik, értékes tanulmányt közöl „A kiadók és a soproni zsidó irodalom" címmel, és közzéteszi a mű anyagának lezárása óta magyar nyelven megjelent zsidó irodalom válogatott bibliográfiáját.

Még annyit jegyezzünk meg, hogy az első kötet előzéklapjának verzóján (azaz hátoldalán) látható Kecskeméti Ármin fényképe, a belső címlap verzóján pedig ez a szöveg: „A Bethlen Gábor Könyvkiadó Kecskeméti Ármin művének újrakiadásával tisztelegni kíván az író születése 120., mártírhalála és a holocaust 50. évfordulója, valamint az elpusztított hatszázezer magyarországi zsidó mártír emléke előtt."

Tegyük hozzá, hogy a kiadói szerkesztő, Albert Tibor, a kötet megjelentetésével kiérdemli az elismerést, s elismerést érdemel Kempfner Zsófia is, aki a könyv fedelét finom ízléssel tervezte meg.

Jólesz László

Az örök béke udvarában

(Erdélyi Lajos: Az élők háza, Héttorony Kiadó, 147 oldal, 980 Ft)

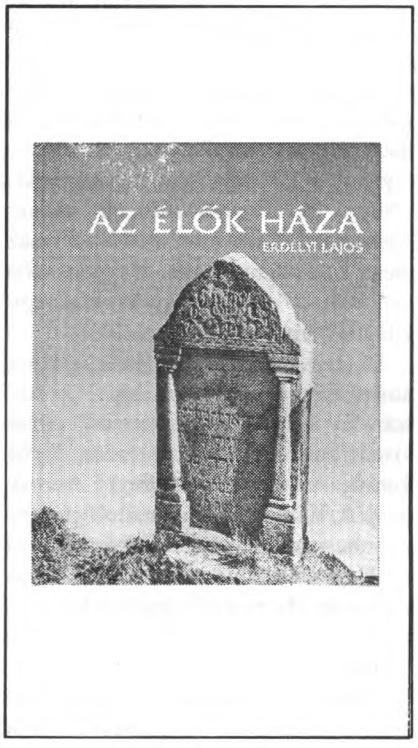

Mikor a száműzetés prófétájától, Nehemjától megkérdi Artaxerxszész, a babiloniai király, vajon miért szomorkodik, ő így válaszol: „Miért ne volna szomorú az arcom, hiszen az a város, ahol atyáim sírjai vannak, romokban hever és kapuit a tűz emésztette meg." (Nehemiás 2.3)

Talán hasonlóan gondolkodott az 1988-ban Magyarországra áttelepült erdélyi művész is. Járta a falvakat fényképezőgépével, kereste a már-már eltűnt romániai/erdélyi zsidó közösségek emlékeit, nyomait, a málló, repedező, megsüllyedt, de mégis évtizedek (századok) óta büszkén álló zsidó sírköveket, hogy megörökítse azokat az örökkévalóságnak.

Szomorú a világ arca. Kelet-Közép-Európa hagyományőrző zsidósága romokban hever. Kapuit, tartóoszlopait, fiataljait, vénjeit a tűz emésztette meg. Az egykori neves erdélyi községeknek már szinte hírmondói sem maradtak. A szatmári, a váradi, a máramarosszigeti, a tordai kilék helyén – ma egész Erdély területén – mintegy ötezer zsidó él egy rabbi vezetésével. S nekünk, a maradékok maradékának kötelességünk küzdeni a felejtés és a felejtetés ellen. Ennek nélkülözhetetlen láncszeme *Erdélyi Lajos* fotóalbuma és hozzá írt tanulmányai. *Jólesz László* hebraista-irodalomtörténésszel karöltve – ki a fényképeken lévő sírok feliratainak lefordításával szinte a lehetetlent oldotta meg – olyan hiánypótló művet alkottak, amely az egész európai kultúra eddig fel nem térképezett sivatagjainak felkutatására induló expedíciók iránytűje lehet.

Egy sírkő sok mindent mesél el. Ki volt az elhunyt, mivel foglalkozott, a viszonyát a közösséggel; de árulkodik magáról a kőfaragóról is. Vélhetően a könyv financiális okok miatt nem jelenhetett meg színesben, mert akkor az egyébként is borsos ár többszörösét kellett volna fizetni, de azért pár színes fotó kívánkozott volna a kötetbe. Akinek volt szerencséje látni ezen fényképek egy részének kinagyított mását színesben a Bethlen téri Oneg Sabat Klub jóvoltából rendezett könyvbemutató kiállításon, elmondhatja, páratlan kultúra haldoklik tőlünk pár száz kilométerre, s nincs aki föltámasztaná azt.

Ennek a könyvnek mindenképpen helye van könyvespolcunkon, mind néprajzi, mind képzőművészeti, mind történeti értéke folytán. Tudjuk, a zsidó alkotóművészetet erőteljesen visszafogta a vallási parancs: *„Ne készíts magadnak faragott képet"* (2 M. 20–4.). Nekünk nincsenek Mona Lisáink, vagy Dávid szobraink. A zsidó képzőművészet szinte egyedüli lehetősége az építkezés mellett a sírkőfaragás volt. Ezért is rendkívül fontos ezen emlékek megőrzése a jövőnek, mert állíthatjuk, ez a szakma – sajnos – kihalt; s a pótolhatatlan emlékoszlopok csak szétporladnak. Keressük módját, hogyan tudnánk megőrizni ezeket az emlékeket – történelmünk, életünk, zsidóságunk e fontos építőelemeit. Hiszen tudjuk, az ősök tisztelete, emlékük ápolása egyik legfontosabb vallási és emberi kötelességünk.

S ne feledjük, így megemlékezünk azokról is, akiket nem volt lehetőségünk földi temetőinkben eltemetni, s nem kaphattak sírkövet, mert testük, lelkükkel együtt, az égbe szállt...

Radnóti Zoltán

AMITOURS

Fiókiroda: 1119 Budapest, Tétényi út 63.
(Totó-Lottó Kirendeltség)
VÁROSLÁTOGATÁSOK BUSSZAL

AMSZTERDAM:	1995. ápr. 5.	
	1995. máj. 3.	37 200 Ft
PRÁGA:	1995. ápr. 28.	
	1995. máj. 26.	14 900 Ft
NIZZA–CANNES KÖRUTAZÁS	1995. ápr. 19.	
	1995. máj. 10.	22 900 Ft
SVÁJCI KÖRÚT	1995. ápr. 12.	
	1995. máj. 17.	35 090 Ft

TÁVOLKELET
Bangkok, Szingapúr, Hong-Kong, Bali-szigetek

Kedvezményes repülőjegyek: CSAK NÁLUNK!

LONDON	26 000 Ft
FRANKFURT	20 000 Ft
MÜNCHEN	15 000 Ft
BRÜSSZEL	30 000 Ft
PÁRIZS	29 900 Ft
TEL-AVIV	35 000 Ft
NEW YORK, BOSTON, CHICAGO, WASHINGTON	51 000 Ft
LOS ANGELES, SAN FRANCISCO	72 000 Ft
SYDNEY, PERTH, MELBOURNE, AUCKLAND	129 000 Ft

Az árkedvezmény 19191995. március 31-ig érvényes
AMI a legjobb partner az utazáshoz!

TCD
TRAVEL

TCD UTAZÁSI IRODA
1086 Budapest, Üllői út 14.
Tel.: 113-0477, 133-0536

Gazdag izraeli programkínálattal várunk minden kedves érdeklődőt.

IZRAELI KÖRUTAZÁS – társasút repülővel, színes programokkal, szállodai elhelyezéssel, magyar nyelvű idegenvezetővel.
Indulások: folyamatosan minden hónapban, egyhetes turnusokban.

TENGERPARTI ÜDÜLÉS NETANYÁN
– egy vagy kéthetes üdülőprogram, repülővel, szállodai elhelyezéssel, félpanziós ellátással.
Indulások: májustól folyamatosan minden héten.

IZRAEL–JORDÁNIA – 8 napos társasút, repülővel, körutazó programmal, szállodai elhelyezéssel, magyar nyelvű idegenvezetővel.
Indulások: májusban és októberben.

Bálint Közösségi Ház

Március 12., vasárnap 15.00-18.00 PURIMI KARNEVÁL kicsiknek-nagyoknak. Fergeteges Purim-ünneplés, vásári hangulat, álarcok, jelmezek, kereplők . A belépés díjtalan, a játékokhoz zsetonokat árusítunk. Belépés csak: *a)* álarcban, *b)* jelmezben, *c)* mosolyban, *d)* mindenképpen!

Március 13., hétfő 15.00 Bencze Mariann és Fekete László előadása „Zsidó ünnepek története és dalai" címmel

Március 14., kedd 19.00 Száz szó jiddisül. Zsidóságismeret új megközelítéssel. Raj Tamás főrabbi előadás-sorozatának III. része. Belépő: 100 Ft

Március 15., szerda 19.00 Vidám Purim-köszöntés. Megilla-olvasás. Eszter Könyvének hagyományos felolvasása magyarázatokkal és előadással a Lauder Iskola, a Szim Salom és a Bálint Zsidó Közösségi Ház szervezésében

Március 18. szombat 19.00 A MOTZ-BREDHOLT jiddis kamaraszínház bemutatja a „Vándorlás" című darabot. Belépő: 150 Ft

Március 19. vasárnap 10.30 Gyerekjátszóház. Belépő: 100 Ft. 11.00 Könnyű túra a Pilisbe. Indulás a szentend-rei HÉV-végállomásról. 11.00 órakor autóbusszal. A buszjegy ára: 150 Ft. Túravezető: Kertész Erzsébet.
19.00 A BUDAPESTER KLEZMER BAND koncertje. Belépő: 200 Ft

Március 20. hétfő 14.00 A Salom Klub vendége Fenyő Gábor. 16.00 Gazda István tudománytörténész előadás-sorozatának II. része nagy magyar zsidó tudósokról. 19.00 Dr. Mészáros Judit pszichoanalitikus előadása: „A múlt traumái a jelen konfliktusaiban". A pszichoterápia lehetősége a múlt feldolgozásában.

Március 22., szerda 15.00 Beszélgetés Horovitz László judaisztika tanárral a Salom Klubban. 17.00 Iden-titi klub. Hogyan éljünk harmóniában önmagunkkal környezetünkkel? A klubba „vegyes házasságban" született, vagy abban élő fiatalokat várunk. A klub vendége: Göncz Kinga pszichiáter. Vezeti: Nagy Tamásné.

Március 23., csütörtök 16.00 Pedagógiai tanácsadás a tanulástechnikáról. Vezeti: dr. Mikes Judit. 19.00 Jancsó Miklós „Zsoltár" című filmjének ősbemutatója. Vendégünk a film alkotója Belépő: 150 Ft

Március 26., vasárnap 10.30–13.00 Gyerekjátszóház. Belépő: 100 Ft. 15.00 PIANO! Színes műsor élvonalbeli művészek közreműködésével. A bevételből egy zongorát vásárolunk a ház részére. Belépő: 1000 Ft Tekintettel a jótékony célra felülfizetéseket köszönettel elfogadunk

Március 27., hétfő 19.00 Beszélgetőpartnerünk Kertész Ákos. „Olga néni" című művéből Kertész Lilla olvas fel szemelvényeket

Március 28., kedd 19.00 Száz szó jiddisül. Zsidóságismeret új megközelítéssel. Raj Tamás főrabbi előadás-sorozatának IV. része. Belépő: 100 Ft

Március 29., szerda 15.30 Fiatal muzsikusok koncertje a Salom Klubban. 19.00 Üzletemberek klubja. Szervező: Fenyő Márta

A programok és a szakköreinkre iránt érdeklődni, illetve jelentkezni a helyszínen (Budapest, VI., Révay u.16.) vagy a 111-9214-es telefonszámon lehet.
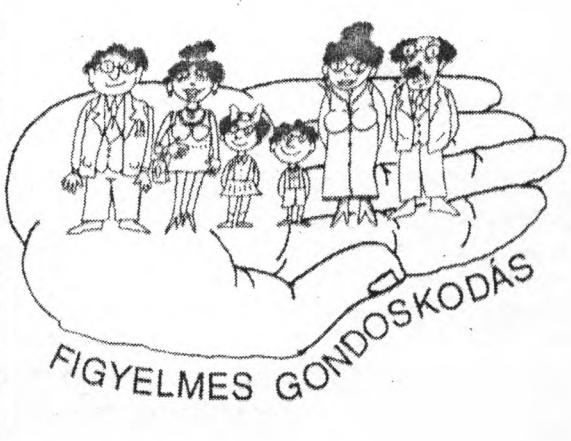
AZ ÉLMÉNY BIZTOSÍTVA